

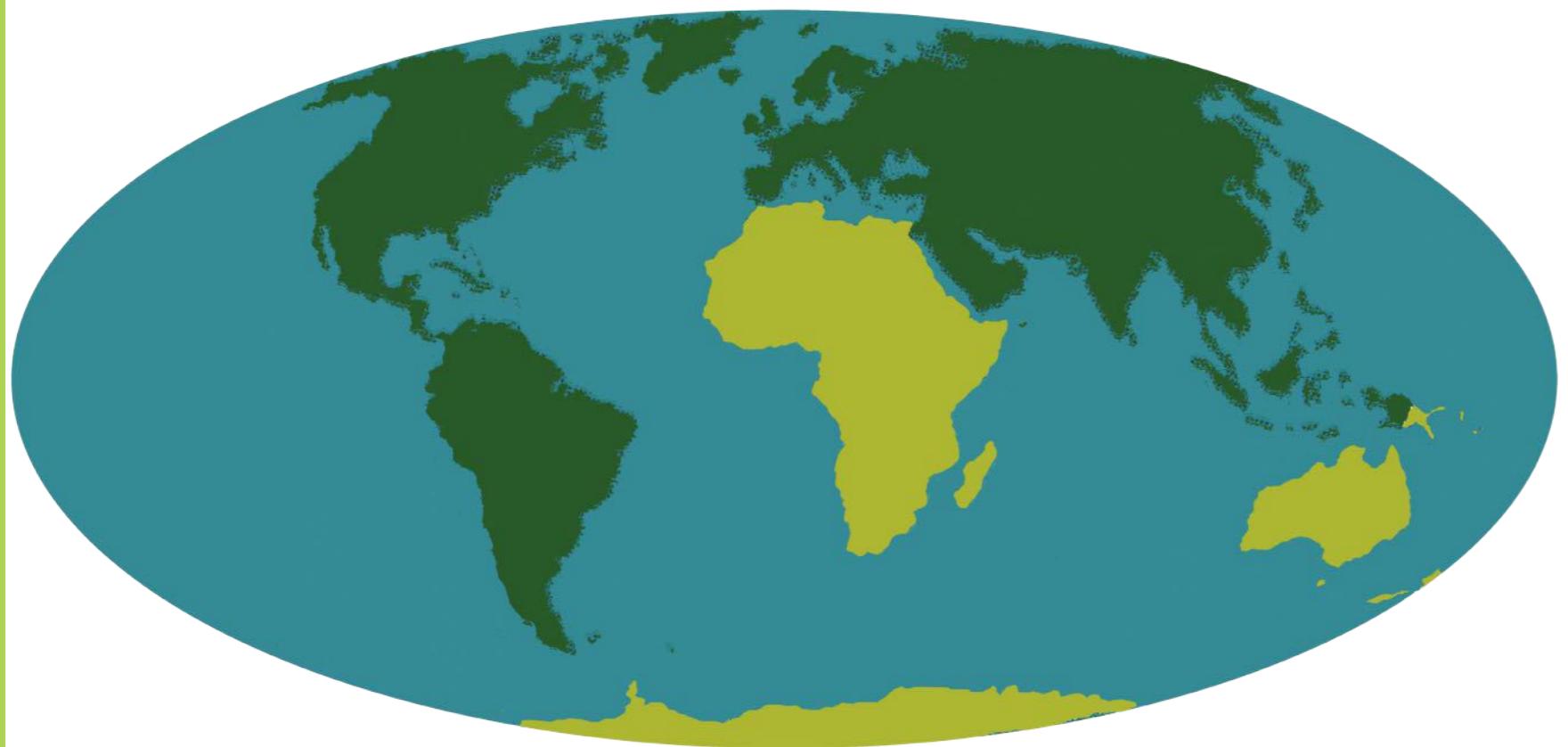

د پوهنې وزارت

جغرافیه

نهم ټولکۍ

جغرافیه - نهم ټولکۍ

هــل

۱۳۹۸

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولوکور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجردی
براھوی دی، قزلباش دی
دا هېواد به تل حليېي
په سينه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچې یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ايماق، هم پشه يان
لكه لمړ پرشنه آسمان
لكه زره وي جاویدان
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پوهنې وزارت

جغرافیہ نهم ټولگی

۱۳۹۸ ه. ش.

د کتاب څانګړتیاوې

مضمون: جغرافیه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د جغرافیه دیپارتمنت علمي او مسلکي غږي

ادیت کوونکی: د پښتو ژې د ادیت د څانګړې علمي او مسلکي غږي

تولګۍ: نهم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دي. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغروونکو سره قانوني چلنډ کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام اقا باسم ربک

د لوی او بینونکي خدای ﷺ شکر په خای کوو، چې مور ته یې ژوند رابنلی، او د لوسټ او ليک له نعمت خخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې د الهي لومړنې پیغام ورته (لوستل) و، درود وايو.

څرنګه چې ټولو ته بشکاره د ۱۳۹۷ هجري لمږزکال د پوهنې دکال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هپواد بنوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. بنوونکي، زده کوونکي، کتاب، بنوونځي، اداره او د والدينو شوراګانې د هپواد د پوهنې نظام شپرگونی بنستیز عناصر بلل کېږي، چې د هپواد د بنوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشربابه مقام، د هپواد په بنوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنستیزو بدلونونو ته ژمن دي. له همدي امله د بنوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړې تویونو خخه دي. همدارنګه په بنوونځيو، مدرسوا او ټولو دولتي او خصوصي بنوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کيفيت او توزيع ته پاملنډه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې خای لري. مور په دې باور یو، چې د باکيفيته درسي کتابونو له شتون پرته، د بنوونې او روزنې اساسی اهدافو ته رسپدلي نشو. پورتیو موختوه درسپدو او د اغښناک بنوونیز نظام درامنځته کولو لپاره، دراتلونکي نسل دروزونکو په توګه، د هپواد له ټولو زړه سواندې بنوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو خخه په درناوي هيله کوم، چې د هپواد بچيانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوبېښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤوليت په درک سره، په دې نیت لوسټ پیل کړي، چې دن ورځې ګران زده کوونکي به سبا د یوه پر مختللي افغانستان معمaran، او د ټولنې متمند او ګټور او سپدونکي وي. همدا راز له خورو زده کوونکو خخه، چې د هپواد ارزښناکه پانګه ده، غونښته لرم، خو له هر فرصت خخه ګټه پورته کړي، او د زده کړي په پرسه کې د څيرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او بنوونکو ته په درناوي سره، له تدریس خخه بنه او اغښناکه استفاده وکړي.

په پاي کې د بنوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د بنوونیز نصاب له مسلکي همکارانو خخه، چې د دې کتاب په ليکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کډونکې هلې خلې کړي دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷺ له دربار خخه دوى ته په دې سپیڅلې او انسان جو پونکې هڅي کې بريا غواړم. د معیاري او پر مختللي بنوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دكتور محمد ميروبس بلخي

لړیک

مخ

سرلیک

لومرې خپرکې	
لومرې لوست.	۴-۳
دوم لوست.	۶-۵
دریم لوست.	۱۰-۷
څلورم لوست.	۱۴-۱۱
پنځم لوست.	۱۶-۱۰
شپرم لوست.	۲۰-۱۷
اووم لوست.	۲۲-۲۱
اتم لوست.	۲۴-۲۳
نهم لوست.	۲۸-۲۰
لسم لوست.	۳۲-۲۹
یوولسم لوست.	۳۶-۳۳
دولسم لوست.	۳۸-۳۷
دیارلسم لوست.	۴۰-۳۹
خوارلسم لوست.	۴۲-۴۱
پنځلسم لوست.	۴۴-۴۳
شپارسм لوست.	۴۶-۴۵
د لومرې خپرکې لنډیز.	۴۷
د افريقاد خپلواکو هپوادونو د ځينو جغرافيائي ځانګړنو جدول.	۴۹-۴۸
طبعي جغرافيه، سيندونه.	۶
د کانګو حوزه.	۱۰
جهيلونه.	۱۴
د اقليم.	۱۶
مختلفې اقليمي سيمې.	۲۰
سياسي جغرافيه.	۲۴
بشری جغرافيه.	۲۸
دین او زیه.	۳۲
اقتصادادي جغرافيه الف - کرنه او مالداري.	۳۶
ب - کانونه او صنایع.	۴۰
مواصلاتي جغرافيه.	۴۴
د اویو له لاري ورل او راورل.	۴۶

سرليک

مخ

۵۰.....	دوم خپرکی
۵۱.....	اووه لسم لوست
۵۱.....	الف - خلورخواوی
۵۴-۵۱.....	ب - د آسترالیا کشf
۵۸-۵۰.....	اتلسم لوست
۵۸-۰۵.....	طیبیعی جغرافیه
۶۰-۰۹.....	نولسم لوست
۶۲-۶۱.....	شم لوست
۶۴-۶۳.....	یوویشتm لوست
۶۶-۶۵.....	دوه ویشتm لوست
۶۸-۶۷.....	درویشتm لوست
۷۰-۶۹.....	خلورویشتm لوست
۷۴-۷۱.....	پنخه ویشتm لوست
۷۶-۷۵.....	شپریویشتm لوست
۷۸-۷۷.....	اووه ویشتm لوست
۸۰-۷۹.....	اته ویشم لوست
۸۲-۸۱.....	نه ویشم لوست
۸۶-۸۳.....	دیرشم لوست
۸۸-۸۷.....	یو دیرشم لوست
۸۹.....	دوم خپرکی لنگریز
۹۱-۹۰.....	اصطلاحات

افریقا

د افریقا موقعیت د نړۍ په نقše کې

په نقشبې کې د افریقا لویه وچه ګورئ.

په دې خپرکی کې لولو:

- موقعیت او خلورخواوې

- طبیعی جغرافیه

- غرونډ

- سیندلونه

- جهیلونه

- سمندرگی (بحیرې)

- خلیجونه

- اقلیم

- سیاسی جغرافیه

- بشری جغرافیه

- اقتصادی جغرافیه

- مواصلاتی جغرافیه

ددي څرکي عمومي موخي (هدفونه)

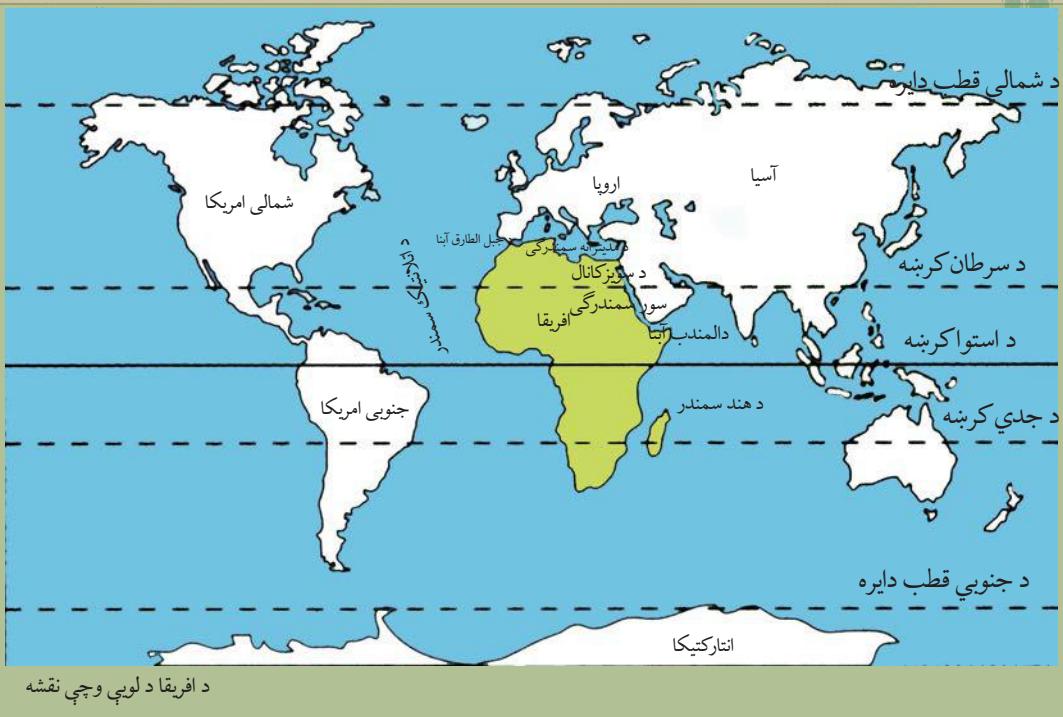
زده کونکي دې په به څرکي کې لاندي موخو ته ورسيري.

- د افريقا د لوبي وچې له جغرافيائي موقعیت سره بلدتیا.
- د افريقا د لوبي وچې له مهمو غرونو سره بلدتیا.
- د افريقا له مهمو سيندونو، جهيلونو او سمندرګيو سره بلدتیا.
- د افريقا د لوبي وچې له سياسي جغرافيې سره بلدتیا.
- د افريقا د لوبي وچې له بشري جغرافيې سره بلدتیا.
- د افريقا د لوبي وچې له اقتصادي جغرافيې (کرنې، کانونو، صنعت او سوداګرۍ) سره بلدتیا.
- د افريقا د لوبي وچې له موصلاتي جغرافيې سره بلدتیا.

گران زده کونکي به کولای شي په دې څرکي کې لاندي مهارتونه حاصل او زده کړي:

- د افريقا د لوبي وچې جغرافيائي موقعیت د نقشې پرمخ وټاکي.
- د افريقياني هپوادونو جغرافيائي موقعیت د نقشې پرمخ وښي.
- د افريقا د لوبي وچې د ګړو ټولنيز او قومي ترکيب بيان کړي.
- د افريقا د لوبي وچې اقتصادي حالت بيان کړي.

موقعیت او خلورخواوې

آیا پوهیری چې تور پوستکي خلک دېر په کومې لوې وچې کې ژوند کوي؟

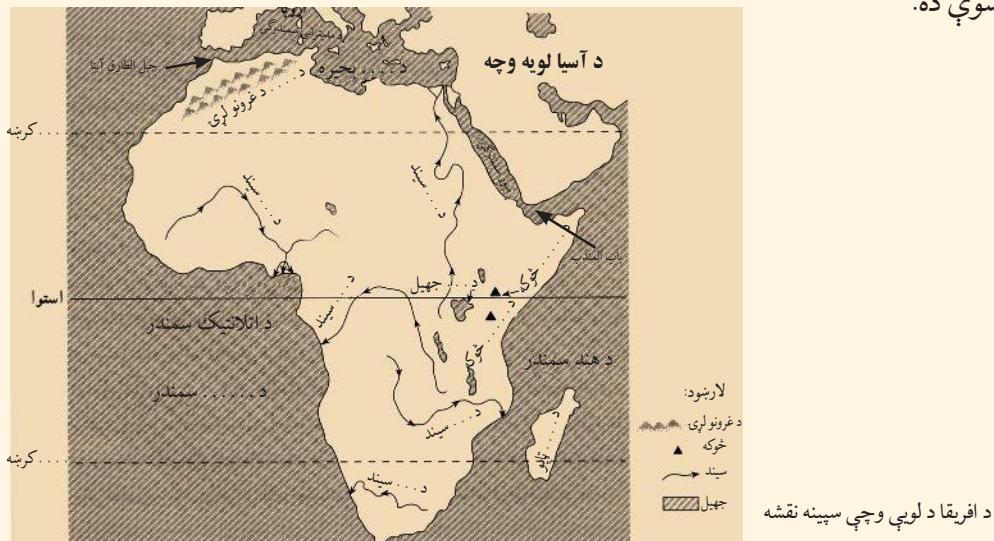
پورته شکل ته وګورئ. د افريقا لویه وچه د اروپا د لوې وچې په جنوب او د آسيا د لوې وچې په جنوب لوېدیغ کې، د هند سمندر، اطلس (اتلانټیک) سمندر او د مدیترانې د سمندرګي ترمنځ د شمالی عرض البلد د ۳۶ درجو او د سوبلي عرض البلد د ۴ درجو، د لوېدیغ طول البلد د ۱۸ درجو او د ختيغ طول البلد د ۵۳ درجو ترمنځ پرته ده. افريقاد تولې نړۍ د پراخوالی د ۱ برخې په شاوخوا به برکې نيسې. په داسې حال کې چې د تولې نړۍ پراخوالی (د وچې او اویو په گلوبون) $510,000,000$ کيلومتره مربع اټکل شوی دی او له دې جملې خخه تقریبا په دریوکې یوه برخه یعنې 6.6×10^8 ميليونه کيلومتره مربع یې وچه او پاتې 360 ميليونه کيلومتره مربع یې اویه دی.

د افريقا لویه وچه د 30 ميليونون کيلومترو مربعو په پراخوالی سره د آسيا او اميریکا د لوې وچو خخه وروسته دريمه درجه لري. په 20.7 م کال کې د افريقاد وګرو شمېر 1.2 مليارد تو خخه زيات دی.

- د نقشې پرمخ د افريقاد لوې وچې موقعیت و بنیاست او خلورخواوې یې بيان کړئ.

د افريقا لویه وچه د شمال له خوا د مدیترانې په سمندرګي، د ختيغ له خوا د هند په سمندر او سور سمندرګي او د سوبيل له خوا د هند د سمندر او اطلس سمندر په ګلوب او یو پورې نښتې ده. د لوېدیغ خواته یې د اتلس سمندر دی. د سویز د کanal په کیندلو سره د مدیترانې او سور سمندرګي ترمنځ د اویو لاره منځته راغلې ده.

د افريقا لویه وچه له خلورخواو خخه په سمندرونو او سمندرگيو پوري نبشي ده او د یوه تاپو بنه یې غوره کړي ده.
دا لویه وچه په شمال لويدیغه خنده کې د جبل الطارق د نرۍ آبنا په واسطې د اروپا له لوې وچې
خخه او په شمال ختیئ کې د باب المندب د آبنا او سور سمندرگي په واسطې د آسیا له لوې وچې خخه
راپله شوي ده.

د تولګي فعالیت

زده کوونکي دې په تولګي کې په ډلو وویشل شي، هره ډله دي نورو ته د نقشې له مخې د پوبنتې او
خواب په توګه د افريقا د لوې وچې جغرافيالي موقعیت او خلورخواوی ووایي.

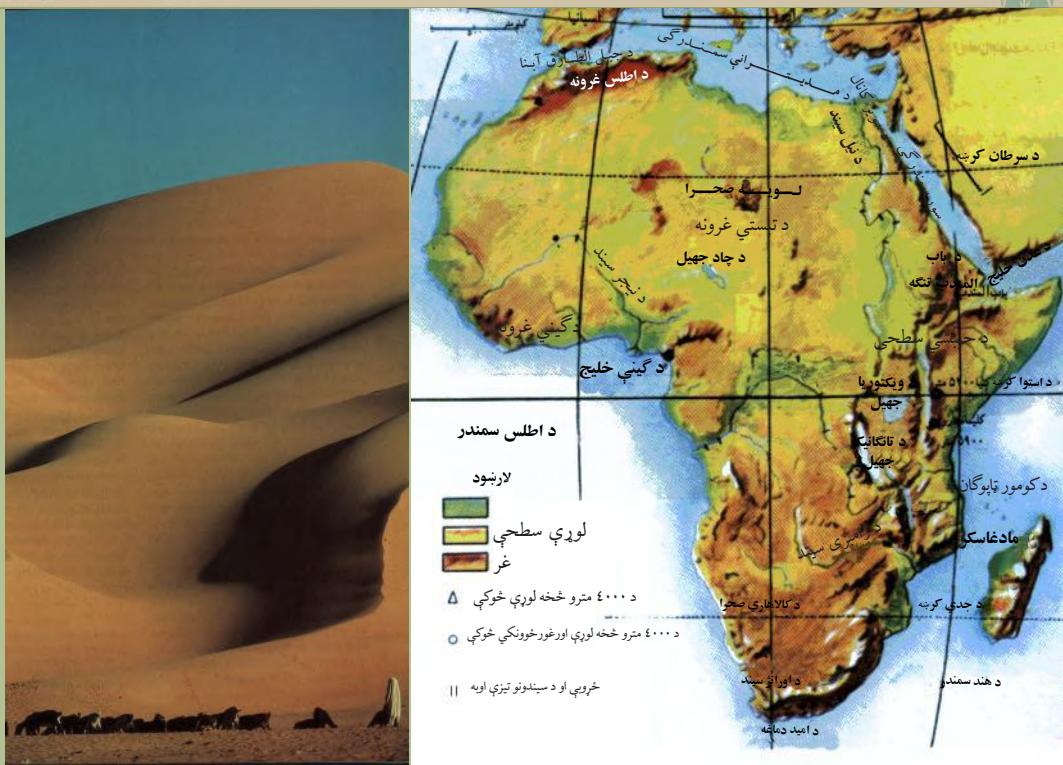
پوبنتې

- ۱- د سویز د کانال په کیندلو سره د کومو سمندرگيو ترمنځ د اویو لار منځته راغلي ده؟
 - ۲- د سویز کانال د افريقا په کومې برخې کې موقعیت لري؟
 - ۳- د افريقا لویه وچه له آسيا خخه د کومې ابناء په وسیلې بېله شوي ده؟
سم خواب وپېژني.
الف) د جبل الطارق آبنا	ب) د باب المندب آبنا
ج) د بیرنګ آبنا	د) دردانیل آبنا

له تولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د افريقا نقشه په خپلو کتابچو کې رسم کړي. او هم دې ووایي چې کومو آبناوو افريقا
له اسيا او اروپا خخه بېله کړي ده؟

طبيعي جغرافيه

د افريقا د لوري صحراء يوه خلده

د افريقا طبیعي نقشه

په افريقا کې کوم مشهور غروونه شته دي؟

پورتنې شکل ته وګوري. د افريقا لويه وچه د جغرافيائي جورېست له مخي د صافو غاربو لرونکې ده او زياتي لوري او ژوري نه لري، نو ځکه په دې لويه وچه کې د آسيا او شمالي اميریكا په شان لوی خلیجونه او تاپو وزمي نه ليدل کېږي، خو ددې لوري وچې په منځ کې پراخې لوري سطحې منځ ته راغلي چې شاوخوا او په څانګړي ډول ختيځه خوا پې په لورو غرونو پوري نښې ده، خو په عمومي توګه په دې لويه وچه کې غروونه او لوري ژوري لري دي.

- غروونه

د افريقا د لوري وچې مهم غروونه د اطلس غروونه دي چې د افريقا په شمال لويدیخ کې د ۴۰۰۰ مترو خخه په ډېر لوروالي سره د ساحلي موازي لري په توګه چې د ايپاليا د هپواد د اپنین د غروونو ډلپيو يوه برخه شمېرل کېږي د مدیتراني د سمندرګي او لوري صحراء ترمنځ پرائنه دي. دا لوري د تونس له هپواد خخه پيل او د لويدیخ په لور غزيلې ده او د منځني اطلس، ساحلي اطلس او کوچني اطلس په نوم يادېږي. د ګيني غروونه د ګيني د خليج په شمال لويدیخ کې د ساحل سره موازي پرائنه دي. ددې لوري ډير لور ارتفاعات په لويدیخ کې د فوتا جالون غروونه دي

چې د ۱۵۰۰ مترو خخه دېر لوروالی لري. د افريقا په ختيئ کې لوري ځمکې شته چې د حبشي د لوري سطحويه نوم يادپري. همدارنګه د ويكتوريا د جهيل په ختيئ کې د ختيئي افريقا لوري پرتې دي چې د کينيا لوري ۵۱۹۹ متره او د کليمانجaro خوکه ۵۸۹۵ متره لوروالی لري. د افريقا د لوري وچې نور غرونه د تبستي غرونه دي چې په صحرائي سيموکې پراته دي، لوري خوکه يې د امي قوسى په نوم يادپري او د سمندر له سطحي خخه تقریباً ۳۵۰۰ متره لوروالی لري.

- د افريقا د لوري وچې لویه صhra ددې براعظم په کومه برخه کې موقعیت لري؟

صحرائي سيمې چې د افريقا په شمال کې پرتې دي د لوري صhra په نوم، د نړۍ لوی شګلنځایونه تشکيلوي، چې زياته برخې يې د کرنې ورنه دي. د افريقا ساحلي برخې سمندر ته د نزدېوالی په سبب کرنیزې برخې تشکيلوي لکه د مصر، ليبا او الجزاير شمالي سيمې، همدارنګه سوبل ختيئو سواحلو هم کرنیزې حاصل خيزې ځمکې منځ ته راوري دي. په ختيئو سواحلو کې د موزمبيق او سومالې د هپوادونو په اوږدو کې هم مهمې کرنیزې سيمې شته دي.

د تولګي فعالیت

زده کونکي دي په ډلو وویشل شي، هره ډله دي د لوست په غوره مطلبونو بحث او خبرې وکړي او پايلې دي نورو ټولګي والو ته وراندي کړي.

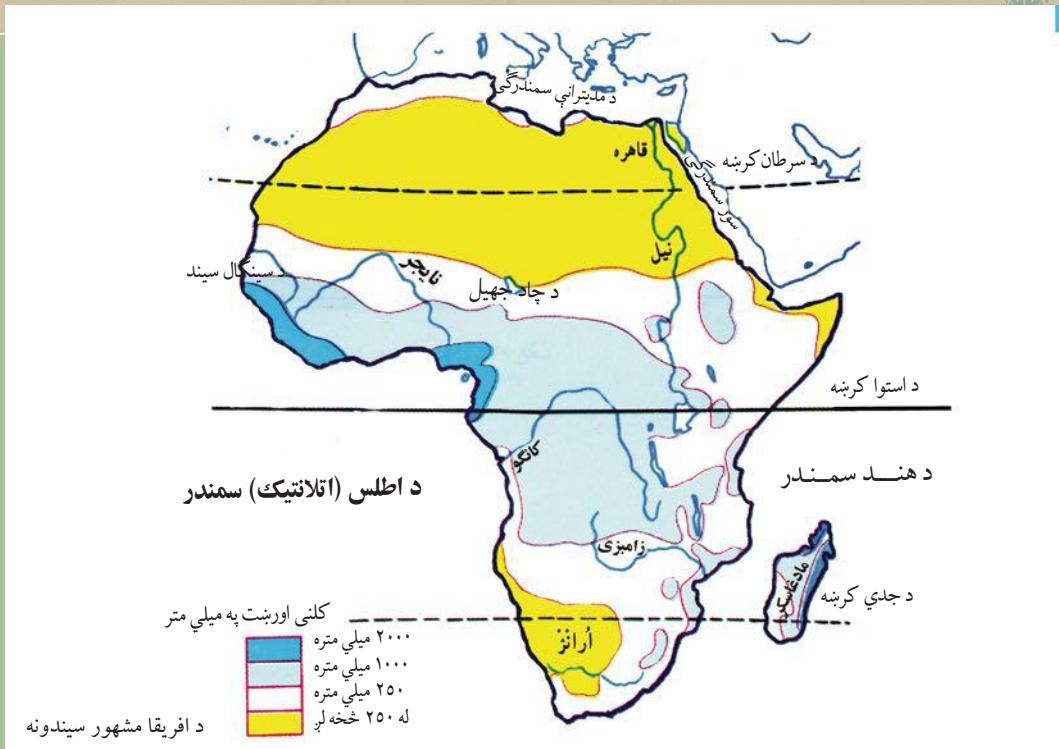
پونتنۍ

- ۱- د ګیني د خلیج لویدیئې لوري په کوم نوم يادپري؟
- ۲- د اطلس غرونه په کوم خای کې موقعیت لري؟
- ۳- د افريقا د لوري وچې په ختيئ کې کومه لوري سطحه پرته ده؟
- ۴- د تبستي غرونه د افريقا په کوم خای کې موقعیت لري؟

له تولګي خخه بهر فعالیت

د لوړۍ لوست د افريقا د لوري وچې له لیکنې پرته نقشه په خپلو کتابچو کې بشپړه کړئ او لاندېنیو پونتنوته خواب ورکړئ.

- ۱- د غرونو هغه لري چې د افريقا د لوري وچې په شمال لویدیئ کې پرتې دي خه نومېږي؟
- ۲- د افريقا د لوري وچې د غرونو د لوري خوکو نومونه ووایاست.

د افريقا سيندونه په کومو حوزه کې پراته دي، او د دې لوبي وچې په اقتصادي او کريز ژوندکې خه ارزشت لري؟

د افريقا د لوبي وچې د سيندونو نقشې ته وګوري. خرنګه چې د استوا کريشه د افريقا د لوبي وچې د منځني برخې خخه تېږي، نو خکه پې په استوايې برخه کې اوږښت ډپر زيات دی. له همدي کبله د افريقا په لویه وچه کې ډپر سيندونه بهيرې چې ټول اوږده او له اويو خخه ډک دي. خو دا سيندونه د چټکې بهپدانې او لړ ژوروالي له امله د ډپر چلولو وړ نه دي.

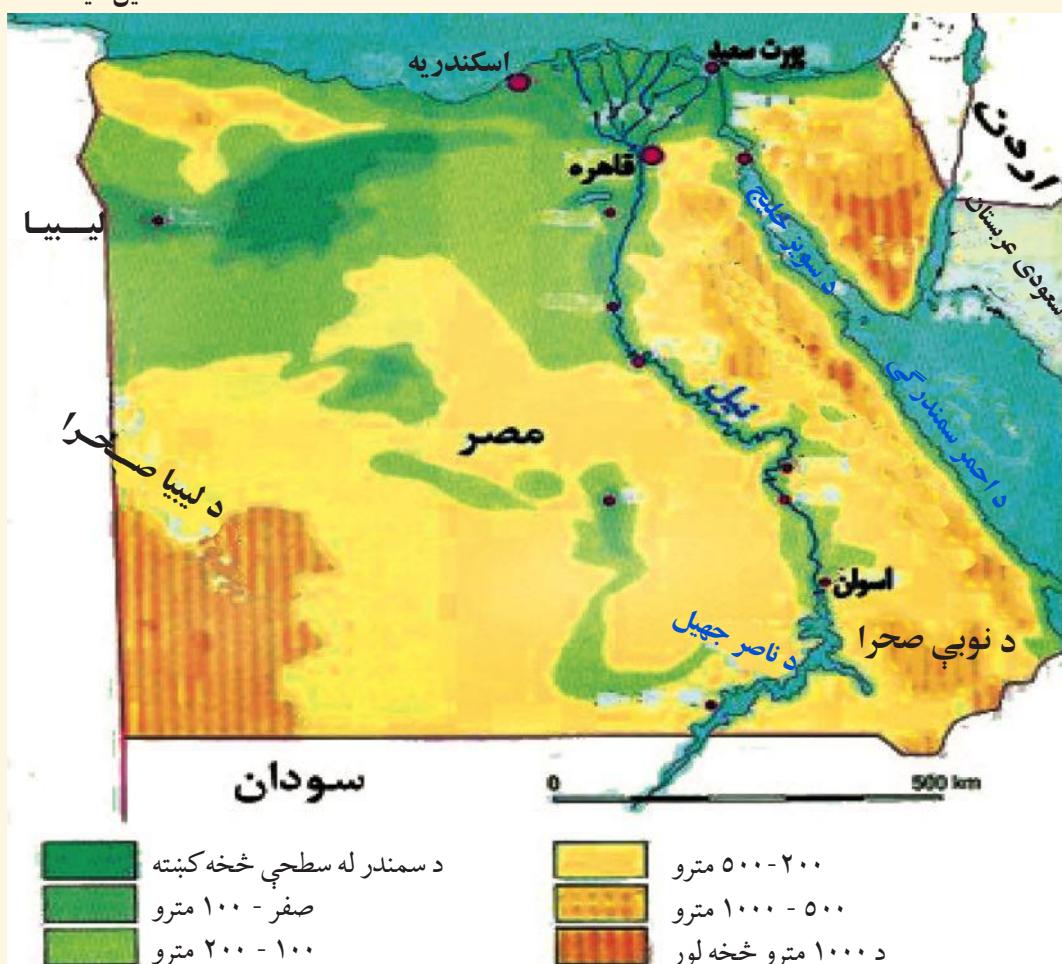
- د افريقا د اويو حوزې کومې دي؟
- د افريقا د اويو حوزې کولای شو په لاندې توګه ووپشو:

 - ۱- د مدیراني د حوزې سيندونه لکه د نيل سيند.
 - ۲- د اطلس سمندر د حوزې سيندونه، لکه: کانګو، نايجير، سينگال او اُراڻ.
 - ۳- د هند د سمندر سيندونه، لکه: زامبزي؟
 - ۴- د تړلې حوزې سيندونه چې د افريقا په جنوبي شګلن څایونو يا لویه صحراء کې جذبېږي، لکه: شاري.

دaniel سپند -

د افريقا له مشهورو سيندونو خخه دي چې مصر يې د نړۍ د ډېرو لرغونو هپوادونو په ليکه کې درولي دی. هيرودت یوناني مورخ ليکي چې (مصر د نيل ډالی ده). نيل د سيند وادي پراخه ساحه ده چې له ختيغ او لوپديع لوري خخه د دبنتو په واسطه محدوده شوې ده. د نفوسو د ګن شمېر زيانه برخه د نيل د سيند په وادي او د هغه په دلناکې ځای پرڅای شوې ده. د نيل سيند چې ۶۶۹۵ کيلومتره اوږدوالي لري د ويكتوريا او البرت د جهيلونو خخه سرچينه اخلي، د شمال په لور بهپري او یوازې د قاهرې او د اسوان په سيمو کې د کرنې خمکي اویه کوي.

د نیل سیند نقشه

د نیل سیند په خپل مصب (خوله) کې د مدیترانې د سمندرگی د اسکندرۍ په برخه کې لوې دلتاوې (Deltas) جورووي. د نیل د وادی رسوبي خاورو ددې حوزې په کرنه او د خلکو د بشري تمدن په بنسټ کې مرسته کړې ده. په مصر کې تقریباً هېڅ باران نه اوري، خو ددې لپاره چې له کرنې خخه پوره خوراکي مواد لاس ته راشي ډېر او یو ته اړتیا ده، دې موخي ته د رسیدلو لپاره د نیل پرسیند بندونه جور شوي دي. لکه چې دارنګه په ۱۹۷۱ م کال کې د اسوان بند د اسوان په سیمه کې جور شوي دی چې د نړۍ ډېر لوی مصنوعی

د افريقا د سیندونو سېپنه نقشه

جهيل يې هم جور کپي دی. د نوموري بند له اويو خخه دکرنيزو ځمکو په خرو بولو کې ډېره ګته اخيستل کپري. سريره پر دې د زياتو اويو د خطر مخنيوي هم کوي او د بربننا د توليد سبب هم ګرڅدلی دی. د نيل د سيند اقتصادي ګټه داده چې هم ورباندي بند جور شوي او هم د سودان او مصر دواړه هپوادونه د هغه له اويو خخه په اويو لګولو کې ګته اخلي. د نيل سيند مرستيالان د سپين نيل او ابي نيل په نومونو یادپري. دا سيند د سودان د هپواد تر پلازمينې د سپين نيل په نوم یادپري. په همدي ځاي کې د خپل مرستيال ابي نيل سره چې د ح بشې له غردونو خخه سرچينه اخلي یو ځاي کپري. د سپين نيل اویه د خپل بهير په اوبدو کې براں کپري او اویه يې کمپري، نو ځکه ابي نيل د نيل د سيند د اويو په حجم کې غوره رول لوبوی.

د ټولګي فعالیت

زده کونکي دې په خو ډلو ووپشل شي، هره ډله دې په لاندي موضوعاتو باندي بحث وکري او پايله دې ټولګي واله ووایي.

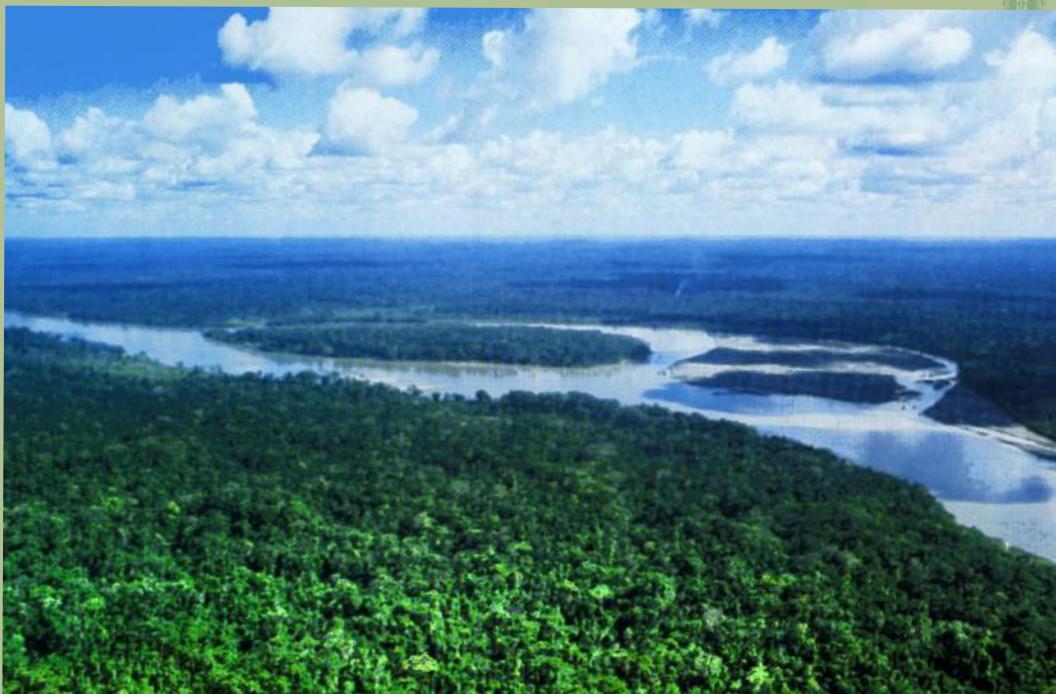
- د افريقاد لوپې وچې د اويو حوزې.
- د نيل سيند او مرستيالان يې.
- د نيل د سيند اقتصادي ارزښت.

پوبنتې

- ۱- د نغوسو شمېر د نيل د سيند په کومه برخه کې زيات دی؟
- ۲- د هغونه بنونو نومونه واخلي چې د نيل پر سيند جور شوي دي؟
- ۳- د نيل سيند خه اقتصادي ارزښت لري؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د افريقاد سيندونو د لکنې پرته نقشه، په خپلو کتابچو کې رسم کړئ او په هغې کې د افريقاد مهمو سيندونو نومونه او موقعیت ولیکن.

د استوایی خنگلونو منظره

د کانگو دحوزې ساچې ته ولې شنه افريقا وايي؟

د افريقا بله لویه حوزه د کانگو حوزه د چې په طبیعی توګه هلتہ استوایي گن او لوی خنگلونه شته. ډېرې تودو خې او زياتو بارانونو، گن خنگلونه په هغه ئای کې منځ ته راوري دي. د باتاتو وده دلتہ هېڅکله نه خنديبرې. د افريقا دې برخې ته شنه افريقا وايي. هلتہ د ونو وده دومره زياته د چې کله يې لوړوالی ۵۰ مترو ته هم رسيري. د (۷) مخ د افريقا د سيندونو نقشي کې وګوري د کانگو سيند چې له ختيغ خخه لوپدیغ لور ته بهيرې د افريقا استوایي برخه په برکې نيسې. د کانگو سيند د خپل نري بستر له لاري د اطلس په سمندر کې توپېږي. د هغه د بهير منځني او شمالي برخې استوایي باراني خنگلونو پوشلي دي، هلتہ د نفوسو د کموالي له امله خلک له یوبل خخه لري پراته دي او سيمه ييز خلک په خپلو کوچنيو کروندو کې په کرنه بوخت دي. د کانگو سيند د زاير د هباد له جنوب ختيغ خخه سرچينه اخلي، د ۳۷۰ ۴ کيلومترو په واتن لوړۍ شمال لورته او بيا لوپدېخې خوا ته بهيرې او له خپلو زياتو او بيو سره د اطلس په سمندر کې توپېږي. دا سيند د خپل بهير په پيل کې د لوالابا (*Lualaba*) په نوم يادشوی او د خپلو مرستيالانو سره يې د افريقا د لوې وچې د خاورې ۱،۸ برحه نيولي د.

د کانگو د سيند اوږدواли د نيل تر سيند خخه لړ، خود او بيو حجم يې زيات دي. دا چې د او بيو د اخيستنې حوزه يې په استوایي سيمو کې پرته ده او هلتہ تول کال باران او رې، نوله او بيو خخه ډک وي. د خپل بهير په

پورتنی برخه کې بې خروبى هم منحّته راوري دي.
د نایجیر سيند

د افريقا د اوبلو له ڈکو سيندونو خخه دي. د نایجیر سيند د افريقا د لوپى وچې به لوپديع کې د گينې او عاج ساحل د هپادونو د سمسورتيا سبب شوي دي. د نایجیر د سيند لوبله دلتا د نفتو غوره زبرمې هم لري چې د (پورت هاركورت Port Harcourt) په برخه کې خاي پرخاي شوي دي.

د نایجیر د سيند لوپدېخې برخې چې د ۴۰۰۰ کيلومترو په اوبلداي يې د سيراليون له لوپو خخه سرچينه اخيسټې د مالي له هپاد خخه د تېرېدو وروسته د نایجیريا هپاد ته ننؤئي او د اطلس سمندر د گينې په خليج کې توپيرى.

د زامبزي سيند

د زامبزي سيند له ۲۵۰۰ کيلومترو خخه زيات اوبلداي لري. د زامبيا د هپاد له شمال لوپديع خخه سرچينه اخلي او د جنوب خواته بهيرى.

ددې حوزې زياته برخه لوپو سطحو چې زياتره بې وبنو پونبلې، نيوپى ده. دا سيند له شمال خخه سوبل خواته بهيرى او د هند په سمندرکې توپيرى. د زامبزي سيند د خپل بهير په اوبلدو کې خروبى (آبشان) منځ ته راوري چې مهم خروبى يې ويكتوريا نوميرى.

د سينيگال سيند

دا سيند د لوپدېخې افريقا د سينيگال په هپاد او د اطلس سمندر په ختيغ کې موقعيت لري او د اطلس په سمندرکې توپيرى.

د سينيگال سيند ۱۲۰۰ کيلومتره اوبلداي لري. د سينيگال دره هم د استوګنې له غوره مرکزونو خخه ده. د افريقا په لوبله وچه کې د سيندونو شتون د هوا د رطوبت، سمسورتيا او د کرنيزو توليداتو د زياتالي سبب کېري. همدارنګه ددې سيندونو په شاخواکې د زيات شمېر وګرو د خاي پرخاي کيدنې او هم د تاريخ په اوبلدو کې د لرغونو او پرمینو تمدنونو د منځ ته راتلو سبب شوي دي. د افريقا سيندونه په پسرلي کې مستيرى، خوله نيكه مرغه اوسلې سېلابي بهير تر يوه حده تر کنترول لاندې راغلي دي.

د سینگال سیند

د زمبيا او زمبابوي د هيوا دونو تر منځ د زامبزي د سيند د پاسه پل

د ټولګي فعالیت

زده کونکی دې په ډلو ووپشل شي، هره ډله دې په دې هکله چې ولې د افريقا د لوپي وچې سيندونه د کال په اوړدو کې له اوړو ډک او سېلا بي وي، بحث وکړي او د خپلو خبرو او بحث پايلې دې ټولګي والو ته وړاندې کړي.

پونښنې

- ۱- د افريقا سيندونه د دې لوپي وچې پر اوږو، هوا او اقتصاد خه اغیزه لري؟ توضیح پې کړئ.
- ۲- د کانګو سيند خه ارزښت لري؟
- ۳- د سنيگال سيند د خه غوره ارزښت لرونکي دی؟
- ۴- د نايجير سيند خه اقتصادي ارزښت لري؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د افريقا د سيندونو په هکله خپل لنډ معلومات ولیکۍ او د جغرافيې په راتلونکې لوست کې یې

د جهیل په هکله خه پوهېږي او له جهیل خخه خه ګټه اخيستل کېږي؟

د افریقا په لویه وچه کې دیر لوی او کوچنی جهیلونه شته چې تر ټولو لوی یې د ویکتوریا جهیل دی او د تانزانیا او یونگندا د هپوادونو ترمنځ بېلۇونکې پوله جوړوي. دېر کوچنی جهیل یې د نگامی جهیل دی چې د بوتسوانا په هپواد کې دی. د جهیلونو له اویو خخه د خبیلو او د سمندری حیواناتو او الوتونکو د خورو لپاره ګټه اخيستل کېږي. څینی جهیلونه مالګین وي یعنې هغه وخت چې د جهیلونو اوې په براس بدلي شي مالګه یې رسوب کوي. همدارنګه هغه الوتونکي چې له یوې سیمې خخه بلې سیمې ته ئې، د لارې په اوردو کې د همدي جهیلونو او د هغنو له اویو خخه ګټه اخلي. ددې جهیلونو له اویو خخه د اویو د غټو پمپونو په وسیله د ساحلی سیمو د خرو بولو لپاره ګټه اخيستل کېږي. د افریقا په لویه وچه کې ددې جهیلونو شتون په سیمه کې در طوبت سبب هم کېږي او تریوه حله د هغې سیمې د وچ والی مخه نیسي. نوموري جهیلونه زیاتره د افریقا په سوبل ختیئ کې پرانه دی چې دې لوې وچې د تکتونیکي ساحې بنکارندوی دی.

لکه خرنګه چې مو مخکې وویل د افریقا د لوې وچې مهم جهیل ویکتوریا (Victoria) دی چې

د تانزانيا او يوگندا هپوادونو ترمنځ بېلۇنکىي پوله جورپوي او لوی بنارونە ھم د ويكتوريا د جهيل شاوخوا جورشوي دي. په طبیعې نقشه کې گورئ چې د نیاسا (مالاوی) نیاسا (Nayasa) جهيل د موزمبیق د هپواد په شمال او د مالاوی د هپواد په ختیئ کې، د تانگانیكا جهيل د تانزانيا د هپواد په لوپدیئ کې، د البرت (Albert) جهيل د يوگندا د هپواد په لوپدیئ کې، د رودولف (Rudolf) جهيل د کینيا د هپواد په شمال لوپدیئ کې، د چاد (Chad) جهيل د چاد په هپواد کې، د تانا (Tana) جهيل په ایتوپیا کې او د نگامي (Ngami) جهيل د بوتسوانا په هپواد کې موقعیت لري.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په دلو وویشل شي او هره دله دې د جهيلونو د اقتصادي ارزښت په هکله بحث او خبرې وکړي، د بحث پایلې دې ټولګيوالوته وړاندې کړي.

پونتني

- ۱- د افريقاد لویو او کوچنيو جهيلونو نومونه واخلي؟
- ۲- د افريقا په لویه وچه کې د جهيلونو شتون خه ګټې لري؟
- ۳- د نگامي جهيل په کوم هپواد کې موقعیت لري؟

په ایتوپیا کې	
په سومالی کې	
په بوتسوانا کې	
ساحل عاج کې	

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د افريقاد لوې وچې نقشه رسم کري او ټول جهيلونه دې په هې کې وښي او رنګ دې کړي.

سمندرگي (بحيري)

د مدیترانې له سمندرگي خخه یو تصویر

د افريقا د سمندرگي په هکله خه پوهېږئ او د افريقا خلک له سمندرگي خخه خه ګته اخلي؟

د افريقا لويه وچه د ځمکني جوړشت او سواحلو د درلودو له امله زيات سمندرگي نه لري.
دا لويه وچه دوه مهم سمندرگي لري چې له هغه خخه د سوداګرۍ د بېړيو د تګ او راتګ لپاره ګنه
اخيسټل کيري. همدارنګه له سمندرگي خخه د کال په بېلا بېلو موسمونو کې مهاجر الوتونکي چې له یوځای
خخه بل ځای ته کوچېږي د هغه له موقعه خخه د یوې پېژندل شوې سیمې په توګه ګته اخلي. سرېږه پردې
د بحري حیواناتو لپاره خواوه هم برابروي. هغه وګري چې د سمندرگي په سواحلو کې استوګنه لري هغوي د
کبانو په بنکار د خپل ژوند اړتیاوې پوره کوي.

۱- د مدیترانې سمندرگي

د افريقا د لوېې وچې په شمال کې د مدیترانې سمندرگي پروت دي، چې د نړۍ یو لوی سمندرگي هم دي. پراخوالی پې
۲،۹۶۶،۰۰۰ کيلومتره مربع او ډېره ژوره نقطه پې ۴۳۳۰ متره ده. د سمندرگي په جنوب ختيغ کې د سویز کاتال په واسطې
سره سمندرگي سره نسلول شوی دي او په لوېډیغ کې د جبل الطارق د ابنا په واسطې د اطلس (اتلاتیک) د سمندر سره نښتی
دي او لويه سوداګریزه لاره یې جوړه کړې ده. هغه هېوادونه چې د مدیترانې د سمندرگي شاوخوائه پرائنه دي مدیترانه یې اقلیم او
ښې ہوا لرونکي دي.

۲- احمر (سور) سمندرگی

احمر یا سور سمندرگی د افریقا په شمال ختیخ کې پروت دی چې په شمالي برخه کې د سورز کانال په واسطې د مدیترانې د سمندرگی سره نښلول شوی دی او په سوبل ختیخې برخې کې د باب المندب د آبنا په واسطې د عدن له خلیج سره نښتی دی. ددې سمندرگی پراخواли ۴۳۸،۰۰۰ کیلومتره مریع دی. اویه یې چپره مالګه لري او د خنبلو ورنه دی. همدارنګه هلته د اویو بپاس کېدل خپلې لوپې اندازې ته رسپری، حکه چې له دواړو خواوو د لویو صحراءو په واسطې محدود شوی دی.

د سور سمندرگی یو تصویر

إضافي معلومات

د سویز کانال: د سویز د کانال کیندل فرانسوی مهندس فرديناند دولیسپس طرحه کړ. د دې کانال د جوړولو کار په ۱۸۵۶ م کال کې پېل او په ۱۸۶۹ کال کې پای ته ورسید او د نومبر په میاشت کې پرانیستل شو. ۹۹ کلن امتیاز یې په یو نړیوال شرکت ته چې په هغې کې فرانسې، انګلستان او نورو اروپاينی هېوادونو ګډون درلود ورکړ شو او مرکز یې په پاریس کې. د سویز د کانال اوږدوالي د مدیترانې د سمندرګي د غارې د پورت سعید له بندر خخه تر سویزه یعنې د سره سمندرګي تر غارې ۱۶۱ کیلومتره دی، د ګټې اخیستې وړ سورې ۶۰ متره او ژوروالي یې ۱۲ متره دی.

د سویز له کانال خخه د ۶۰ زرو ټنو په ظرفیت بیړۍ شپه او ورڅ تګ اوراتګ کولای شي. د آسيا او اروپا تر منځ په سلوکې ۸۰ د سوداګریزو مالونو لېږدیدنه د سویز کانال له لارې ترسره کېږي چې د نړیوالې سوداګرۍ په سلوکې ۱۵ په بر کې نیسي. د سویز کانال د مصر په هېواد کې کیندل شوی دی. سویز کانال په ۱۹۵۶ م کال کې د مصر دولت له خوا ملي اعلان شو.

د سویز د کانال یوه خنډه

د سویز د کانال یوه بله برخه

د تولگي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووبشل شي، هره ډله دې د سمندرګيو د اقتصادي ارزښت په هکله بحث وکړي او د بحث پایلې دې نورو ته وړاندې کړي.

پونستني

- ۱ - د مدیترانې سمندرګي دافريقا د لوې وچې په کومې برخې کې موقعیت لري؟
- ۲ - سور (احمر) سمندرګي په شمال کې د کوم کانال په وسیلې د مدیترانې د سمندرګي سره نښلول شوی دي؟

له تولگي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د افريقا نقشه رسم کړي او سمندرګي دې د هغې پرمخ وبني.

خليجونه

د افريقا د لوپي وچې په شاوخواکې کوم خليجونه شته دي؟ د افريقاد خليجونو نقشه

د افريقاد لوپي وچې په غارو کې د وتلو او ننوتلو برخو د نشتوالي له امله، زيات شمېر خليجونه نشته. د افريقاد خليجونه عبارت دي له:

- د عدن خليج (Aden) ددي لوپي وچې په شمال ختيئ کې چې د آسيا د لوپي وچې يوه برخه هم گنل کېږي، موقعیت لري.

- د فول (Foul) خليج د افريقاد په شمال ختيئ کې چې په سره (احمر) سمندرګي کې موقعیت لري.

- د سویز (Suez) خليج د سویز کانال په جنوب کې موقعیت لري.

د افريقاد شمال خليجونه عبارت دي له:

د سلوم (Salum) خليج، بمبه (Bamba) خليج، سدرا (Sidra) خليج، قابس (Qabis) خليج او د تونس (Tunis) خليج چې د افريقاد په شمال کې د مدیترانې په سمندرګي کې موقعیت لري.

هغه خليجونه چې د افريقاد په سوپل لوپدیئ کې موقعیت لري عبارت دي له:

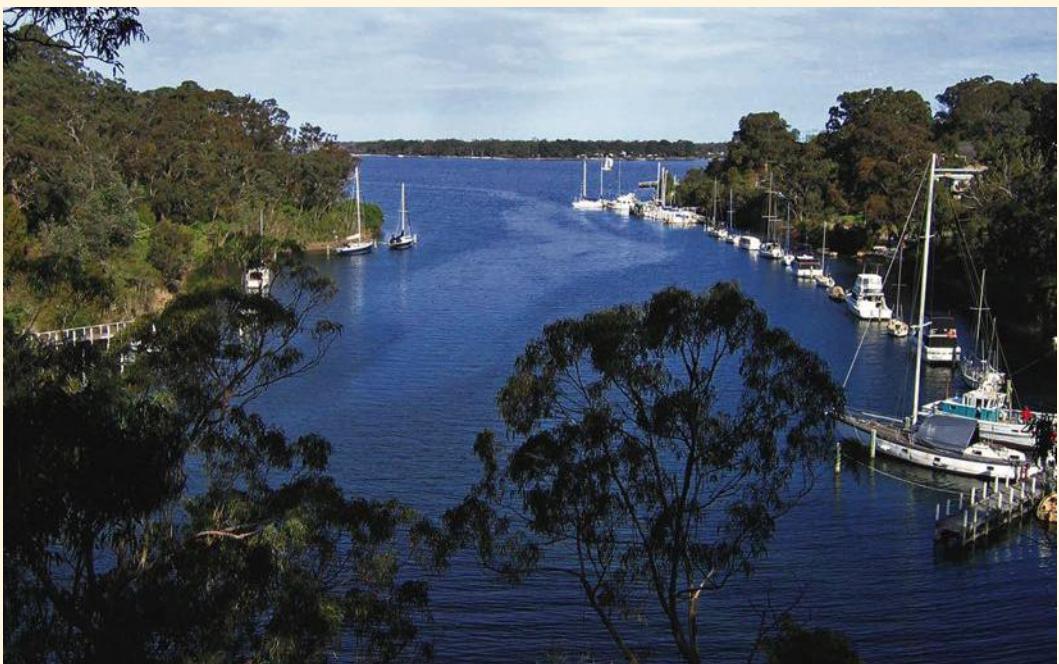
د گینې (Guinea) خليج، والويس (Walvis) خليج، لودریتس (Luderits) خليج او د سنت هلنا (Saint Helena)

له خليج خخه چې ددي خليجونو له دې څخه د گینې خليج د افريقاد لوپي وچې دير لوی خليج او دېر کوچنې خليج پې د سویز خليج دی چې د سویز کانال په سوپل کې موقعیت لري.

هغه خليجونه چې د مدغاسکر د تاپو په شاوخواکې پراته دي له:

د سنت ګوستین له خليج خخه د مدغاسکر د تاپو په سوپل لوپدیئ کې او د انتون ژيل (Antongil) له

خليج خخه د مدغاسکر د تاپو په شمال ختیئ کې.

د ټولگي فعالیت

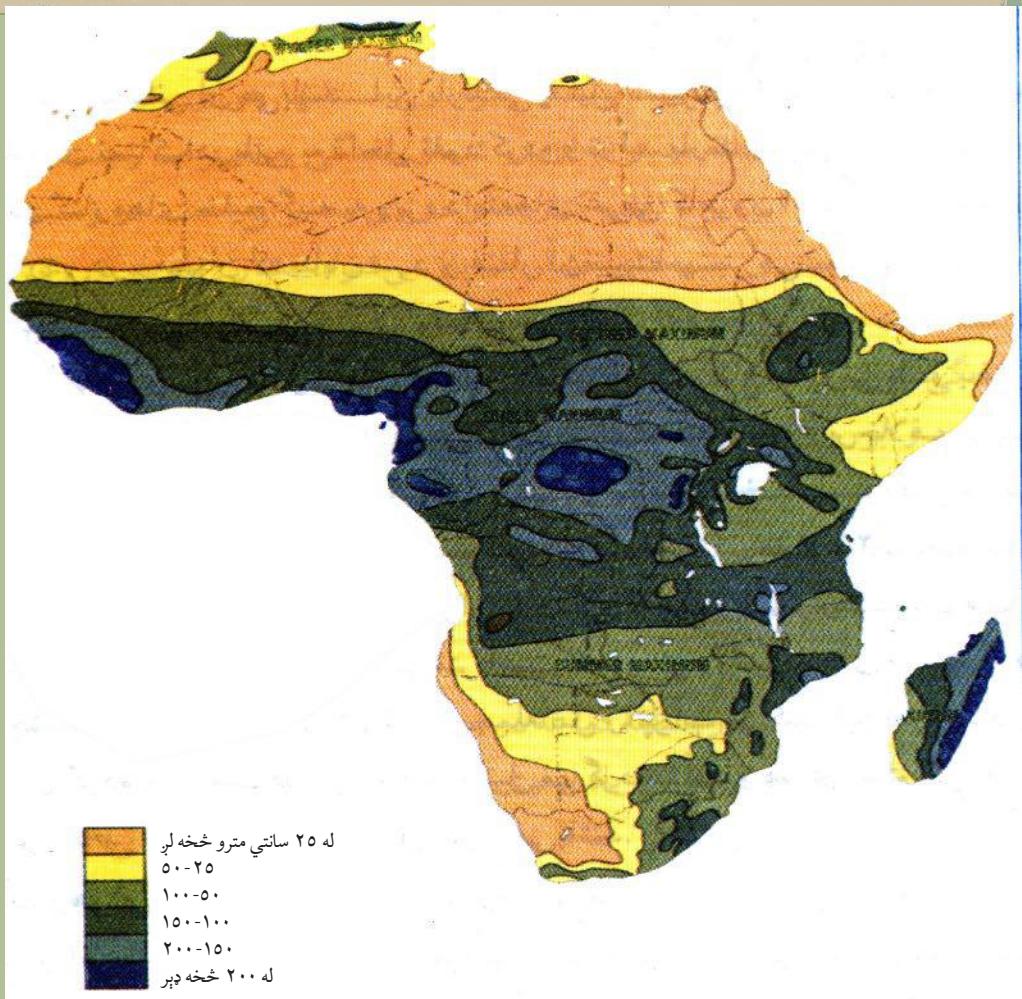
زده کونونکي دې په ډلو ووپشل شي او هره ډله دې د نقشي له مخې خليجونه نورو ته وښي.

پونستې

- ۱- د افريقا د لوپي وچې شمال ختیئ خليجونه دنقشي پرمخ وښياست.
- ۲- د سويز خليج د افريقا د لوپي وچې په کومه برخه کې موقعیت لري؟
- ۳- د افريقا د جنوب لوپي خليجونو نومونه واخلئ او په نقشه کې يې وښياست؟
- ۴- د افريقا د لوپي وچې د ډبر لوی او کوچني خليج نوم واخلئ.
- ۵- د سنت آگوستين خليج او د انتون ژيل خليج د نقشي پرمخ وښي است.

له ټولگي خخه بهر فعالیت

زده کونونکي دې په خپلو کتابجو کې د افريقا د لوپي وچې نقشه رسمه کړي او د ټولو خليجونو موقعیت دې دهغې پرمخ ولیکي.

د افريقا د لوبي وچي د اوربنت نقشه

ولي د افريقا د لوبي وچي اقليم سره توپير لري؟

د افريقا لوبي وچه د هغه موقعیت له سببه چې د ځمکې د کري پرمخې لري، د نړۍ ډېره توده لوبي وچه شمېرل کېږي. که نقشې ته بنه خير شو، نو ګورو چې د دي قاريې يوه برخه ېې په استوايي سيمې کې موقعیت لري او د دي سيمې اقليم تود، سوڅونونکي او خه ناخه مرطوب دی. د افريقا د وچي د استوايي اقليم په شمال او سوپل کې د استوا لاندي اقليمي سيمې پراختيا موندلې. د استوايي اقليم په شمال او سوپل کې د استوا لاندي پراختيا موندلې، اقليم ېې نسبتاً معنده او لنده بل ېې ډېر لېر دی، خکه چې په شمال لوپدیئ کې د اطلس غرونه، په ختيئ کې د ج بشې لوپې سطحې او په سوپل کې د دراکترېگ غرونه وچي اقليمي سيمو

ته د سمندری مرطوبې هوا د ورننوتلو خنله گرځي.

د افريقا ختيئې برخې د هند سمندر د مونسوني غير منظمو بادونو په سيمه کې پرتې دي. په داسې حال کې چې پاتې برخې يې د تجارتی منظمو بادونو خخه برخمنې دي. د افريقا په بيدياوو او سوځونکو دښتو کې وچ او تاوده توپانونه لګېږي چې د خمسين په نوم شهرت لري. د استوايي سيمو اقليم يې تود او نمجن دي او د کلنۍ تودونځې منځني اندازه يې د سانتيګراد د ۳۰ درجو په شاوخواکې ده. د افريقا ډېره توده سيمه چې په حققت کې نپوال ریکارد لري د عزيزې Azizia په نوم د ليبا په شمال لوپدیع کې موقعیت لري چې د تودونځې لوره اندازه يې د سانتيګراد تر ۵۸ درجو پوري ثبت شوې ده.

- د اطلس دغرونو، د حبشي د لوړو سطحو او د دراكنزيرګ د غرونو شته والي د افريقا د لوې وچې بر اقليم خه اغېزه لري؟

افريقا لې اوږښت لري. يوازې د استوا د کربنې په شاوخوا کې ټول کال اوږښت کېږي. د استوا د کربنې خخه د شمال او سوپل لورته ورو ورو د هوا لنده بل کمېږي او لې اوږښت لري. واورې يوازې په چپرو لوړو غرنيو سيمو کې اوږي او همېشني واورې په لوړو خوکو کې ليدل کېږي.

د ټولګي فعالیت

زده کونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لوست د متن او اقليمي نقشو خخه په ګڼې اخيستني سره د افريقا د بادونو، رطوبت او تودونځې په هکله معلومات راټول او ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

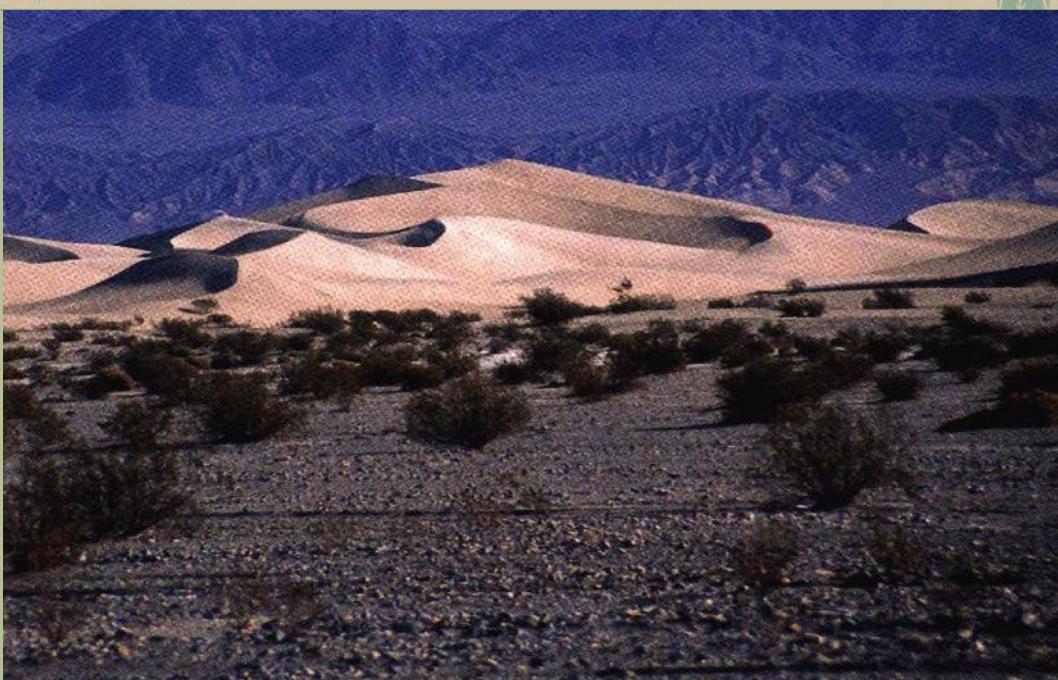
پونښني

- ۱- د افريقا د لوې وچې په کومو سيمو کې واوره اوږي؟
- ۲- په افريقا کې ډېره توده سيمه چې نپوال ریکارد لري په کوم هېواد کې موقعیت لري او په خه نامه یادېږي؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

که چېږي د استوا له کربنې خخه د افريقا د لوې وچې شمال او سوپل لور ته سفر وکړو په خپل تګلوري کې په ترتیب سره د کوم ډول آب او هوا سره مخامنځ کېږو؟

مختلفي اقليمي سيمې

د صحرائي اقليم يوه خنابه

آيا پوهېږي د افريقا په مختلفو اقليمي سيمو کې کوم ډول نباتات پيدا کېږي؟

د افريقا لویه وچه د ډول اقليمونو له پلوه په لاندي اقليمي سيمو وبشل شوي ډه:

۱- د استوايي ځنګلونو د سيمې اقليم

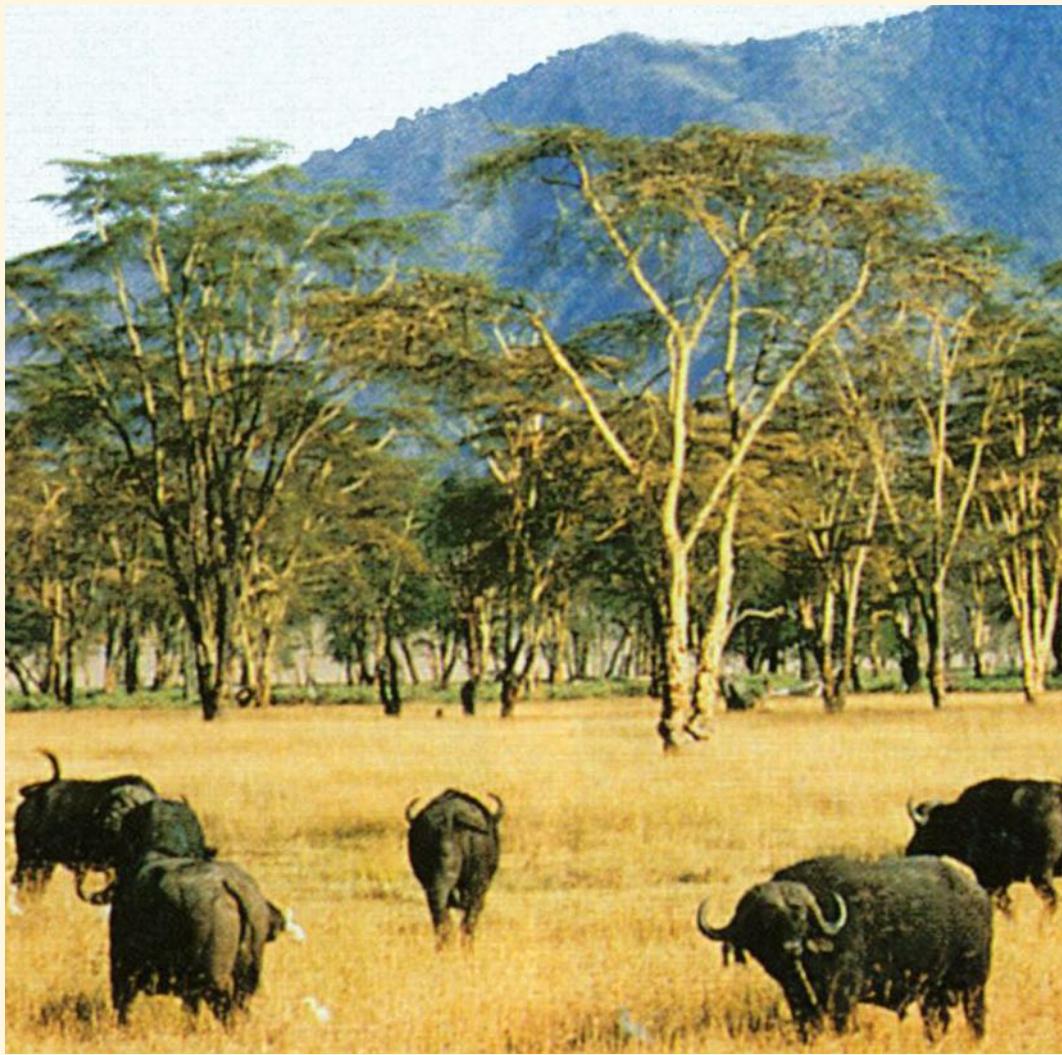
دا سيمې چېره توده استوايي آب او هوا او همپشنې بارانونه لري چې د کانګو حوزه او د افريقا سوبيل لوپليج سواحل په برکې نيسې. په دې برخې کې استوايي چتر ډوله د لورو ونو ځنګلونه زيات دي. دلته د کاک او رېړونې دېږي شنې کېږي. د استوايي ځنګلونو په ساحې کې په ځانګړي ډول د کانګو پلازمېنه يعني د کنشاسا حوزه او د ګابون، لاېريا، سيراليون او کانګو برزاویل يوه برخه شامله ډه.

- د استوايي اقليم ځانګړتیاوې ووایاست؟

۲- د ساوانا د استوا لاندي ساحې اقليم

دا ساحه د استوايي ځنګلونو د ساحې په شمال او سوبيل کې موقعیت لري. په سوبيل کې تر زامبيا او په شمال کې مرکزي افريقا، نايجريا او دمالۍ سوبيل په برکې نيسې.

د ساوانا نباتاتو د پوشېن یوه منظره

۳- د ستپ د ساحي اقليم

د ستپ د سيمې اقليم چې د افريقا په شمال کې د پتی به خبر د ختيئ خخه لويدیع لورته غځبدلى دی، ددي سيمې د مالدارانو لپاره یې بنه خړ خایونه منځته راوري دي او د استوا لاندي سيمو او لوبي صحرا ترمنځ موقعیت لري. د ستپ سيمې نسبتاً توده او معتدله باراني آب او هوالري. نوموري سيمه د افريقا په سوبيل کې بوتسوانا، د ناميبيا یوه برخه او د سوبيلي افريقيا شمال ختيئ خيږي برخې په برکې نيسې چې هغه هم د مالدارانو د خړ خایونو او غلو دانو د کرنې لپاره برابره ده.

د ستپ اقلیم

۴- د صحرایي سیمه اقلیم

صحرایي سیمه د افريقا د برابع هم په شمال کې ډېره پراخه ده، ټوله لویه صحراء په کې راخي. دا سیمه د سوچان او مصر خخه پيل د موريتانيا تر وروستي برخې پوري رسيري او د نړۍ د لويو صحراءوو خخه شمېرل کېږي. په دې سیمه کې وچ، صحرایي اقلیم او لې اوږښت وي. په نوموري ځای کې شارې ځمکې او پراخ شګلنځایونه شته چې د کرنې لپاره بنه زمينه نشي برابر ولاي. دا اقلیم د سوپل لويدیخه وروستني برخه په بر کې نيسې او د افريقا په سوپل لويدیخ ساحل کې د یوې کوچنی پتی په خبر تر ۱۰ درجو د عرض البلد پوري غځبدلي ده. په دې سیمه کې د كالاهاري او ناميبيا صحراءوې هم شاملېږي.

۵- د مدیترانه یې سیمه اقلیم

مدیترانه یې اقلیم د افريقا په شمال کې ساحلي غارې شاملې دي چې د اسكندرې خخه د مرآکش تر سواحلو پوري غځبدلي دي. د دې سیمه مهم پیداوار انگور، دستروس د کورنۍ ميوې (لكه کينو، نارنج،

مالته، ليمو، ستره)، خرما او گني دي، خوپه جنوبي افريقا کې مدیترانه يي اقلیم د هغې سوبل ختیخې برخې په برکې نيسی چې د لوسوتو کوچنی هپواد او د سوبلي افريقا جنوب ختیخې برخې په کې شاملې دي. سربره پر هغې د جنوبي افريقا د هپواد پلازمېنه او مهم بندركېپ تاون هم مدیترانه يي اقلیم لري.

د ټولګي فعالیت

زده کونوکي دي په ډلو ووبشل شي، هره ډله دي د افريقا په اقلیمي سيمو باندې بحث وکړي او د هري ډلي استازۍ دي د ټولګي مخ ته د خپلې ډلي د بحث پايلې نورو ته بيان کړي.

پوبنتې

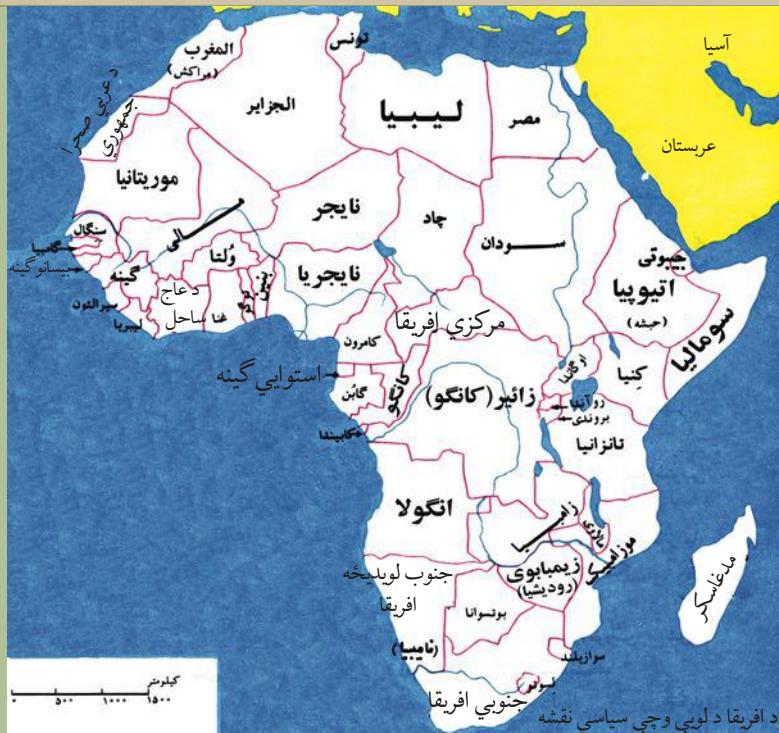
زده کونوکي دي لاندې جدول د ورکړ شوو یيلګو په نظر کې نیولوسره په خپلو کتابچوکې بشپړ کړي.

د اقلیم ځانګړتیاوې	د اقلیم ډول
۱- دا سيمې د ديرې تودې استوايې اقلیم چې همبېشي او رښتونه ورسره مل وي، لرونکي ده. چې په هغې کې د استوايې چتر ډوله لوړو ونو څنګلونه ډېر ليدل کېږي.	۱- د استوايې څنګلونو سيمې اقلیم
- ۲	۲- د ستپ د سيمې اقلیم
- ۳	۳- د صحرائي سيمې اقلیم
- ۴	۴- د مدیترانه يي سيمې اقلیم

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کونوکي دي په خپلو کتابچوکې د افريقا نقشه رسم کړي، بيا دي د افريقا د لوپې وچې اقلیمي سيمې د نقشې پر مخ په بنکلوا رنګونو وښي.

سیاسی جغرافیه

د افریقا د لوپی وچې د سیاسی جغرافی په هکله خه پوهیرئ؟

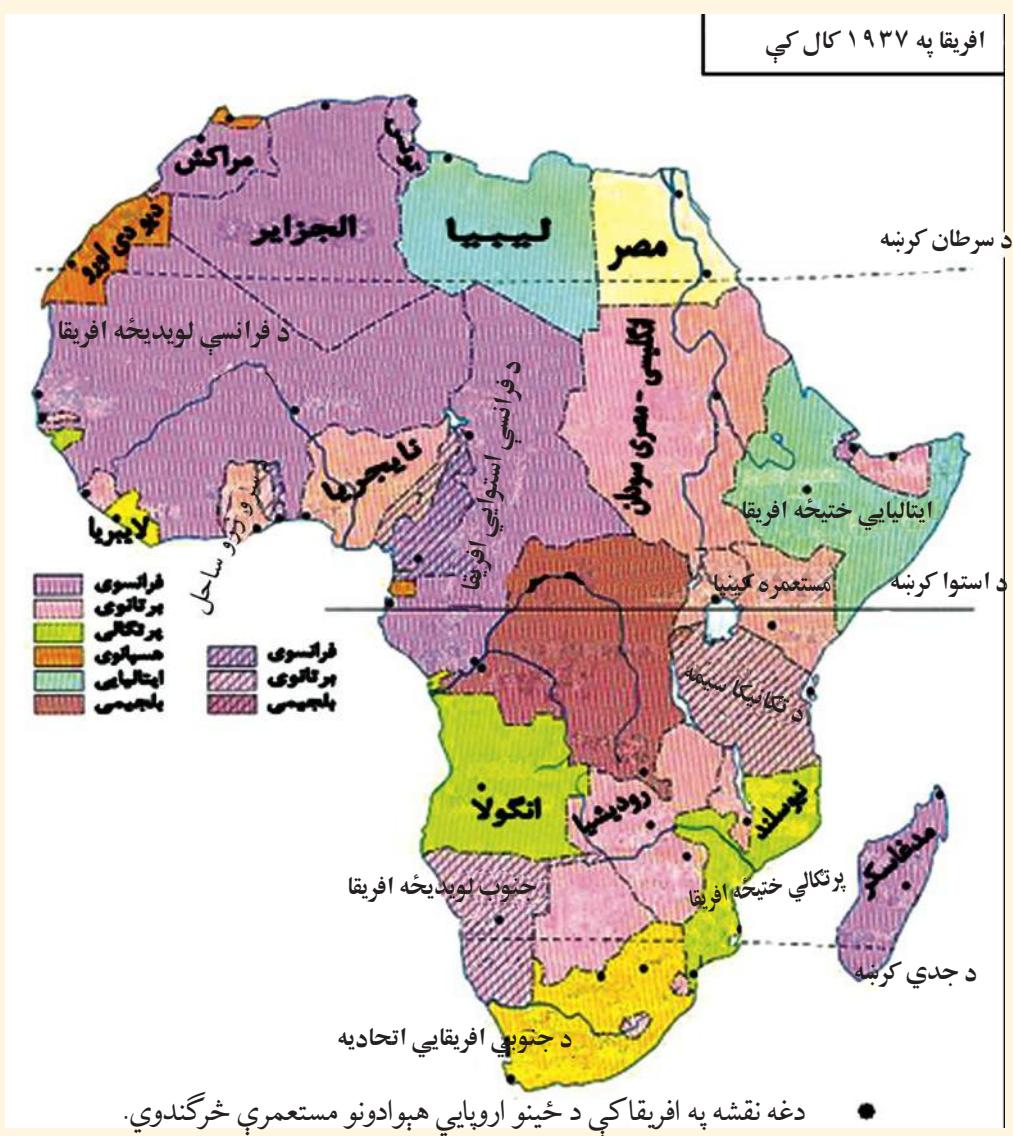
افريقيا هغه لوپه وچه د چې په کې زيات بدلونونه ليدل کيري، له دي حقیقت سره هغه وخت اشنا کېږي چې د افريقيا مهاجرینو لوپو ډلو ته چې په نړۍ کې خای پر خای شوي دي پاملننه وکړي. ډېر وګړي پې د سیاسي او اقتصادي ناوړه شرایطو له امله د تېښتی په حال کې دي، خو افريقا په مثبت ډول هم د بدلیدو په حال کې ده، په دې معنا چې د ستونزو د لپري کولو د حل لاره پې هم پیداکړي ده. د پېلکې په توګه، د خینو سيمو د صحرائي کيدلو سره د مبارزې او مخنيوي په خاطري پې بنه کارونه هم سرتنه رسولي دي او د سمسوريا د ساتلو لپاره پې کوبنبن کوي، خو ددې لوپي وچې خلکو د سیاسي، اقتصادي او تولیزې پرمختیا په برخه کې د نړۍ د نورو لوپو وچو په پرته وروسته گام اينې دي، نو ځکه نسبتاً وروسته پاتې دي.

ددې لوپي وچې زیاتره خلک د سوانا په سيمو کې په شيندلي ډول استونګنه کوي او یا د خنګلونو په منځ کې اوسيېري یا داچې لاتراوسه د کوچيانو په خبر ژوند کوي. دوى د خپل ژوند اړتیاوی د ابتدائي کرنې له لاري لاس ته راوري.

د افریقا د لپي پرمختیا په هکله ئینې ليکونکي او خېرونکي په دې باور دي چې د هغو د وروسته پاتې والي اصلي حقیقت د نورو لاملونه ترڅنګ یو هم د لوپيديغه اروپايانو په وسیله د هغوي استثمارول دي او که نه د بنکیلاک (استعمار) د مخه له ۱۲ خخه تر ۱۵ مېلادي پېړي پوري ځینو تور پوستکو افريقيايانو د سودان

د هپواد په لوپدیع کې خپل کلتورونه درلودل او متمدنه هپوادونه یې منځ ته راوري وو چې د ګانا او ملي هپوادونو نومونه هم له هماغو پخوانيو قومونو خخه استازيتوب کوي او حتى نم هم وينو هغه هپوادونه چې تازه خپلواکي ته رسيدلي، د هپوادونو یا بنارونو او نورو برخو نومونه یې چې د اسارت په وخت کې اينسودل شوي وو بدل کړي او یا یې بېرته هم هغه پخوانيو اصلی نومونو ته گرڅولي دي او یا یې د پخوانيو اتلانو او جنګیاليو په نوم یادوي. هغه وخت چې د اروپايي هپوادونو پانګوالو، د بهن سوق الجيسي موقعيت، طبیعي ډپرو منابعو او بشري ارزانه څوک ته د رسپدو پرښتې افريقا خپل هدف وګرڅوله او هله یې د خپلو صنعتي تولیدي توکو د ورلاندي کولو لپاره تود

افريقا په ۱۹۳۷ کال کې

دغه نقشه په افريقا کې د خينو اروپايي هپوادونو مستعمرې خرګندوي.

بازار وموند، د هغۇ پر استئمار يې نور ھم كوبىننىن وکپ.

د هغۇ جىڭپە پە پايىله كې چې د افريقا خلکو پر دىنمن برى حاصل كې د افريقا د مختلفو سيمو نورى
خپلواكى غونبىتونكى جىبەپ يې ھم وەخولپى او ھغۇي يې لە استعمارگرانو خخە دخپلواكى لاستە راولپوتە،
ھىلە من كېل. پە افريقا كې تر ۱۹۵۱ م کال پورى لە خلورو ھېوادونو (جىشى، لاپپىرا، مصر او جنوبى افريقا)
خخە زيات خپلواك نە وو او لە ۱۹۵۲ م کال پورى د هغۇ شىپەر ۳۷ مملكتونو تە
ورسېلە چې اوس د افريقا د لوبى وچې پە سىياسى نقشه كې ۵۵ خپلواك ھېوادونه لىدلەي شو.

د استعمار د دوران د افريقالىي مەيانو يو تصویر

په جنوبي افريقا کې د اوبردي مودې لپاره د لويدیخو هپوادونو سپين پوستکي لړه کي په واک کې وو او پر زياترو تور پوستکو باندې يې حکومت کاوه. دا نژادي تبعيض (اپارتايد) په هغه خای کې د توري پوستکو خلکو د مهاجرت لامل شوي وچې د اپارتايد له پاي ته رسپدو وروسته کله چې په جنوبي افريقا کې په ۱۹۹۴ مkal کې خپلواکې ټولتاکنې وشوي، د هغه هپواد او سپدونکي بېرته خپلوا اصلې سيمو ته راوګر ځېدل.

د ټولګي فعالیت

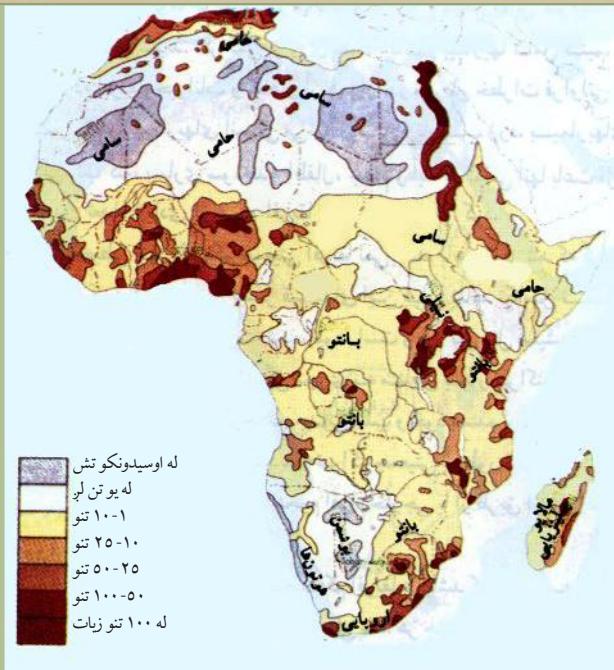
زده کونکي دې په ډلو ووبشل شي، د جنوبي افريقا په نژادي تبعيض دې بحث وکړي او پايلې دې نورو ته وړاندې کړي.

پونتنې

- ۱- نژادي تبعيض په کوم کال کې په جنوبي افريقا کې پاي ته ورسیده؟
- ۲- د نړۍ په نقشه کې اوس افريقا خو خپلواک هپوادونه لري؟ د نقشې پرمختګ په هکله خه نظر درلوده؟
- ۳- خپرونکو د افريقيابانو د ورو پرمختګ په هکله خه نظر درلوده؟
- ۴- په ۱۹۵۱ م کې افريقا خو خپلواک هپوادونه درلودل؟ نومونه يې ووایاست.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د افريقا د لوې وچې د وروسته پاتې والي لامل په هکله یوه مطلب ولیکي او ټولګيوالو ته يې وړاندې کړي.

د افریقا په لویه وچه کې د نفوسو د جغرافیابی ویش نقشه

- د افریقا د لوپی وچې په کومو سیمو کې د نفوسو شمیر زیات دی او ولې؟

د افریقا د لوپی وچې بشري جغرافیه په خلورو برخوکې چې له نفوسو، نزاد، زې او دین خخه عبارت دي په بشپړه توګه مطالعه کړو.

نفوس

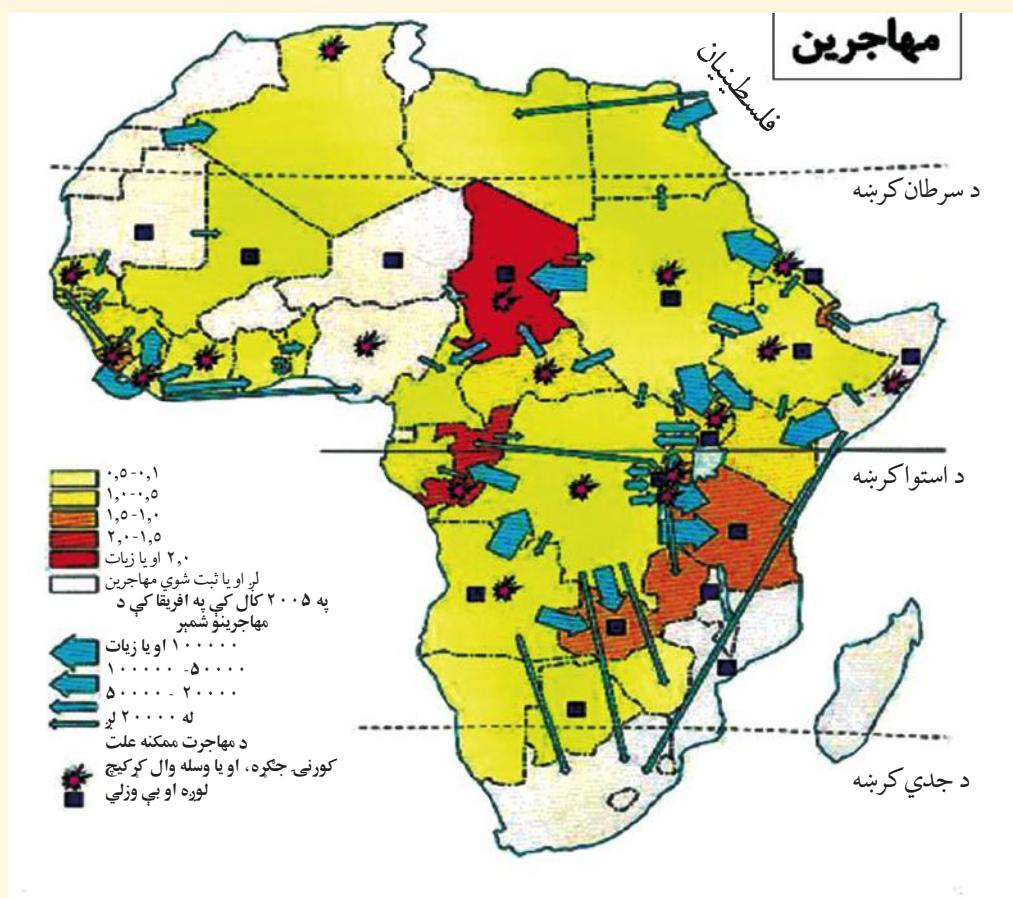
د نړۍ د بشر دېر لرغونی آثار، د افریقا د لوپی وچې د تانزانیا په هېواد کې لیدل شوی چې خه ناخه ۴،۵ میلیونه کاله لرغونتوب لري. په ۱۹۹۸م کال کې د افریقا په لویه وچه کې د ۶۱۵ میلیونو تنو په شاوخوا کې خلکو ژوند کاوه چې د ټولپی نړۍ د نفوسو په سلوکې ۱۲،۲ یې جورول. د دې لوپی وچې د نفوسو د لبروالي لامل په صحراءو او ګهونځنگلونو کې د ژوند نامناسب شرایط، ساري ناروغۍ، کورنۍ جگړې او د خوراکي توکو لبروالي دی. د ډګرو ګنوالي د افریقا په مختلفو سیمو کې سره توپیر لري. د افریقا په صحراء کې تقریباً خوک نه اوسيږي، په سوانا او سب تروپیک سیمو کې چې حاصلخیزې خمکې لري د نفوسو ګنوالي یې دېر دی، د بېلګې په توګه: د نیل سیند د وادي په کښتنی برخې کې د نفوسو ګنوالي په هر کیلومتر مربع کې ۱۰۰ تنو ته رسپږي. د نفوسو ګنوالي د سیندونو او سمندرونو په غارو کې هم لیدل کېږي.

- د افریقا د لوپی وچې د نفوسو د لبروالي لامل (علت) خه دی؟

نژاد

د افریقاد لوپی و چې د نفوسود و پش او قومي ترکیب نقشوته و گورئ. د افریقا په شمال کې عرب خلک ژوند کوي چې په عربي ژیه خبرې کوي او زیات شمېرې په بنارونوکې او سیرې. د کلو خلک په کرنې بوخت دي. ددي سیمې عرب او سپلونکي له دوو قبیلو یعنې حامی (Hami) او سامي (Sami) سره تراو لري. داخلک غنم رنګه څړه او تور و پستان لري. د افریقا په شمال لوپدیخ کې برر قبایل استوګنه کوي چې سپین پوستکی لري او د اسپانیا نو او ایطالیا نو له نسل سره ورته والی لري. له همدي کبله د مراكش، الجزایر او تونس هپوادونه د برر هپوادونو په نوم یادوي. د افریقا په جنوبي او مرکزي برخوا او لوپې صحرا کې تور پوستي خلک او سیرې چې د افریقایي تورانو په نوم یادیږي او د افریقاد ټولو و ګړو $\frac{2}{3}$ برخه جوروی، خوله توکمیز پلوه سره توپیر لري، نو څکه په بېلوبېلوبېلوبېشل شوي دي.

د مهاجرینو نقشه

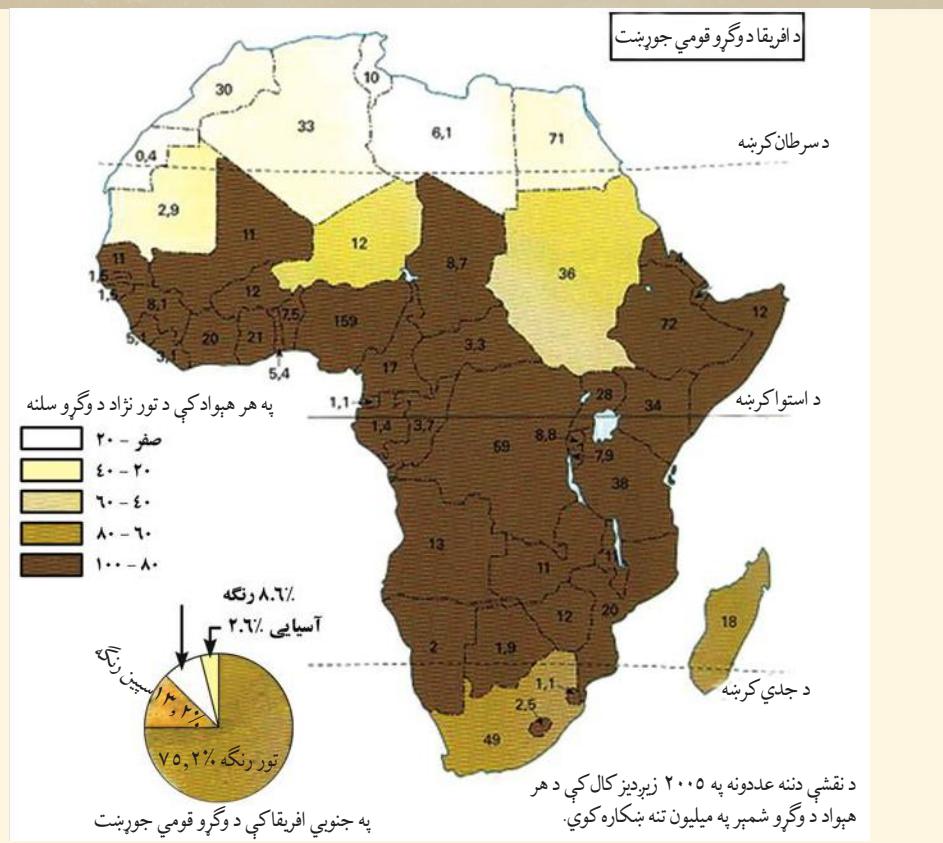
د مرکزی او جنوبی افريقا په لویه صحراء کې توريوستي خلک ژوندکوي چې د وني، خېري او د پوستکي د رنگ له پلوه توپيرسره لري او به دوو برخو سودانی او بنتونيگرويانو وبشل شوي دي. د منځنۍ افريقا په استوايي ځنګلونو کې د پيګمي قبيلو وګړي او سېږي چې تېټي وني لري. د نارينوو منځنۍ ونه يې ۱۴۵ سانتي متره او د بنځويې ۱۳۵ سانتي مترو ته رسيري. د پيګمي خلکو د پوستکي رنگ دومره تور نه دي. ددې خلکو کورونه او اړتیاوې له ځنګلونو خڅه پوره کېږي او کورونه يې په مشکل سره ليدل کېږي، خکه د هغۇ کورونه د ونو په پانو او بناخونو پونسلۍ دي. د زړو پيګمي خلکو کالې د یو ملاترونې (کمرېند) خڅه عبارت دي چې د ملا خڅه يې تړي او کله هم د ونو پانې په هغۇ پوري تړي. کله چې اروپايو سپین پوستي مهاجر خلک د ۱۸۰۰ م کال خڅه وروسته افريقا ته راغلي وو، د خپلو بنکيلاکي کړنلارو د عملې کولو په خاطرې په اړتیاوا په هغۇ پوري د خپلې واکمنې لاندې راوستې، هغوي په جنوبی افريقا او زمبابوي کې ژوند کاوه او وروسته په کينيا، یوګندا او نورو افريقيا یوادونو کې خواره واره شول.

د افريقا له نېگرو خلکو یوه خبره

د شمالی افريقا له عربي یوه خبره

د تولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووبشل شي، هره ډله دې د افريقيايانو د مهاجرتونو پر عواملو بحث وکړي او د خپلو بحثونو پايلې دې نوروته وړاندې کړي.

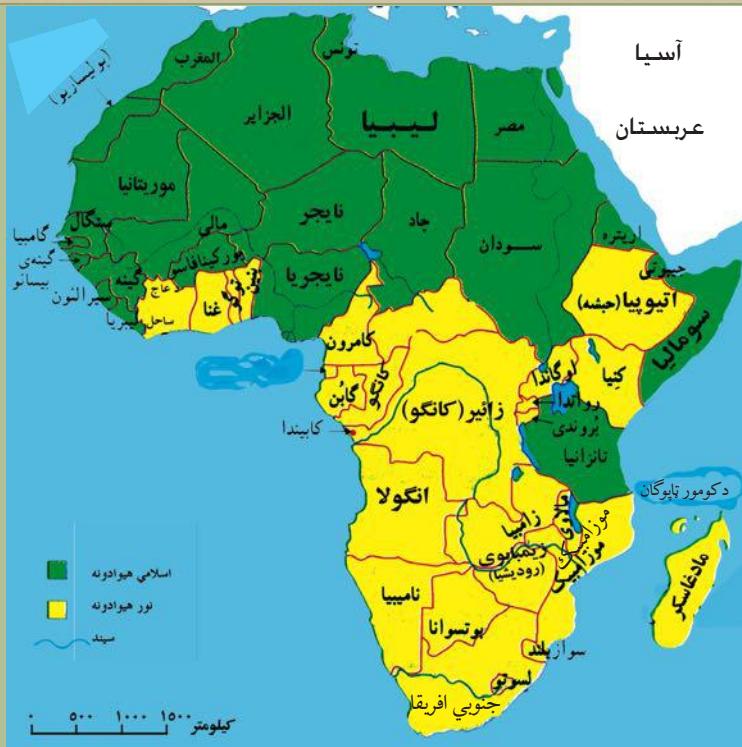
پونستې

- ۱- د افريقا په شمال کې کوم خلک ژوندکوي او په کومې ژې خبرې کوي؟
- ۲- د افريقا په شمال لويدیع کې کوم قبایل ژوندکوي او کوم نسل ته ورته والی لري؟
- ۳- د افريقا د لوې وچې په لوې صحراء او منھنيو او جنوبي برخو کې کوم خلک اوسيېري او په خه نوم ياديرې؟
- ۴- ولې اروپائي خلکو افريقا ته مهاجرت وکړ؟ د هجرت موخته یې خه و او د افريقا په کومو هیوادونو کې یې ژوند تېراوه؟

له تولګي خخه بهر فعالیت

- د افريقا د وګو د قومي ترکيب نقشه ولوی او لاندې پونستې په ليکلې بنه خواب کړي:
- ۱- د افريقا په لوې وچې کې په عمومي ډول تور نزاده وګري په کومې برخې کې اوسيېري؟
 - ۲- د همدي نقشي پر بنسټ د مصر، ليبيا او مراكش هیوادونو په (۲۰۰۵) ميلادي کال کې خو ميليونه نفوس درلود؟

د افريقا د دين اوژبي په هکله خه پوهېږي؟

د افريقا د لوبې وچې د اسلامي هیوادونو نقشه

- د افريقا په لوبې وچې کې کوم دینونه زیات پیروان لري؟

دين: بورتنۍ نقشې ته وګوري. د افريقا په لوبې وچې کې بېلاپلې دينونه، لکه: د اسلام مقدس دين، عيسويت او بودايي دين زیات پیروان لري چې په تولو هیوادونو کې خواره واره او سپړي. په عمومي توګه په دې لوبې وچې کې (۲۳) هیوادونه د اسلام د مقدس دين پیروان دی او په نورو افريقيا ی هیوادونو کې هم په مختلفې سلنې مسلمانان ژوند کوي.

ژبې: د افريقا د لوبې وچې نفوس د بېلاپلې مليتونو خخه جور شوی چې په بېلاپلې دیو او لهجو خبرې کوي او شميرې پې ۷۰۰ ژيو او ۳۰۰ لهجو ته رسيري. خرنګه چې د افريقا زیاتره هیوادونه د اروپا یې بنکیلاک لاندې وو، نو خکه یې همامغه بنکیلاکګه بهرنۍ ژبه خپله رسمي ژبه ګرځولې وه. اوس چې دا هیوادونه خپلواک شوي هم دي بیاپې هم همامغه بهرنۍ ژبې درسمی ژبې په توګه پاتې دی چې ډېرې مهمې یې انګلیسي، اسپانوي، فرانسوی او پرتگالي ژبې دی. د افريقا په لوبې وچې کې په ډول ډول ژبو خبرې کېږي، خو په عمومي توګه په دې لوبې وچې کې خلور ډلي ژبې ډېر رواج لري:

- ۱- سامي ژبې چې په هغونکې سامي، عربي، قبطي او امهري ژبې شاملې دی.
- ۲- ساحلي يا سواحلي ژبې چې په هغونکې د باتو ژبې او یو ډول نوري ژبې چې د سيمه ييزو ژبو د یو والي محصول دی او شمېرې پې دير زیات دی، شاملېږي.

۳- سیمه ییزه ژپی چې شمېر یې ډیر زیات دی.

۴- اروپایی ژپی چې د هغوه په سرکې فرانسوی او انگلیسي ژپی دی.
د افریقایی هېوادونو رسمي ژپی کولای شو په لاندې جدول کې مطالعه کړو.

د افریقایی خلکو د ژبو جدول

افریقایی	سواحلی	پرتکالی	فرانسوی	انگلیسي	عربی	رسمی ژپی
سوپلي افريقا	تازانيا کینيا (او د اوګندا په یوه برخه کې)	انگولا (گینه - بیساو) کپ وردی (ساوتام او پرنسپی) موزمبیق	سینیگال گینه مالی د عاج ساحل بورکينا فاسو توګو بنین نایجیریا جاد (د مرکزي افريقا جمهورت) (کانگو - کیشماسا) (کانگو - برزاویل) روندا گلبون مدغاسکر	ناچیربا گامبیا گانا سیرالیون لائیرا اوگندا زامبیا مالاوی زمبابوی کینیا بوتسلانا نامیبا سوپلي افريقا	مصر سودان مراکش تونس الجزایر لیبیا موریتانيا (لوپیلیخه صحراء) ایرتریا	د هېوادونو نوم

• همدارنګه نور هېوادونه هم شته چې نورې رسمي ژپی لري.

د تولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلورویشل شي، هره ډله دې د ژبو دیوی ډلې په هکله معلومات وړاندې کړي.

پوبنتنې

- ۱- مسلمانان زیاتره د افريقا په کومې برخې کې او سېږي؟
- ۲- د افريقا په لوې وچه کې خو هیوادونه د اسلام د مقدس دين پیروي کوي؟
- ۳- ولې افريقيايانو بهرنې ژپی د خپلې رسمي ژبو په توګه منلي دي؟
- ۴- اروپایي ژپی او محلې ژپی معرفې کړي.

له تولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د افريقا د لوې وچې نقشه په خپلو کتابچو کې رسمه کړي او د افريقا د خلکو د دينونو سيمې دې په هغې کې وښي.

د افريقا د لوپي وچي د اقتصادي جغرافي په هکله خه پوهيرئ؟

د افريقا په لوپي وچي کې اقتصادي پراحتيا او پرمختگ د نورو لوپو وچو په پرتله وروسته يعني د ۱۹ پېرى په لومرپو کې پېل شو او تر هغه دمخه ډير ورو و.

ددې لوپي وچي اقتصادي بنه هم مختلف رنګونه او ډولونه لري. لکه چې دلاسي صنایعو د ډېرى ساده او لومرپي بنې خخه تر ډيرو عصری فابريکو پوري کولاي شو په هغې کې ووينو يا د ترانسپورت او توکو په ورلوکې د ډيرو ابتدائي او ساده لارو خخه چې نیغه په نیغه د انساننو په وسیله ترسره کېږي، تر ډيرو عصری سمندرې بندرونو، د اوسيپنونو، هوايې کربنو او پرمختللو هوايې ډګر وونو پوري کولاي شو وګورو. د افريقا لوپه وچه د طبيعي منابعو له پلوه شتمنه ده. په دې لوپه وچه کې د نفتو، سرو زرو، الماسو او مسو کانونه او ګنځنګلونه شته. د افريقا اقتصاد او عايدات زياتره پر کرنه او مالداري ولاپ دي، په دې توګه د افريقا د اقتصاد مختلفې برخې په لاندي ډول مطالعه کوو:

كونه او مالداري

د نړۍ د دې لوپي وچي کرنېز حاصلات زياتره استوايې او د استوا لاندي نباتات تشکيلوي. لکه چې په

ختیخه افريقا کې د کونڅلوا او چای بوتي، د سودان د سيمې په لوپدیخ او د ګيني په پورتنۍ برخه کې زياتره تیالي
نباتات، دافريقا په ختيحو ټاپوګانو کې ناريال، د ګيني په سواحلو او نزدې ټاپوګانو کې يې ککو، په لوپدیخه افريقا
کې ممپلي په مصر، سودان او تانزانيا کې پنه، په لوپدیخه افريقا او خه ناخه د دې ساحې په ټولو ټاپوګانو کې کبله
او انناس، په حبشي او کينيا کې قهوه او د مدیتراني د سمندرګي په سواحلو کې انځر، انګور او نوري ميوې او
ترکاري پیداکپري. د افريقا د لوپي وچې په شمال کې د مدیتراني د سمندرګي په سواحلو کې چې مدیترانه يې
اقليم لري، ژمي يې باراني او معتدل او اورپي يې وچ او تود دي، خنګلونه هلتله لړ او همبېش بهار ونې، ليمو، غنم،
وريشي، جوار او انګور بنه حاصل ورکوي. په سوبلي افريقا کې وابنه لرونکې دښتې په للمي توګه حاصل
ورکوي چې له هغې جملې يې د پنې او تباکو حاصلات د يادونې وردې. د هغې په زياترو سيموکې لوبيا
غوره کرنیز حاصلات ګنبل کېږي. سره له دې چې د افريقا اقليم په عمومي توګه د حيواناتو د روزنې لپاره برابر
نه دی او مالداري او د خار gio روزنې هم ډېره لړه ده، خوبیاپي هم د پسونو او وزو روزنې تريوې اندازې ديدولو
ور ده. د کبانو بنکار په ځانګړې ډول د اطلس سمندر د هپوادونو په سواحلو کې زياتره رواج لري. هلتله د
بنکار وړ د کبانو بېلا بېل ډولونه، لکه: ساردين، تونیاک او مکریل دي.
استوائي سيمې د استوا د کربنې د ۵ او ۱۰ درجو شمالي او سوبلي عرض البلدونو ترمنځ تود او مرطوب
اقليم لري چې د هغه پر اساس په دې سيمه کې ګنځنګلونه منځ ته راغلي دي.

د ټولګي فعالیت

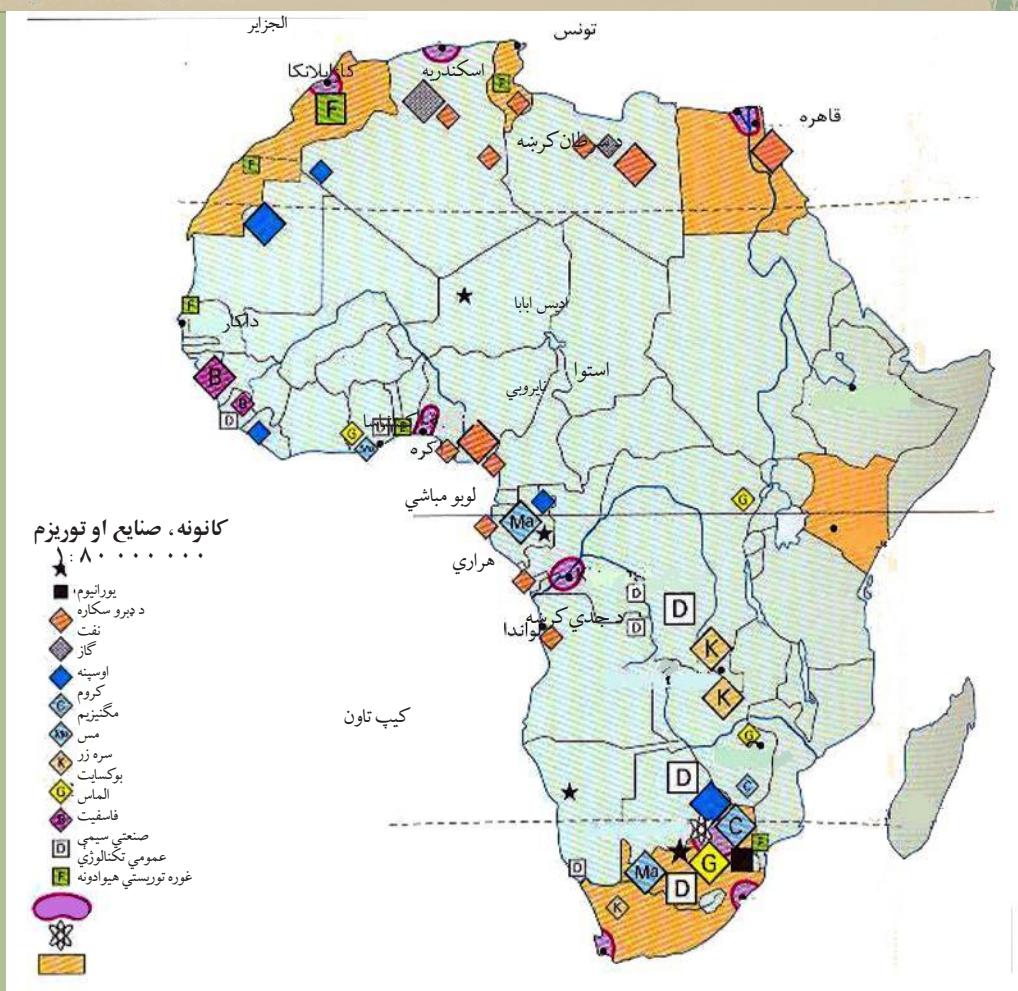
زده کونکي دې په ډلو ووپشل شي، هره ډله دې د افريقا د لوپي وچې د وروسته پاتې والي لامل، د
افريقا اقتصادي حالت او د کرنې او مالداري په هکله بحث وکړي او پايلې دې نوروته وړاندې کړي.

پونستې

- ۱- دافريقا د لوپي وچې د اقتصادي حالت په هکله معلومات ورکړئ.
- ۲- په افريقا کې د مالداري وده خه ډول ده؟
- ۳- په افريقا کې د حيواناتو او د بنکار وړ کبانو د ډولونو نومونه واخلي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د افريقا د لوپي وچې د مدیترانه يې مخصوصاً تو په هکله خل معلومات ولیکن، همدارنګه وواياست
چې ایا افغانستان مدیترانه يې ډوله اقليم لري؟ که يې لري، نو په کومه سيمه کې؟

د افریقا د کانونو، صنایع او توریزم نقشه

پورتنی نقشې ته وګوري. د افریقا په کومو سیمو کې کوم کانی توکي او صنعتی محصولات شته؟

د افریقا لويه وچه د طبیعی منابуوله پلوه شتمنه ده، خوله هغو خخه لړه ګټه اخیستل شوې ده. شمالی افریقا زیات نفت او گاز لري او سوبلي افریقا د الماسو د زبرمود درلودلو له پلوه په نړۍ کې لومړي مقام لري او د افریقا د عایداتو لويه منبع جوروی.

الماں ډبر کلک او ډبر قیمتی طبیعی منزال دی چې په عمومي توګه په تور او ژبر رنگ لیدل کېږي او څینې بې په سپین، آبی او شین رنگ هم وي. نوموری منزال له توبولو (صیقل) خخه وروسته د ډربیلانت (د توبول شوي الماس) په نوم یادیري. سره زر د سوبلي افریقا له مهمو کانونو خخه دي. همدارنګه هله د ډبرو د سکرو، کروم، مگنیزیو او یورانیم زبرمې هم شته. د زایر او زمبابوی ھیوادونه د مسو ډبرې بشپړ زبرمې لري. د اوپسپنوا کانونه په لایبرا او سوبلي افریقا کې شته. په عمومي توګه ویلاي شو چې د افریقا لويه وچه د نړۍ په سلوکې ۸۰

الماس، ۴۰ سره زر، ۲۰ سپین زر، ۲۰ مس او ۱۴ قلعي توليدوي. همدارنگه کولاي شو د ترانسواں مهمي سيمې نوم واخلو چې په هغې کې صنعتي کارخانې او لوی بشارونه خای پرخای شوي دي او زييات شمبر وګرو ته یې د استوګنې زمينه برابره کړي ده.

د افريقا منځني برخې ګن ځنګلونه او صحرائي سيمې زييات کانونه لري. چې لاتر او سه ورڅخه ګټه نه ده اخيستل شوي. افريقيا هپوادونه کوبښن کوي چې د صنعتي توليداتو حجم لور کړي. ځينې هپوادونه د بربښنا او کرنيزو بندونو په جورو لو بوخت دي، د بېلکې په توګه په مصر کې د نيل د سيند دپاسه د اسوان بند او د زمبيا او زمبابوي د هپوادونو ترمنځ د زامبې د سيند دپاسه د ولتا بند دیادونې وردي. د افريقا د لوې وچې زياتره کاني (معدني) او کرنيز محصولات بهره ته صادرېږي. د نړۍ د نورو هپوادونو د صنعتي مرکزونو او کارخانو اومه مواد هم په افريقا کې تولیدېږي، څکه چې په خپله په افريقا کې صنعت دومره پرمختګ نه دي کړي. همدارنگه په افريقا کې د ګرځنډوي (توريزم) له صنایعو خڅه هم عايدات تر لاسه کېږي. د مصر اهرام او د نورو پخوانيو هپوادونو لرغونې آثار، د افريقا شمال د مدیترانې د سمندرګې پر غاره بشکلي سواحل، د خلکو دودونه او دستورونه او هم کوم ملي مشهور پارکونه چې په افريقا کې شته د توريزم او نړۍ ګرځنډې ارزښت لري. او د دې لامل کېږي چې خلک له هغۇ خڅه ليدهن وکړي چې طبعاً د اړوندو هپوادونو او سيمو په اقتصاد کې رول لوېوي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووبشل شي، هره ډله دي د افريقا د لوې وچې د طبيعي زبرمو او سرچينو په هکله بحث وکړي او د خپل بحث پايلې دې نورو ته وړاندې کړي.

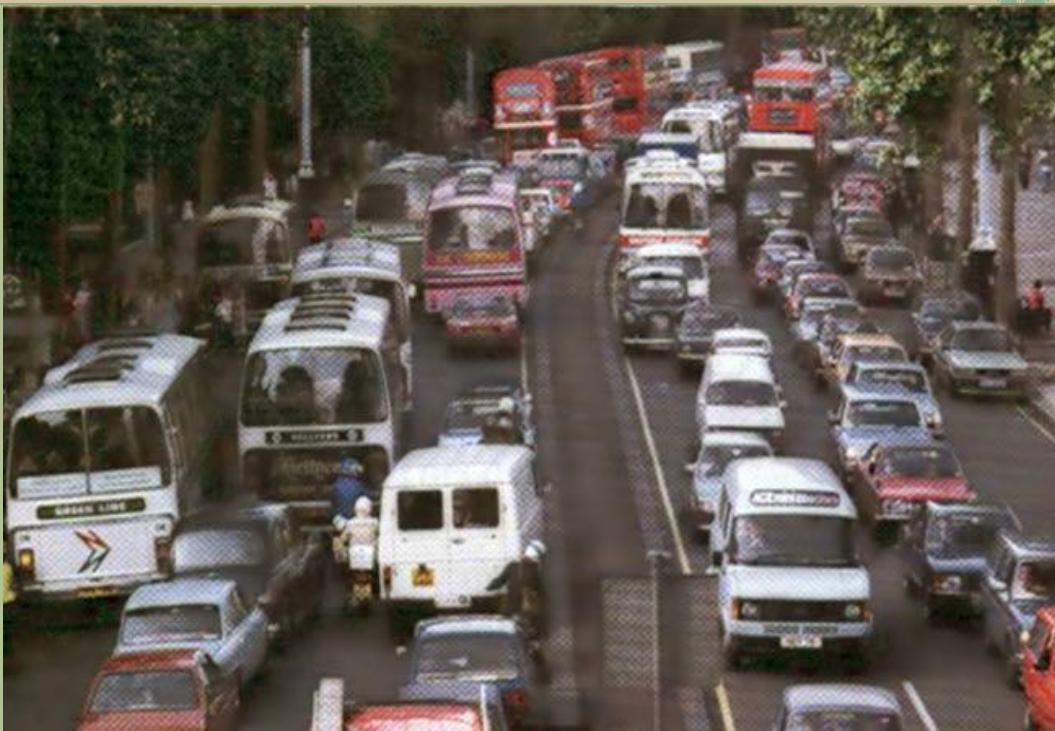
پوبنتني

- ۱- د افريقاد بربښنا بندونه د کومو سيندونو دپاسه جور شوي دي؟
- ۲- شمالي او سوپلي افريقاد طبيعي منابعو له پلوه سره پرتله کړئ.
- ۳- په افريقا کې د هغۇ هپوادونو نومونه واخلي چې په هغۇ کې ډېرس پيداکېږي.
- ۴- د اوسيپې کانونه زياتره د افريقا په کومو سيمو کې شته دي؟
- ۵- د هغۇ کانونو نومونه واخلي چې د افريقا په لویه وچه کې پيداکېږي.

له ټولګي خڅه بهر فعالیت

د افريقا د کانونو، صنایعو او توريزم نقشه مطالعه کړئ، لاندېنیو پوبنتنو ته څواب ورکړئ:

- ۱- یورانیم د افريقا په کومو هپوادونو کې شته د هغۇ نومونه ووایاست؟
- ۲- نفت په عمومي توګه د افريقا په کومو برخو کې موندل کېږي؟
- ۳- د افريقا د صنعتي سيمو نومونه واخلي.

په لاڳوس کې ترانسپورت

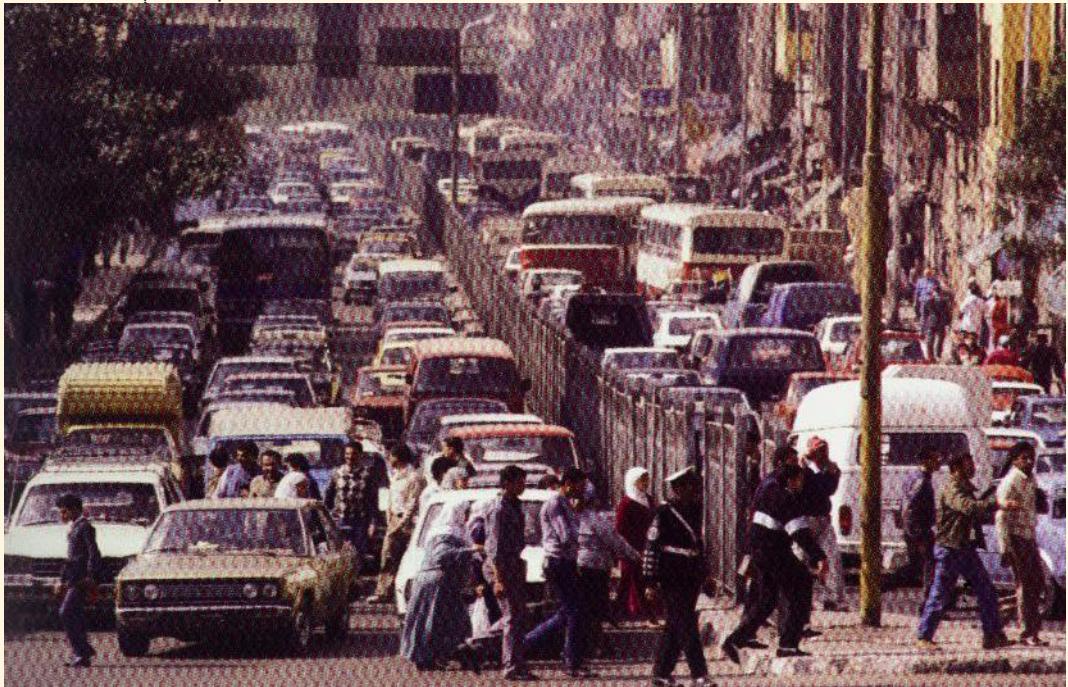
د افريقا د لوبي وچې د مواصلاتو او د هغود راتلونکي پرمختګ په هکله خه پوهيري؟

په افريقا کې مواصلات لرغونې مخينه لري او په مختلفو دولونو ترسره کيدل. اوس یې تر يوې اندازې په بنه او معاصره توګه پرمختيا کړي ده. په دې لوبي وچې کې د استوايي گنوخنګلونو، صحرائي تندو بادونو، باتلاقونو او صحرآکانو شتوالي خنډونه منځته راوري دی. د توکو ورل او راوري د وچې له لاري او په سواحلو کې د بېړيو په وسیله سرته رسېږي.

د افريقا له لوېدیع خخه ختيئ ته لومړنۍ تګ او راتګ په ۱۸۷۷ م کال کې د هري موټن سټنلي (Harry mouton Stanly) په وسیلې ترسره شوی چې په دریو کلونو کې بشپړ شو. په دغو زیاترو برخوکې مواصلات او ورل او راوري په ابتدائي توګه او معمولاً د اوشانو، خرو او په سختو او پېچلو لارو کې د انسانانو په وسیلې سرته رسېږي. د اوسپینو د کربنو جورونه دشلمې پېړی له لومړيو خخه په ځانګړې ډول له لومړي نړیوالې جګړې خ خه وروسته ډېره ورو پرمخ تللي، نوځکه په ورلو او راوري لوکې زیاتره له سرکونو خخه کاراخیستل کېږي. په افريقا کې داوسبینو د کربنو ټول او بردوالي ۷۰ زرو کيلومترو ته رسېدلی او ډېره او پرده کربنه یې د ۸۰۰۰ کيلومترو په او بردوالي قاهره له کپتاون سره په جنوبی افريقا کې نسلوي. د اوسبینو کربنو په افريقيابي نورو هپوادونو لکه: مرآکش، الجزایر، تونس او مصر کې پراختيا کړي ده.

سرپره پردې ددې لوپې وچې د زیاترو هپوادونو پلازمېنۍ، مرکزونه او مشهور بشارونه په عصری هوایي ډګرونو سمبال دي چې له دې لارې خخه د پرمختللو صنعتي هپوادونو او د نړۍ له نورو هیوادونو سره اړیکې تینګوی.

د قاهرې په بشار کې د ترانسپورت بهير

د تولگي فعالیت

زده کوونکي دې په دوو دلو ووپشل شي، لوړنۍ ډله دې د افريقا د مواصلاتو پر ابتدائيې بنو او دويمه ډله دې د افريقا د مواصلاتو په پرمختلليې بنې بحث وکړي او د بحث پايلې دې نوروته وړاندې کړي.

پوبنتني

- ۱- د اوپسنوکرښو د شمالې افريقا په کومو هپوادونو کې پراختيا موندلې ده؟
- ۲- د وړلوا او راولوا د ابتدائيې بنې په هکله معلومات ورکړئ.

له تولگي خخه بهر فعالیت

د افريقا د مواصلاتي لارو د ستونزو او خندونو په هکله معلومات ورکړئ.

د اویو له لارې ورل او راول (حمل او نقل)

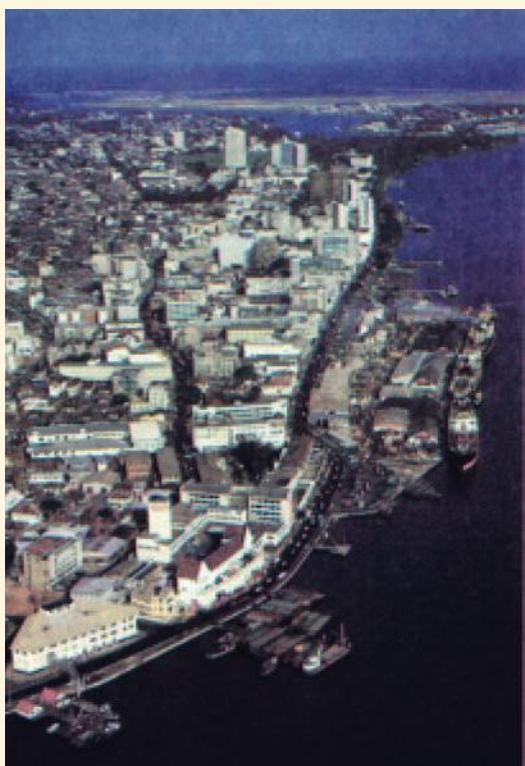

دوربان د سویلی افریقا مهم سمندری بند

ستاسو له نظره افريقاد کومو آبناؤو او کانالونو له لارې له سمندرونو سره نسلول شوي ده؟

د افريقاد سيندونو او سمندرونو له لارې ورل او راول د اهميت وردي او د اویو مهمي لارې (طبيعي او مصنوعي) چې په افريقاد کې د دوو سمندرګيو يا سمندرونو ترمنځ لارې جوروسي، په لاندې ډول دي: د سویز کanal (د مدیترانې د سمندرګي او سره سمندرګي ترمنځ چې د جوربست کاري په ۱۸۵۶ م کال کې پيل او یه ۱۸۶۹ م کال کې بشپړ شو)، د باب المندب آباء (د سره سمندرګي او عدن خلیج ترمنځ)، د موزمبيق کanal (د مدغاسکر په لويدیخ کې د هند سمندر د دووبرخو ترمنځ) او د جبل الطارق آبا (د مدیترانې د سمندرګي او اطلس سمندر ترمنځ). ددي لارو خخه یوازي د سویز کanal مصنوعي او نوري تولې طبيعي دي. د افريقاد په لوې وچې کې د خنگلونو او ستونزو سره او دخمکني جوربست د نا برابرتیا، داستوا او کانګو په سيمو کې د خنگلونو د شته والي او د استوائي او صحرائي سوخونونکي تاوده اقلیم له امله چې د افريقاد زياتره سيمې شاري پاتې دي، خوبياهم د مالونو په ورلو او راوللو کې آسانتیاوي منځته راغلي دي. دېره مهمه سمندری لار د کانګو د سيند په حوزه کې موقعیت لري چې تقریباً ۱۵۰۰ کيلومترو په او روالي د ګټې اخيستني ورده. د اویو د راپوليونکې حوزه په استوائي سيمو کې پرته ده چې تول کال ډېره او زیات باران لري. د نیل سیند د اسوان تر بند پوري د سمندری بېړيو د ګټې اخيستني وردي. له دې سيند خخه د مصر او سودان دواړه هېوادونه د حمل او نقل لپاره ګټه اخلي. همدارنګه د نایجير، سینیکال او

لاغوس د نایجریا پایتخت او سمندری بندر

زامبزی په سیندونو کې هم دکال په ئىنۇ وختونو کې
چې اویه يې دېرى وې بېرى چلول كېرى.
ستاسې په نظر د سویز کانال کوم سمندرگي
(بحیرې) سره نېبلوي؟

نن سبا د سمندری بېريو په وسیلې ورل او راول
زیاتره د مدیترانې په بندرونو او د سوبالي افريقا په
بندرونو کې ترسه كېرى چې له هغۇ خخە د سوبالي
امریكا او استراليا د بازارونو په لور سوداگریز مالونه
ورل كېرى. همدارنگە سویز کانال چې د اروپا اړیکې
يې د خیثې او سوبيل ختیخې افريقا سره ټینګې
کړي دي د خانګړې اقتصادي ارزښت لرونکی دي.

د ټولګي فعالیت

د افريقا نقشې ته په پاملرنې سره که وغوارو د بېرى په وسیله د عدن له خليج خخە د مراکش د هیواد
ساحلي بنار يعني کازابلانکا ته سفر وکړو له کومو آبناګانو او کانالونو خخە تېږدو؟

پوبنتني

- ۱- د افريقاد شمال ختيح کوم کانال د زيات ارزښت لرونکي دي؟
- ۲- د جبل الطارق آبنا کوم سمندر او سمندرگي سره نېبلوي؟
- ۳- د افريقا د لوپي وچې پخوانې مواصلات د هغې د وروستنيو پرمختګونو سره پرتله کړئ.

له ټولګي خخە بهر فعالیت

يوکتاب، مجله يا اخبار چې د افريقاد لوپي وچې په هکله معلومات ولري مطاله کړئ او د کتاب نوم
د خپرېدو کال او نوري خانګړې تياوي يې ولیکۍ او د مضمون استاد ته يې ورکړئ.

د لومری خپر کی لنډیز

- که چیرې شمالي او سوبلي امريکا د بېلۇ لوبى وچو په توگه په نظر کې ونيسو، افريقا له آسيا خخه وروسته د ترى چېرە پراخه وچه ده. خو که چيرې توله امريکا د يوې لوبى وچي په توگه په نظر کې ونيول شي، نو په دې صورت کې افريقا له آسيا او امريکا خخه وروسته د ترى دريمه لوبى وچه شمبېل کېږي.
- افريقا له ۳۰ ميليونه کيلومتره مربع خخه په زيات پراخوالى سره (د اروندو تابوگانو په گلوبون) د ترى د مساحت په سلوکي ۲۰، ۳ په برکې نيسى چې په هېغې کې له ۸۰۰ ميليونو تنو خخه زيات وګري اوسييري، چېرە شمالي نقطه پي سپينه دماغه (Cape Bon) او د بن دماغه (Cape Blanc) په تونس کې د شمالي عرض البلد د ۷۷ درجو او ۲۰ دقیقونه د گولهاس دماغه (Cape Agulhas) په سوبلي افريقا کې د جنوي عرض البلد په ۴۳ درجو او ۴۰ دقیقدا پاسه پرتە ده.
- ختيحه نقطه پي د گاردا فو دماغه (Cape Guardafui)، په سوماليه کې د ختيح طول البلد پر ۵۲ درجو او چېرە لوبیديئه نقطه پي شنه دماغه (Cape Verde) د سنگال په گاونديتوب کې د چې د لوبیديئه طول البلد پر (۱۷) درجو باندي پرتە ده.
- افريقا په استواي سيمې کې چېرە پراخه ساحه راچاپېرہ کې په ۲ چېرە یې د استوا د کربنې په شمال کې او $\frac{1}{3}$ برخه یې د استوا په جنوب کې پرتە ده.
- دا لوبى وچه لکه خرنګه چې د هېغې له نوم خخه خرگنديري يوه حاره وي لوبى وچه ده او داستوا کربنې ده ھېغې له منځ خخه داسي تېرېري چې شمالي او سوبلي برخې یې تقریباً په یو ڈول واتېن کې پرتې ده.
- د افريقا په لوبیديئه کې د ايلاتيک سمندر او په ختيح کې په د هند سمندر موقعیت لري، په شمال کې د مدیتراني د سمندرگې په وسیله د اروپا له لوبى وچي خخه او په شمال ختيح کې د سوزنر کانال او د سره سمندرگې په وسیله له آسيا خخه بېلے شوې ده.
- د افريقا وچه کولاي شو په لوبیديئي، ختيحې، مرکزي، سوبلي او شمالي افريقا وویشو.
- د افريقا د غرونو، صحرآگانو او هوارو سيمو لرونکې د چې دې مشهور یې په شمال لوبیديئه ختلە کې داطلس غرونو، په تانزايانا کې د کليمانجارو (Kilimanjaro) خوان غرونو، دالجزاير په سوبيل ختيح کې د اهاگر (Ahaggar) زاره غرونو، د چاد په شمال لوبیديئه کې د تبستي (Tibesti) غرونو او همدارنګه د حبشي لوري سطحې د يادونې وردي.
- په افريقا کې ژوري او لوبى لوري سيمې کمې ده. دې سيمو خينې جبه زار او د روغتىا لپاره د نامناسبه اقلیم لرونکې دې چې په استواي سيمو کې پرتې ده او په نورو سيمو کې یې وچي او سوخونونکي دېښت هم شته ده.
- د افريقا صحرا چې د ترى لوبى صحرا ده، شه ناخه دافريقا د لوبى وچي $\frac{1}{3}$ برخه کې یې پراختيا موندلې ده. په تېرو كلونو کې د چکالى له امله نوره هم پراخه شوې ده.
- د افريقا په لوبى وچه کې دې سيندونه شته چې په مشهور یې د نيل او کانگو سيندونه ده. د نيل سيند د مصدر د لرغوني مدنیت د منځته راتلۇ سبب شوی او اوس هم د کرنيزو سيمو په خرو بولو کې خانگرې ارزښت لري.
- افريقا دھفعه موقعیت له امله چې د خمکې د کري پرمخ یې غوره کري له آستراليا خخه وروسته د ترى چېرە توده لوبى وچه شمبېل کېږي.
- د افريقا لوبى وچي استواي برخى زيات او رېشت لري خود شمال او جنوب لورته اورېنت کمېږي.
- په افريقا کې ۵۵ خپلواکه ھېۋادونه شته چې په هغۇ کې مختلف قومونه له بېلابېلۇ كلتورونو سره ليدل کېږي. په شمالي افريقا کې اسلامي كلتور حاكم ده. په داسي حال کې چې په نورو سيمو کې نور كلتورونه ليدل کېږي.
- د افريقا زياته خلک په کلۇ کې استوگه کوي چې په کرنە او مالدارى بوخت ده.
- سره له دې چې په افريقا کې اقتصادي شرایط د بىكىلاڭ (استعمار) له منځه تللۇ وروسته مخ په بىنه کيدو دى خوتراوسه هم نفوس او انساني توليدي قواوو په پوره اندازه په تولو خايونو کې يو ڈول پراختيانه ده موندلې.
- په افريقا کې زياتي کورنى جگړي او چکالى د کورنىو له پولو خخه د بهر مهاجرتونو سبب کېږي. همدارنګه د افريقا زيات شمبېر خلک دې وزلى او لوبى خخه رنځيري او د ژوند سطحه پي تېټه ده.
- د افريقا لوي بنارونه لاگوس (Lagos)، په نايجيريا کې (د ۹ ميليونو وګرو په درلودلو سره)، کينشاسا (Kinshasa) د کانگو په جمهوریت کې (د ۴، ۸ ميليونو وګرو په درلودلو سره) او قاهره په مصر کې (د ۹ ميليونو وګرو په درلودلو سره) ده.
- په افريقا کې مهمي رسمي ثېي: عربي، انگلissi، فرانسوي، پرتگالاي، افريقياي، سواحلی او نوري ده.

د افريقا د خپلواکو هېوادونو د ھينو جغرافيائي خانګنو جدول

گهه	ھېوادونه	عموميات						په بېلا پېلو سكتورونو کي د یوخرتو وگرو فيصلي خدمتونه	صنعت	کرننه	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	مساحت په کيلومتر مربع	مرکز
		د	د	د	د	د	د							
۱	آنګولا	لواندا	۱,۲۶۷,۷۰۰	۱۰	۱۲,۱۲۷,۰۷۱	۱,۲۴۶,۷۰۰	۱۲,۹	۸,۴	۷۴,۷	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۲	ایتوبیا	آديس ابابا	۱,۱۰۴,۳۰۰	۶۸	۷۸,۷۷۷,۹۸۱	۱,۱۷۶,۶۰۰	۱۲,۰	۲,۰	۸۶,۰	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۳	اريتريا	اسمره	۱۱۷,۶۰۰	۴۲۸	۵۰,۰۲۸,۴۲۷	۱,۲۲۱,۰۳۷	۵۴,۵	۳۱,۸	۱۳,۷	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۴	جنوي افريقا	پریتوریا	۱,۲۲۱,۰۳۷	۳۶	۴۴,۱۸۷,۶۳۷	۱,۲۲۳,۰۰۰	۱۶,۵	۳,۰	۸۰,۵	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۵	مركزی افريقا	بانگو	۱,۲۲۳,۰۰۰	۷	۴,۳۰۳,۳۵۶	۱,۲۳,۰۰۰	۴۱,۹	۲۹,۸	۲۸,۳	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۶	الجزاير	الجزاير	۱,۲۳۸,۱۷۴۱	۱۴	۳۲,۹۳۰,۹۱	۱,۲۴۱,۰۳۸	۱۱,۱	۴,۶	۸۴,۳	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۷	يوگاندا	کمپلا	۱,۲۴۱,۰۳۸	۱۱۷	۲۸,۱۹۵,۷۵۴	۱,۲۴۱,۰۳۸	۲۸,۵	۸,۱	۶۳,۴	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۸	بنین	پرتوونو	۱۱۲,۶۲۲	۷۰	۷,۸۶۲,۹۴۴	۱,۲۴۱,۰۳۸	۳۳,۳	۲۰,۴	۴۶,۳	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۹	بوتswana	گابرون	۵۸۱,۷۳۰	۳	۱,۶۳۹,۸۳۳	۱,۲۴۱,۰۳۸	۵,۶	۲,۰	۹۲,۴	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۱۰	بوركينافاسو	اوگادو گو	۲۷۴,۰۰۰	۵۱	۱۳,۹۰۲,۹۷۲	۱,۲۴۱,۰۳۸	۵,۶	۲,۵	۹۱,۹	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۱۱	بوروندي	بوجومبورا	۲۷,۸۳۴	۲۹۱	۸,۰۹۰,۰۶۸	۱,۲۴۱,۰۳۸	۱۰,۶	۵	۸۴,۴	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۱۲	تانزانيا	دارالسلام	۸۸۳,۷۴۹	۴۲	۳۷,۴۴۵,۳۹۲	۱,۲۴۱,۰۳۸	۲۴,۴	۱۰,۰	۶۵,۶	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۱۳	تونس	لومه	۵۶,۷۸۵	۹۸	۵,۵۴۸,۷۰۲	۱,۲۴۱,۰۳۸	۳۸,۴	۳۲,۷	۲۸,۹	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۱۴	تونس	تونس	۱۶۳,۶۱۰	۶۲	۱۰,۱۷۵,۰۱۴	۱,۲۴۱,۰۳۸	۱۵	--	--	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۱۵	جيبيوتى	جيبيوتى	۱۲۳,۲۰۰	۲۱۸	۵۰,۶۰۲۲۱	۱,۲۴۱,۰۳۸	۱۲,۵	۴,۳	۸۳,۲	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۱۶	چاد	اتجامنا	۱,۲۸۴,۰۰۰	۸	۹,۹۴۴,۲۰۱	۱,۲۴۱,۰۳۸	۴,۵	۳,۶	۹۱,۹	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۱۷	رواندا	کيگالى	۲۶,۳۳۸	۳۲۸	۸,۶۴۸,۲۴۸	۱,۲۴۱,۰۳۸	۱۶,۸	۸,۵	۷۴,۸	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۱۸	زمبيا	لوساكا	۷۵۲,۶۱۸	۱۵	۱۱,۵۰۲,۰۱۰	۱,۲۴۱,۰۳۸	۲۳,۷	۸,۱	۶۸,۲	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۱۹	زيمبابوي	هاراري	۳۹۰,۷۵۷	۳۱	۱۲,۲۳۶,۸۰۵	۱,۲۴۱,۰۳۸	--	--	--	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۲۰	سائبونمه او پرسنیپ	سائبونمه او پرسنیپ	۹۶۴	۲۱۳,۹	۲۰,۶,۱۷۸	۱,۲۴۱,۰۳۸	۳۰,۰	۱۰,۰	۶۰,۰	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۲۱	عاج ساحل	ياموسوكرو	۳۲۲,۴۶۳	۵۵	۱۷,۶۵۴,۸۴۳	۱,۲۴۱,۰۳۸	۱۵,۸	۷,۴	۷۶,۸	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۲۲	سيگال	داكار	۱۹۶,۷۲۲	۶۱	۱۱,۹۸۷,۱۲۱	۱,۲۴۱,۰۳۸	--	--	--	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۲۳	سوازيلند	اميابان	۱۷,۳۶۴	۶۵	۱,۰۱۸,۸۱۴	۱,۲۴۱,۰۳۸	۲۱,۶	۸,۶	۶۹,۸	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۲۴	سودان	خرطوم	۲,۵۰۵,۸۱۳	۱۶	۴۱,۲۳۶,۳۷۸	۱,۲۴۱,۰۳۸	۲۰,۰	۱۲,۰	۶۸,۰	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۲۵	صوماليا	موگاديشو	۶۳۷,۶۵۷	۱۴	۸,۸۶۳,۳۳۸	۱,۲۴۱,۰۳۸	۱۶,۹	۱۵,۴	۶۷,۷	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۲۶	سيراليون	فرى تاون	۷۱,۷۴۰	۸۴	۶,۰۰۵,۲۵۰	۱,۲۴۱,۰۳۸	--	--	--	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	
۲۷	سيشل	ويكتوريا	۴۵۵	۱۸۰,۸	۸۲,۲۴۷	۱,۲۴۱,۰۳۸	--	--	--	دوگرو گنوالي په يو کيلو متر مربع کې	دوگرو شمبر په ۲۰۰ کال کې	کيلومتر مربع	مرکز	

۱- سودان په دوو برخو وېشل شوي دي، خو ملګرو ملتوونه د هغې مستند نقشه نه دي ورکړي.

گجه	هپادونه	عمومیات						په بېلا بېلو سکتورونو کې د یوختو وگو فیصلدي (کالا ۲۰۰۱)
		خدمته	صنعت	کرنه	د وگو و گنوا لی په يو کیلو متر مربع کې	دوگرو شمېر بې کال کې	مساحت په کیلومتر مربع	
۲۸	لوبیدیخه صحرا	--	--	--	۱.۵	۳۹۳,۸۳۱	۲۶۶,۰۰۰	العيون
۲۹	گانا	۲۷,۶	۱۳,۰	۵۹,۴	۹۴	۲۲,۴۰۹,۵۱۷	۲۲۸,۵۳۳	اکرا
۳۰	کامرون	۱۲,۵	۸,۶	۶۹,۹	۳۶	۱۷,۳۴۰,۷۰۲	۴۷۵,۴۴۲	یانوندہ
۳۱	کانگو برزاویل	۳۶,۶	۱۴,۸	۴۸,۶	۱۱	۳,۷۰۲,۳۱۴	۳۴۲,۰۰۰	برازویل
۳۲	کانگو کیشاسا	۱۸,۵	۱۳,۵	۶۸,۰	۲۷	۶۱,۶۶۰,۰۵۱	۲,۳۴۴,۸۵۸	کینشاسا
۳۳	کیتیا	۱۳,۴	۷,۰	۷۹,۶	۶۰	۳۴,۷۰۷,۸۱۷	۵۸۰,۳۶۷	نایربوی
۳۴	کومورن	--	--	--	۳۲۷,۴	۷۳۱,۷۵۵	۲۰,۲۳۵	مورونی
۳۵	کېپ ورد	--	--	--	۱۰۵,۹	۴۲۶,۹۹۸	۴,۰۳۳	پرایا
۳۶	گابون	۴۲,۱	۱۵,۱	۵۱,۸	۵	۱,۴۲۴,۹۶۰	۲۶۷,۶۶۸	لیبرویل
۳۷	گامبیا	۹,۹	۸,۰	۸۲,۱	۱۴۵	۱,۶۶۱,۵۶۴	۱۱,۲۹۵	بانجول
۳۸	گینه	۱۰,۸	۲,۱	۸۷,۲	۳۹	۹,۹۹۰,۲۲۲	۲۴۵,۰۵۷	کوناکری
۳۹	استولی گیه	--	--	--	۲۲	۶۱۶,۴۵۹	۲۸,۰۵۱	مالابر
۴۰	پیساو گینه	--	--	--	۴۱,۶	۱,۵۰۳,۱۸۲	۳۶,۱۲۵	پیساو
۴۱	لسوتو	--	--	--	۷۰,۱	۲,۱۲۸,۱۸۰	۳۰,۰۳۵	ماسرو
۴۲	لایبریا	--	--	--	۲۹,۹	۳,۳۳۴,۵۸۷	۱۱۱,۳۶۹	مونترویا
۴۳	لیبیا	۶۶,۳	۲۲,۱	۱۱,۶	۳	۵,۹۰۰,۷۵۴	۱,۷۵۹,۵۴۰	تریپولی
۴۴	مدغاسکر	۱۵,۱	۶,۹	۷۸,۰	۳۲	۱۸,۵۹۵,۴۶۹	۵۸۷,۰۴۱	تناناریوو
۴۵	مالاوی	۸,۱	۵,۱	۸۶,۸	۱۱۰	۱۳,۰۱۳,۹۲۶	۱۱۸,۴۸۴	لیونگوکه
۴۶	مالی	۱۲,۲	۲,۰	۸۵,۸	۹	۱۱,۷۱۶,۸۲۹	۱,۲۴۰,۱۹۲	باماکو
۴۷	مصر	۴۰	۳۰	۳۰	۷۹	۷۸,۰۷۷,۰۰۷	۱,۰۰۱,۴۴۹	قاهره
۴۸	المغرب (مراکش)	۵۹,۲	۳۴,۸	۶,۰	۷۴	۳۳,۲۴۱,۲۵۹	۴۴۶,۰۵۰	رباط
۴۹	موریتانیا	۳۴,۲	۱۰,۷	۵۵,۱	۳	۳,۱۷۷,۳۷۸	۱,۰۲۵,۵۲۰	نواکشوت
۵۰	موریشیث	--	--	--	۶۲۴,۶	۱,۰۷۷۴,۱۸۹	۲,۰۴۰	پورت لویس
۵۱	موزمبیق	۹,۲	۸,۲	۸۲,۶	۲۵	۱۹,۶۸۶,۵۰۵	۸۰۱,۵۹۰	ماپوتو
۵۲	نامیبیا	۳۵,۰	۱۵,۷	۴۹,۳	۲	۲,۰۴۴,۱۴۷	۸۲۴,۲۹۲	ویندهوک
۵۳	نایجر	۶,۴	۳,۸	۸۹,۸	۱۰	۱۲,۵۲۵,۰۹۴	۱,۲۶۷,۰۰۰	نیامی
۵۴	نایجیریا	۴۹,۸	۶,۸	۴۳,۴	۱۴۳	۱۳۱,۸۵۹,۷۳۱	۹۲۳,۷۶۸	آبوجا
۵۵	جنوبی سودان							

منبع:

Wolters- Noordhoff, WN Atlas Productions, Groningen, the 2007 Netherlands

استراليا

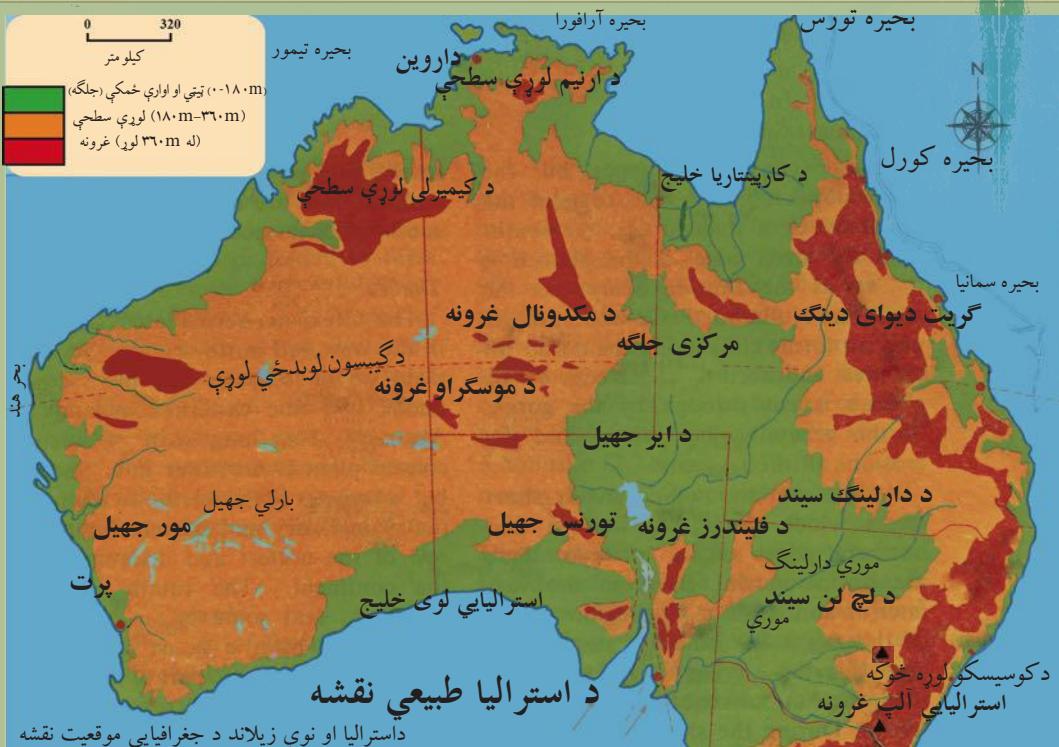

د استراليا د موقعیت نقشه

د خپرکي عمومي موخي

- هيله د چې زده کونکي به د دې خپرکي له لوستلو خخه وروسته لاندې علمي موخي تر لاسه کري:
 - د استراليا او اقيانوسيې د لوبي وچې او سوبلي کنگل لوبي وچې (انتاركتيكا) د جغرافيائي موقعیت سره بلدтиما.
 - د استراليا او اقيانوسيې د لوبي وچې د مهمو لوپو ژورو سره بلدтиما.
 - د استراليا او اقيانوسيې د لوبي وچې د سياسي جغرافيي له حالت سره بلدтиما.
 - د استراليا او اقيانوسيې د لوبي وچې د بشري جغرافيي سره بلدтиما.
 - د استراليا او اقيانوسيې د لوبي وچې داقتادي جغرافيي سره بلدтиما.
 - د استراليا او اقيانوسيې له مواصلاتي جغرافيي سره بلدтиما.
 - د سوبلي کنگل لوبي وچې له اکتشافاتوسره بلدтиما.
- له زده کونکو خخه هيله کپري چې د دې خپرکي په لوستلو سره لاندې مهارتني موخي تر لاسه کړي:
 - د استراليا، اقيانوسيي او سوبلي کنگل لوبي وچې (انتاركتيكا) د جغرافيائي موقعیت پېژندل.
 - د استراليا د نقشي پرمخ د مهمو غرونو، سيندونو او سمندرګيو ټاکل.
 - د استراليا په لوبي وچه کې د نفوسو د جغرافيائي وبش تفسير.
 - د استراليا د نقشي پرمخ د نفوسو د جغرافيائي وبش بسودل.
 - د اقيانوسيې د نقشي پرمخ د نفوسو د جغرافيائي وبش بسودل.
 - د استراليا او اقيانوسيي د نقشي پرمخ د کاني مهمو شتمنيو ټاکل.

د آسترالیا موقعیت

آسترالیا د حمکې د کړي په کومې برخې کې موقعیت لري؟

خلورخواوې

د آسترالیا لويه وچه چې د حینو په نظر یو لوی ټاپو دي، زیاته برخه (کابو $\frac{3}{4}$) یې دښته ده. استرالیا د ۱۲ او ۳ درجو جنوبی عرض البلدونو ترمنځ او د ۱۱۵ او ۱۵۴ ختيحوطول البلدونو ترمنځ موقعیت لري. د آسترالیا په شمال کې د تیمور سمندرګي (Timor Sea)، د ارافورا سمندرګي (Arafura Sea)، د کارپتاریا خلیج (Gulf of Carpentaria) او د تورس آبنا (Str. Torres) موقعیت لري. په ختيح کې یې د کورل سمندرګي (Coral Sea) او د تسمانیا سمندرګي (Tasmania Sea) او د استرالیا په سوبل کې د باس آبنا (Str. Bass) او د استرالیا خلیج پراته دي. د هند سمندر د آسترالیا په سوبل او لوپدیع کې پروت دي. د استرالیا ټوله ساحلي کربنه ۲۵,۷۶۰ کیلومترو ته رسپږي.

د استرالیا کشف

کابو پنځوس زره کاله د مخه لومړني خلک آسترالیا ته ورغلل. انگریزانو هغوي له (۱۷۸۹) کال خخه د ابورجینالس (Aborigines) په نامه یاد کړي دي چې دا یوه لاتیني اصطلاح ده او د اصلی یا بومي

او سېدونکو لپاره کارول کېرى. دا خلک له سوبیل ختیئې آسيا خخه راغلي وو. پنځوس زره کاله مخکي د خاورینو پلونو په وسیله چې د آسيا او آستراليا په منځ کې وو، له همدي پلونو اولارو خخه خلکو او خارويو کولای شول له آسيا خخه آستراليا ته لار شي. دا یوه خلوښت زره کلنې پروسه وه. وروسته چې د څمکې کره توده شوه او کنګلونو په وبلې کېدو پیل وکړ، د سمندر د اویو سطحه جګه شوه او په دې توګه آستراليا د یوه تاپو بنې غوره کړه. په ۱۵۰ م کال کې د لوړې خل لپاره یونانیانو د آستراليا په باره کې ليکنې وکړي. هغوي دا وچه د تیرا استرالیس (Terra Australis) او یا سوبیلی غارو په نامه یاده کړه. خلک د هغې زیات مینه وال شول او ددې نابلدې سیمې په لته کې شول.

په شپارسمه او اووه لسمه پېړۍ کې پرتگالیان، هسپانویان او هالندیان له آسيا سره د سوداګرۍ علاقمند وو. د هغه وخت د سمندری زیاتو مسافرتونو او کشفياتو په اساس ووچې استراليا هم د اروپايانو له خواکشف شوه. په ۱۶۰۶ م کال کې د هالندیانو لوړنې بېړۍ د کارپنتاريا د خلیج (Gulf of Carpentaria) پر غاره د استراليا په شمال کې نوې ګیني (New Guinea) ته مخامنځ ودریله. ددې بېړۍ کپتان ویلیم جانسن (Willem Janszoon) بېرته جاوا (Java) ته وګرڅېد. په ۱۶۱۶ م کال یوه بله هالندی بېړۍ د شارک (Shark) خلیج ته د آستراليا په لویدیع کې ورسیده. په وروستی یوه نیمه پېړۍ کې هالندی، فرانسوی او انګلیسي بېلاېلو خلکو آستراليا ته چې په هغه وخت کې د نوې هالند New Holland په نامه یادیده، مسافت وکړ، خو په هغه وخت کې د آستراليا د زیاتې پېژندنې او یا مستعمره کولو احساس نه. لوړنې برتانوی چې آستراليا ته ورسید د یوې بېړۍ کپتان و د ویلیم دامپیر (William Dampier) په نامه چې په ۱۶۸۸ م کال استراليا ته ورسید.

ايل تاسمان (۱۶۴۲ ميلادي) هالندی سمندرګرخیدونکی او د استراليا د لوېږي وچې یوکاشف

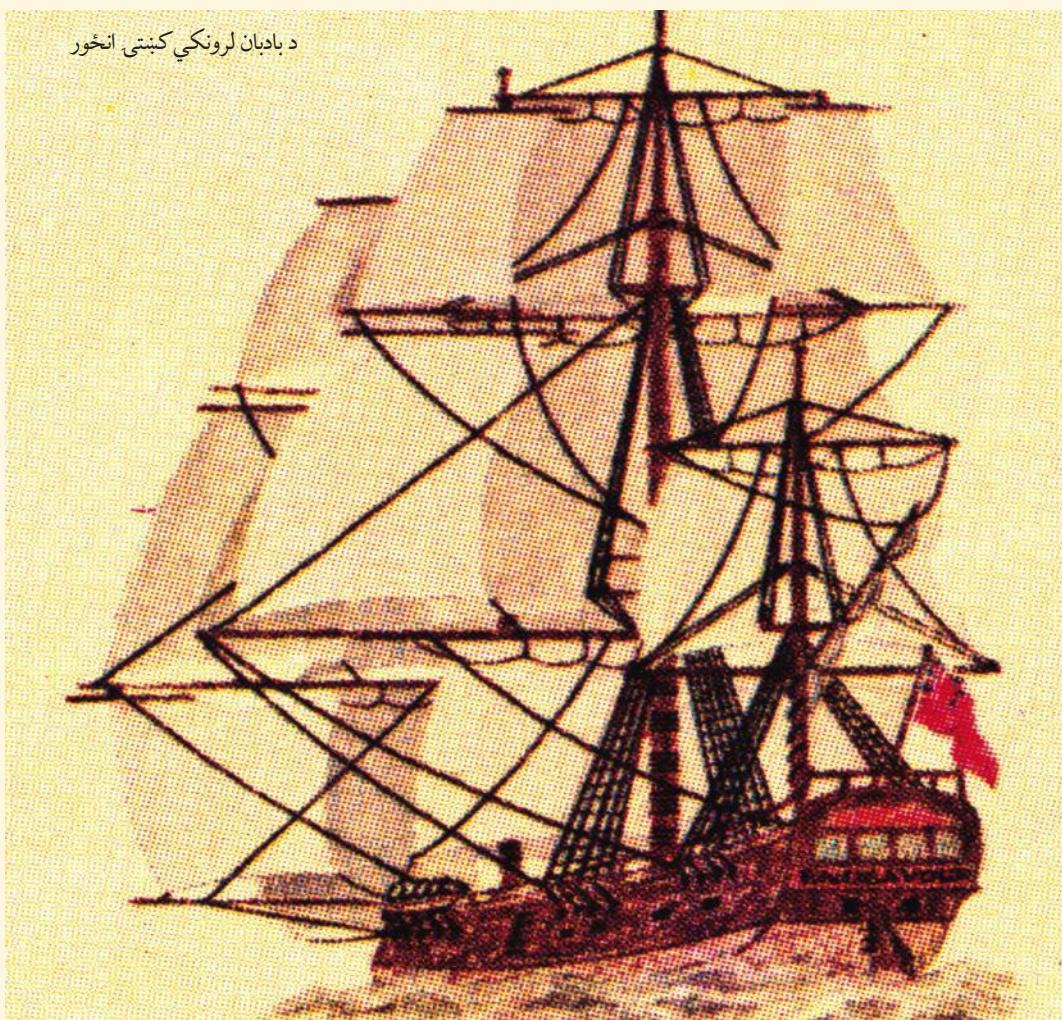

په ۱۷۷۰ م کال جیمز کوک انگلیسي لومړي اروپائي و چې د آستراليا ختيحو غارو او سواحلوته ورسپد او د بوتاني دخلیج (اوسمی سدنی Sydney) له لاري پر ختيحو غارو تېرشو او هغه یې د نوي سوبلي ویلز (New South Wales) په نامه یادې کړي.

د ۱۸۰۰ م کلونو په پیل کې سدنی پر یوه سوداګریز مرکز د بدليدلو په حال کې و. همداونګه دا ستراليا د نورو برخود کشف لپاره هڅې روانې وي.

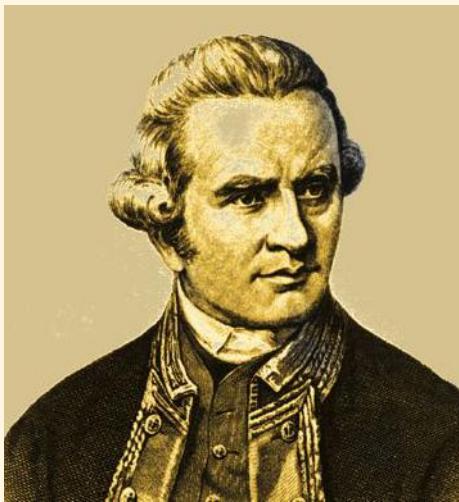
د ۱۸۹۰ م کال به شاوخو اکې دانظر چې بیلاپې مستعمرې پر یوه لوی فدرالي هباد باندې بدليې شي، منځ ته راغي چې په پای کې د ۱۹۰۱ م کال د جنوري په لومړي نېټه په آستراليا کې ایالتی سیستم را منځ ته شو او په حقیقت کې له انگلستان خخه د آستراليا د خپلواکۍ ورڅ د.

د بادبان لرونکي کښتني انځور

خو تر چېره وخته پوري آستراليا په يوه ډول د انگلستان د مستعمرې په توګه پاتې شوه چې ورو ورو یې د
يوه خپلواک هپواد په توګه خای ونيو.

جيمز کوك (۱۷۷۰ م) انگلیسي کپتان او د
استراليا د لوبي وچې یوکاشف خخه

د ټولګي فعالیت

زده کونکی دې په دوو ډلو ووبشل شي، لومړۍ ډله دې د استراليا جغرافیائي موقعیت د نقشې پرمخ
تشیت او وښی. دویمه ډله دې د هغو هپوادونو او اشخاصو نومونه چې د استراليا په کشف او موندنه
کې یې ونیه درلوده، ولیکي او نوروته دي یې بیان کړي.

پوبنتې

لاندې سمې او ناسمې جملې وېژنې؟

۱- آستراليا یولوی تابو د.

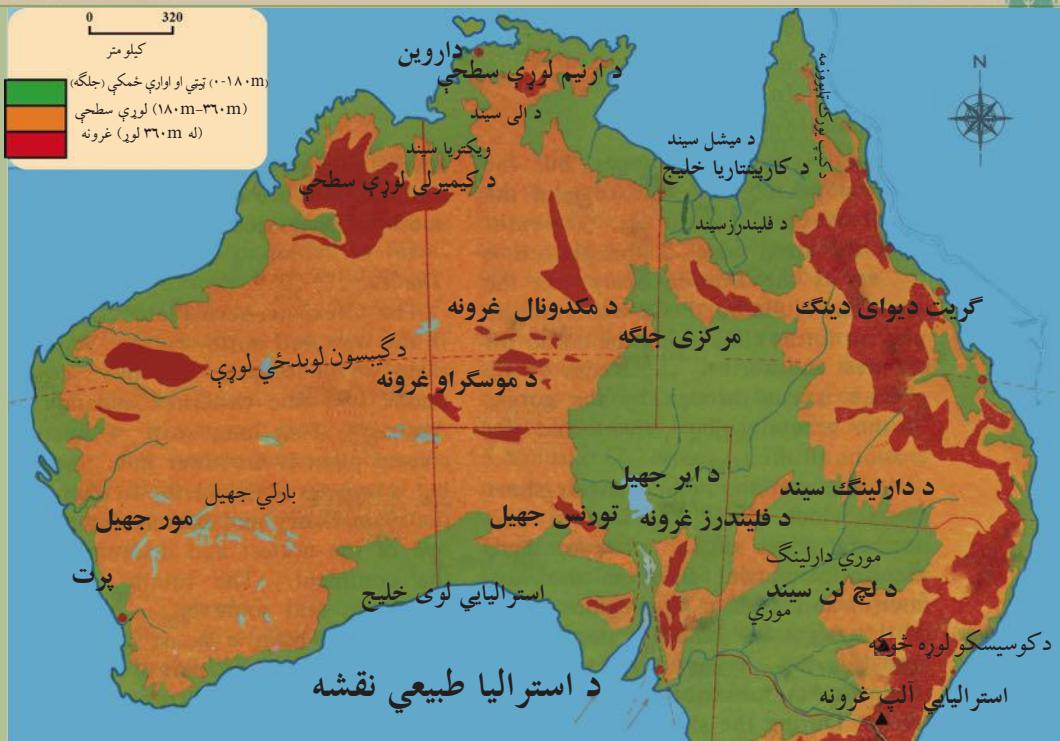
۲- آستراليا د هند سمندر په ختيئ کې پرته ده.

۳- د آستراليا کشف د زبانو مسافر تونو او سمندرې کشفياتو پایله وه، چې د اروپيانو په وسیله ترسره شول.

۴- آستراليا خپله خپلواکي په ۱۹۰۱ م کال له انگلستان خخه ترلاسه کړه.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د انترنټ یا کتابتون خخه د گټې اخیستنې په اساس د سمندرې کشفياتو او د استراليا د کشف په باره

د آسترالیا طبیعی حالت خرنگه دی؟

آسترالیا د نری ډیره کوچنی لویه و چه د چې له ټولو ټاپوگانو سره په مجموعی توګه په سوبلي نیمه کره کې موقعیت لري. د آسترالیا هبود له جغرافیا نظره کولای شو په خلورو بپلابلو سیمو ووبشو:

- منځنی دښتې، چې نسبتاً د ڈھمکې لاندې زیاتې اویه لري.
- لوری خلیج (فلات) چې ډېربی ییبانونه او دښتې دی.
- ختیخ ساحلی بنپرازه برخه چې په حقیقت کې د گریت دیوای دینگ د غرونو ختیخه لمن (د اویه زبرمه) ده.

۴- ختیخ غرونه یا لوری چې په (گریت دیوای دینگ) مشهور دي.

د آسترالیا طبیعی جغرافیه په خوبپلوا برخو کې په لاندې ډول مطالعه کوو:

غرونه

- د آسترالیا زیاتره غرونه په کومو برخو کې پراته دي؟

د آسترالیا په ختیخ کې د گریت دیوای دینگ (Great Dividing) په نوم مشهور غرونه شته چې له ۳۰۰۰ کیلو مترو خخه زیات اوږدوالي لري. د غرونو دا لري د تسمانيا (Tasmania) له ټاپو خخه په سوبل کې پیلېږي او د کې یورک (Cape York) تر ټاپووزمې په شمال کې غڅدلې دی. د غرونو دا لري

چې د منځني جګوالی لرونکي غرونه او لورې سطحې لري، د سيندونو په وسیله سره جلا شوي دي. نومورو غرونو خپلې لمنې د ختیخو سواحلو په لور او د لويدیخ په لور تر هوارو سیمو پوري پراخه کړي دي. د ګربت دیوای دینګ له غرونو خخه زیات لوی او واړه سیندونه سرچینه اخلي او آرام سمندر ته توپېږي. د آسترالیا نور غرونه د آسترالیا یې الپ (Australian Alps) په نامه شهرت لري چې په حقیقت کې د (دیوای دینګ) د غرونو یوه برخه ګنډل کېږي. دا غرونه چې د آسترالیا په سوبیل خیتیخ کې پراته دي، د نیو سوت ولز (New South Wales) په سیمو او د ویکتوریا (Victoria) په ختیخې سیمې کې یې لورې سطحې جوړې کړي دي. د دغۇ غرونو ډېرہ لوره خوکه کوسیسکو (Kosciusko) ده، چې (۲۲۳۱) متره لوروالی لري.

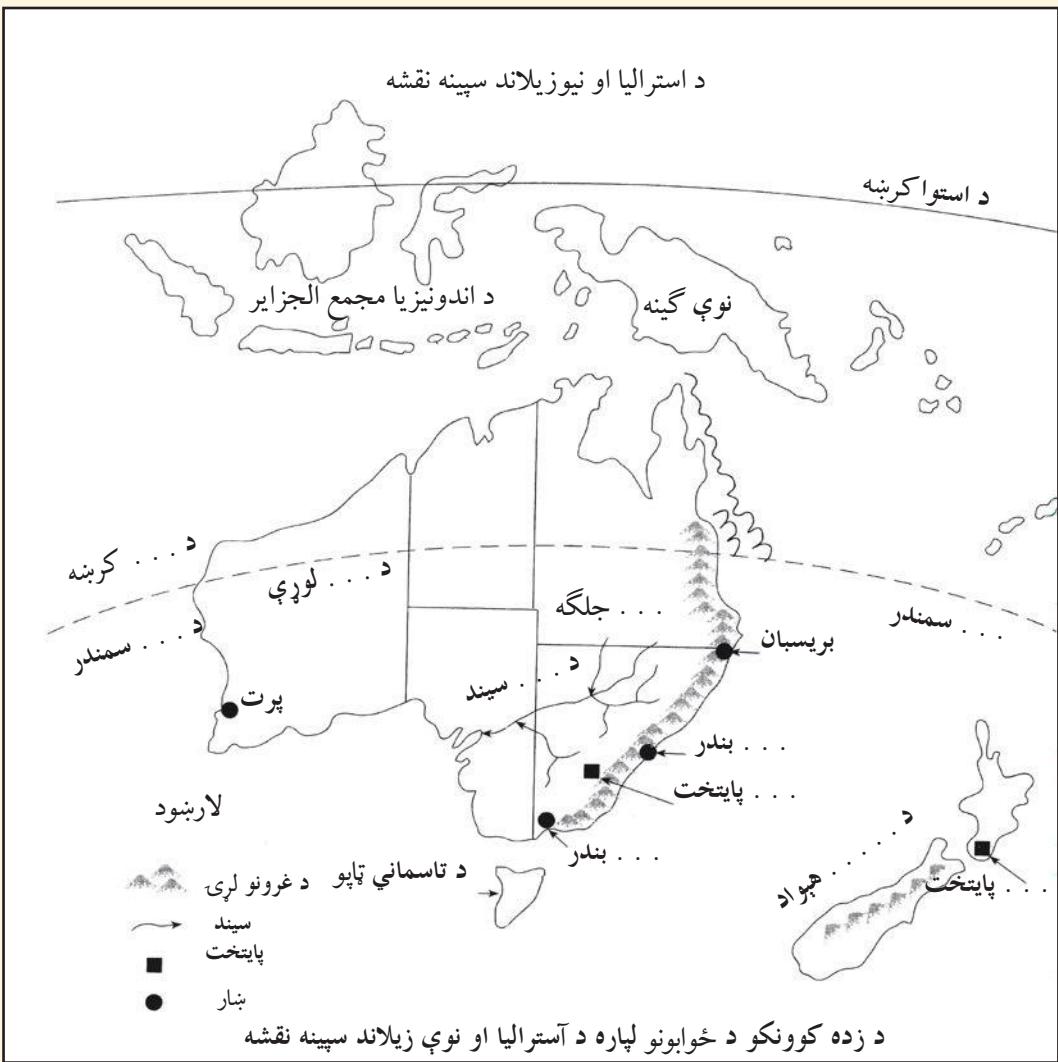
هغه غرونه چې د آسترالیا د ختیخو سیمو د اویو سرچینه ده او پرګنو خنګلنو پوشل شوي دي.

د استرالیا یا آکپ غرونه د تفریح او استراحت لپاره بنې سیمې لري او هم يې د اویو بنې سرچینې جوري کړي دي. په دې سیمه کې ډېر ملي بونه شته چې د ژمني سپورت (د سکې لوبو) لپاره په استرالیا کې یوازنې سیمه ګټل کېږي.

همدارنګه د فلیندرز (Flinders) غرونه هم د دیواي دینګ د لوبو غرونو یوه خانګه ده، چې په سوبلي استرالیا کې پراته دي.

د استراليا او نیوزیلاند سپینه نقشه

د استرالیا په منځنيو برخو کې د مک ډونل (Musgrave) غرونه او د موسگراو (Macdonnell) غرونه دیادلو وړ دي. د استرالیا په لوپدیئڅ کې هم مشهور غرونه شته چې د هامرسلی (Hamersley) په نامه یادیرې او لوړه خوکه یې بروس (Bruce) ده، چې د ۱۲۰۰ مترو خخه زیات لوړوالی لري. د استرالیا په شمال کې مشهورې لوړې سطحې شته چې د کیمبرلی (Kimberley Plateau) او ارنیم (Arnhem Land) په نامه شهرت لري او لوړوالی یې له (۸۰۰) مترو خخه زیات نه دي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووپشل شي، هره ډله دې له لاندپنیو فعالیتونو خخه یو پایي ته ورسوی او د خپل فعالیت پایله دې نورو ته وړاندې کړي.

- ۱- د استرالیا خلور بپلاپلې سیمې د جغرافیې له نظره د نقشې پرمخ تثیت او وښی.
- ۲- د ګربت دیواي دینګ دغرونو د خانګو نوم دې واخلي او د نقشې پرمخ دې وښی.
- ۳- د استرالیا یې آپ د غرونو اقتصادي اهمیت دې توضیح کړي.
- ۴- د هغو غرونو چې د آسترالیا په لوپدیئڅ او شمال کې موقعیت لري، نوم واخلي او د نقشې پرمخ یې وښی.

پښتنې

- ۱- آسترالیا په خو او کومو جغرافیا یې سیمو وېشلای شو؟
- ۲- له ملي بنونو خخه زموږ مقصد څه دي.
- ۳- د آسترالیا غرونه دخلکو پر اقتصادي او ټولنیز ژوند څه اغپزه کولای شي؟
- ۴- ستاسو په نظر په آسترالیا کې غرونو د هغه هېواد خلکوته څه ستونزې اوڅه اساتیاوې پیداکړي دي؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د آسترالیا او نوي زیلاند سپینه نقشه کاپي او یا یې په څلوا کتابچو کې رسم کړئ او تشن څایونه یې دک کړئ.

د آسترالیا سیندونه

ستاسو په نظر ولپي په آستراليا کې زيات سیندونه موجود دي؟

په دي لوی تاپو کې د ډپرو لوپو برخو د شتون او د هغه د ځانګري جغرافيائي موقعیت له امله چې له هري خواړي سمندرونه چاپير شوي دي، په دي تاپو کې اورښت زيات دي. له همدي امله پکې ډپر سیندونه بهيرې چې زياتره يې په آرام سمندر یا د هند په سمندر کې توپيږي.

د آستراليا مهم سیندونه عبارت دي له:

دارلينگ (Darling)، موري (Murray)، او لچ لن (Lachlan) خخه. دا سیندونه چې د لوی دیوای دينګ له ختيئو سيمو خخه سرچينه اخلي، په پاي کې د آستراليا لوی خلیج ته توپيږي. د آستراليا د سیندونو ډپر لوی سیستم د موري - دارلينگ سیستم دي، د موري سیند که خه هم د دارلينگ له سیند خخه لنډ دي خو ددي سیستم له مهمو سیندونو خخه شمېرل کېږي، ئچه د دارلينگ نه ډپري اویه لري. د موري د سیند اوبردوالی ۲۵۷۰ کیلومتر او د دارلينگ د سیند اوبردوالی ۲۷۳۰ کیلومتر وته رسپري. ددي سیند د اويو اخیستونکي حوزې مساحت ۱۸۷۲ زره کیلومتره مربع ته رسپري. د موري دویمه لویه خانګه د مورامېدجي (Murrumbidgee) سیند، چې ۱۶۹۰ کیلومتره اوبردوالی لري، جورووي.

ټول هغه سیندونه چې د موري - دارلينگ په سیستم کې شامل دي نامنظم دي. ددي سیندونو زياتره اویه د بارانونو په واسطه او تربويه اندازې پوري د آستراليا د ګپ د اوورو د ویلی کیدو په اساس منځ ته رائحي. له همدي امله د اويو ډپر زيات دبت په دویي کې وي. یعنې کله چې د اويو سطحه د موري او دارلينگ په سیندونو کې لوړه شي، پرهوارو دښتو وراوړي او کله هم د تخریباتو او ویجارولو لامل ګرځي. په دي وخت کې سیندونه له خانه سره ډپر تخریب شوي توکي او د ډپرو توټي وري، چې د ډپري چلولو کارونه له ستونزو سره مخامځ کوي. د موري - دارلينگ د سیستم سیندونه اقتصادي اهمیت هم لري، ئچه د هغو له اويو خخه د ځمکو په خړو بولو کې ګټه اخیستله کېږي.

په شمال او شمال ختیئخ کې مهم سیندونه عبارت دی له: میشل (Mitchell) او فلیندرز (Flinders) خخه چې د گریت دیوای دینګ د غره له شمال ختیئخ خخه سرچینه اخلي او د کارپنتاريا خلیج ته توپیري. همدارنګه د ویکتوریا Victoria، دلی (Daly) او اورد (Ord) سیندونه چې د استرالیا په شمال کې بهیبری او د تیمور سمندرگی ته توپیري، د یادولو وړ دی.

د لوپیدیخې آسترالیا ټولې برخې د اویو له کمبنت سره مخامنځ دی.

یوازې د هغې دیرې لري پرتې سیمې په ځانګړې توګه په څلوا لوړو برخو کې ډېر خورونه لري، چې د بارانونو په وخت کې د اویونه ډکیږي. د کال په زیاتره موده کې دا خورونه چوچ وي، ځکه د ډې برخې په ډیرو لرو پرتو سیمې کې وچکالي په کال کې تر ۳۰۰ ورخو پورې دوام مومي. د آسترالیا د سطحي اویو سرچینې سره له دې چې زیاته برخه یې تر وي دی د خلکو اړتیا نه پوره کوي، خو آسترالیا د ځمکې لاندې د اویو ډېرې زېرمې لري. او له دې اویو خخه د ګټې اخیستنې لپاره بېلاښېلې حوزې تر مطالعې لاندې نیول شوی دی چې د صنایعو او خرڅایونو د اړتیا وړ اویه برابروي.

دا اویه د ډېر منزالیزه کیدو له امله د څښلو او د کروندو د خړوبلو لپاره دومره ګټورې نه دی. (د ځمکې لاندې اویو ډېره لويه حوزه په نړۍ کې هغه پراخه حوزه ده چې د کارپنتاريا له خلیج خخه یې د دارلينګ تر حوزې پورې پراختیا موندلې ده په آسترالیا کې په ټولیزه توګه د ۶۵۰۰ په شاوخوا کې د ځمکې لاندې د اویو خاګانې شتون لري.

د تولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووبشل شي، په دې هکله دې چې ولې د آسترالیا سیندونه غیر ثابت رژیم لري بحث وکړي او د خپل بحث نتیجه دې نوروته وړاندې کړي.

پوښتنې

- ۱- آیا د ځمکې لاندې اویه په آسترالیا کې د خلکو ستونزې رفع کولای شي؟
- ۲- د هغو سیندونو نوم واخلئ چې د آسترالیا په شمال او شمال ختیئخ کې پراته دی.
- ۳- د آسترالیا د سیندونو د اویو بهير د کال په کوم موسم کې ډېر وي؟
- ۴- ولې د موري - دارلينګ د سیندونو سیستم نامنظم دي؟
- ۵- د موري - دارلينګ سیندونه کومې اقتضادي ګټې لري؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د آسترالیا د لوپې وچې نقشه رسم کړئ او په هغې کې سیندونه په ځانګړې رنګ سره په نښه کړئ او نورو ته یې وړاندې کړئ.

د آستراليا ډير لوی مالگین جهيل کوم دی؟

له آستراليا خخه پرته د اقیانوسیې په نورو ټاپوګانو کې مهم جهيلونه نشه. ددې ټاپوګانو د طبیعی جورښت شرایط داسې دی چې دجهيلونو د پیداينېت لپاره پې لاري چاري نه دي برابري کړي.

د ۵۷ د مخ په نقشې کې وګورئ د آستراليا له مهمو جهيلونو خخه یو د اير(Eyre) جهيل دی چې په آستراليا کې ډېر لوی مالگین جهيل دی. داجهيل د آستراليا د سوبلي ايالت په شمال لوپديع کې د سيمپسون(Simpson) د دېنې په سوبلي کې پروت دی.

د اير جهيل له دوو برخو خخه جور شوی دی چې یوې دشمالي اير لوی جهيل او بل پې د سوبلي اير کوچنۍ جهيل دی او د یوه طبیعی کانال په وسیله سره نښتي دي. د اير جهيل د ملي پارک په سيمه کې پروت دی. د آستراليا ډېره ژوره نقطه (کابو ۱۵۰ متره د سمندر له سطحې خخه تیټه) هم په همدې جهيل کې پرته ۵۵.

د اير جهيل په سوبلي کې د تورنس(Torrense) او ګایردن(Gairdner) په نومونو نور جهيلونه هم شته چې د ځمکې سطحه، یعنې بستريې هم د مالګې په وسیله پوشل شوی دی. کله د ډېرې تودونځی له امله ددې جهيلونو او به براس کېږي او وچېږي. د آستراليا نور جهيلونه چې داستراليا په سوبلي لوپديع او لوپديع کې پراته دي، کارنګي(Carnegie)، بارلي(Barlee)، مور(Moore) او داسې نور دي.

د تولگي فعالیت

د آستراليا د ۵۵ مخ نقشې ته وګورئ هغه جهيلونه چې نومونه يې واخیستل شول د نقشې پرمخ يې په نښه او وبنایاست.

پونستني

- ۱- د آستراليا ډېره ټیټه نقطه په کوم جهيل کې پرته ده؟
- ۲- د آستراليا د مهمو جهيلونو نومونه واخلی.
- ۳- خرنګه د آستراليا دھينو جهيلونو د ځمکې سطحه او یا بستر د مالګې په واسطه پوبنل شوي دي؟

له تولگي خخه بهر فعالیت

د آستراليا جهيلونه د افريقا له جهيلونو سره پرتله کړئ، توپيرونه او ورته والي يې په خو کربنو کې ولیکړي.

پورتنى نقشې ته وګوري. د آستراليا اقلیم خرنگه دي؟

په آستراليا کې د فصلونو بدلون څکه منځ ته راخي چې د مرغومې د میاشتې په لومړي ورڅ لمر د جدي پر دايرې (د سویلي عرض $\frac{1}{2}$ البلد په ۲۳ درجو) باندې عمود لګېږي؛ نو څکه په سویلي نimeh کره کې اوپوی پیل کېږي. خرنگه چې آستراليا په سویلي نimeh کره کې موقعیت لري، نو څکه هلته د اوپوی موسم وي. برعکس په شمالی نimeh کره کې ژمي وي چې دا موضوع د څمکې د محور د کوبروالي (میلان) تابع ده. که چېړې په شمالی نimeh کره کې اوپوی وي په جنوبي نimeh کره کې به د ژمي موسم وي.

د آستراليا د اقلیم يوه دېره مهمه ځانګړنه هلته د لمر لرونکو ورڅو دېروالي دي. په عمومي توګه آستراليا يو تود هپواد شمېرل کېږي، د جدي کربنه یې له منځ خخه تېږېري تود دوېي او معتدل ژمي لري. د آستراليا زیاته برخه تر استوا لاندې اقلیم (سب تروییک) او يوه شمالی برخه یې استوايی اقلیم لري. د استراليا د مساحت لږ تر لړه په دریو کې دوې برخې داسې وچه ده چې د کښت او کروندې وړتیا نه لري. د آستراليا په شمال کې، دوېي موسمی بارانونه لري، خو ددې هپواد په سوپل کې اورښت لرونکي بادونه، لوپدیج بادونه دي چې د ژمي په اوپردو کې لګېږي. د آستراليا په ځینو سیمو کې اورښت دېر لږ دی او امکان لري چې د وچکالیو سبب شي. د آستراليا $\frac{3}{4}$ برخې په شاوخوا په کال کې د ۲۵۰ ملي مترو خخه لر اورښت لري چې په دې سیمو کې یې کرنه دېره کمه ده. د آستراليا له $\frac{1}{3}$ لړه برخه چې زیاتره یې غرنې برخې دی په کال کې د ۵۰۰ ملي مترو په شاوخوا کې اورښت لري.

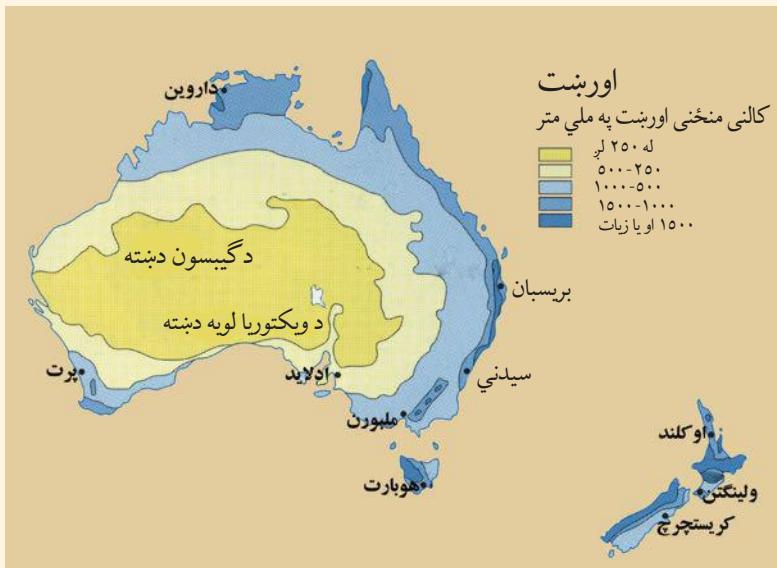
آسترالیا د اب او هوا له نظره کولای شو په خو سیمو وویشو:

۱- په شمال کې حاره یي توده اقلیم له مرطوب دوبی سره.

۲- معتدله توده اقلیم دیوه وچ فصل سره د کوینزلند په سیمه کې.

۳- توده معتدله او مرطوب اقلیم د جنوبی ویلز په خنډه او ویکتوریا کې.

باید یادونه وکړو چې د آسترالیا زیاتې مرکزی او لویدیخې برخې صحرایی اقلیم لري.^(۱)

د ټولګي فعالیت

د آسترالیا د اقلیمي نقشې ته وګوري او اقلیمي بېلې بېلې سیمې پکې په نښه او وبنیا است.

پونتنې

۱- د آسترالیا کومې سیمې صحرایی اقلیم لري؟

۲- د آسترالیا کومې سیمې په منځنی توګه زیات کلنی اوربنت لري؟

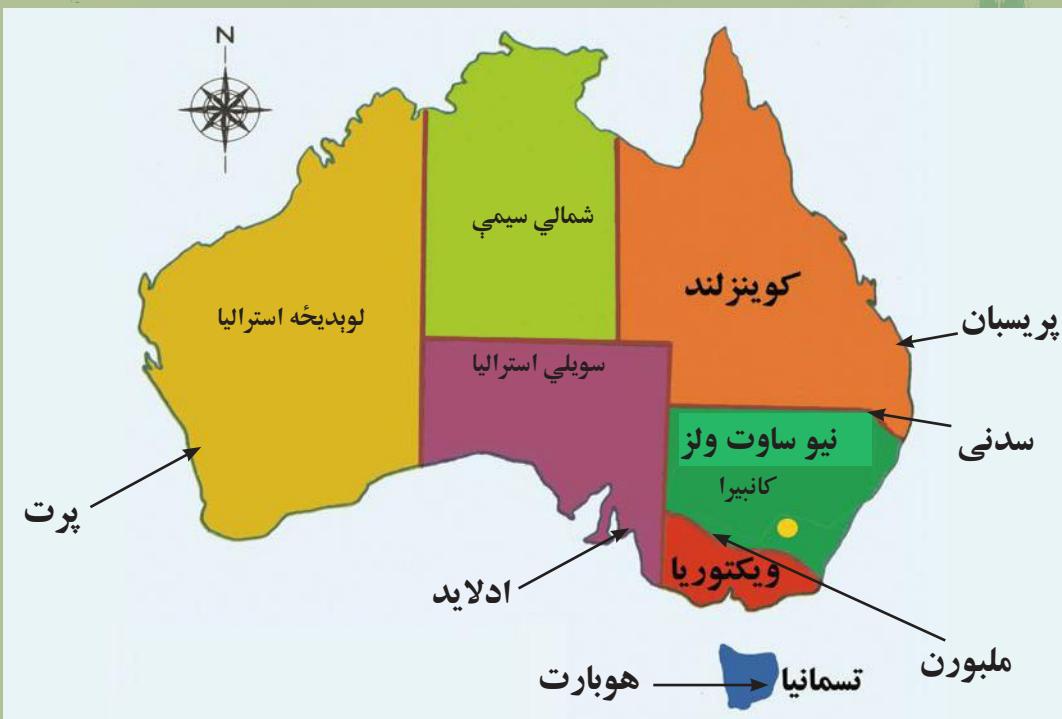
۳- ولې د آسترالیا اقلیم توده دی؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

په دې هکله چې ولې د آسترالیا موسمونه د شمالی نیمې کرې د فصلونو معکوس دي، معلومات راټوں او وړاندې پې کړئ.

(۱) منع: د پوهاند عارض د اقلیم پېژندنې کتاب ۶ ۱۳۸.

د آستراليا سیاسي جغرافیه

آستراليا خرنګه اداره کيږي؟

آستراليا مشروطه شاهي فدرالي دولت يا پارلماني پاچاهي د چې د انگلستان ملکه یې په تشریفاتي توګه د دولت په سرکې ده، خو آستراليا په حقیقت کې یو فدرالي دولت دی چې اووه یايلتي پارلمانونه لري او هر پارلمان د هغه ایالت اړوند کارونه سره رسوي او یو عمومي او ګډه پارلمان دآستراليا په مرکز، یعنې د کانبرا په بنار کې لري چې د هبود ټولې دندې سره رسوي. دارنګه حکومت د امریکا له متحده ایالات او کانادا د فدرالي حکومت سره ورته والي لري. ددې هبود رسمي ژبه انگلیسي او پلازمینه یې د کانبرا بنار دی. د نوموري هبود زیاتره خلک د عیسوی دین پیروان دی. که د آستراليا سیاسي نقشې ته وګرئ، وښې چې آستراليا په شپړو ایالتونو او دووسیمو ویشل شوې چې عبارت دی له:

- ۱- نیوساوت ولز (New South Wales) (جنوبي نوي ولز) چې په هغه کې د آستراليا دوه لوی بنارونه یعنې سدنۍ (Sydney) چې د هملي ایالت مرکز دی او کانبررا (Canberra) چې د آستراليا پلازمینه ده موقعیت لري. د سدنۍ بنار، داستراليا دېر لوی بنار، دېر مهم بندر او ددې هبود مالي مرکز دی.
- ۲- د ویكتوریا (Victoria) ایالت، چې مرکز یې ملبورن (Melbourne) دی.
- ۳- کوینزلند چې مرکز یې برسبان (Brisban) دی.
- ۴- جنوبي آستراليا چې مرکز یې د ادلاید (Adelaid) بنار دی.

- ۵- لوپدیئه آسترالیا چې مرکزې پر (Perth) بشار دی.
- ۶- تسمانيا چې مرکزې هوبارت دی اویو تاپو دی چې د جنوبی نوی ولز په جنوب کې موقعیت لري.
دوې خپلواکۍ سیمې پې د پلازمېنې کانبرا سیمه او شمالې سیمه ده.
د آسترالیا حکومت په ۱۹۰۱ م کال کې خپلواکۍ ترلاسه کړي ده. د آسترالیا فدرالي پارلمان د ولسي
جرګې چې ۱۴۸ غږي لري او د سنا (Senate) د مجلس چې ۷۶ غږي لري، لرونکۍ ده.

د ملبورن او سلندي د پنارونو تصویر

د تولګي فعالیت

زده کوونکې دې په ډلو وو بشل شي، هره ډله دې د آسترالیا د حکومت په ډول بحث وکړي او د هري
ډې استاري دې د خپل بحث نتیجه خپل توګیوالوته بیان کړي.

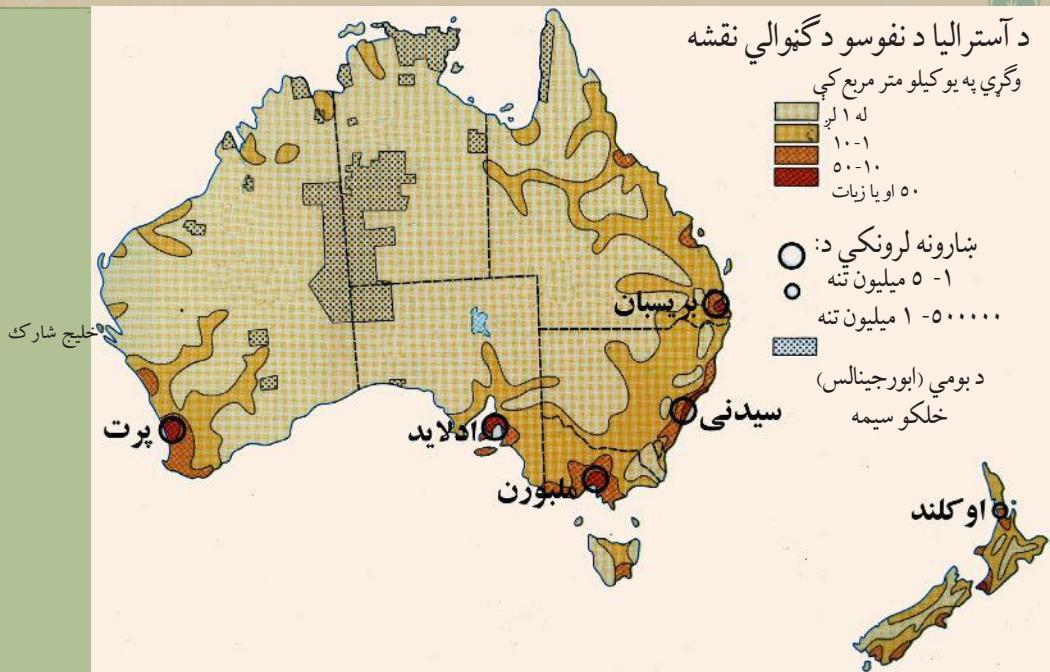
پونتنې

- ۱- آستراليا په خو ایالتونو ویشل شوې ده، نوم یې واخلئ؟
- ۲- آستراليا په کوم کال اوله کوم هېواد خخه خپله خپلواکۍ ترلاسه کړه؟
- ۳- د آسترالیا د حکومت ډول خرنګه دی؟
- ۴- د آسترالیا پلازمېنې په کومې برخې کې موقعیت لري؟

له تولګي خخه بهر فعالیت

په خپلواکچوکې د آسترالیا سیاسي نقشه رسم کړئ او د ایالتونو نومونه یې په اړوندو څایونو کې ولیکړي.

بشيري جغرافيه

د آستراليا د نفوسو او نژاد په هکله خه پوهېږي؟

په دي برخې کې، لوړې د آستراليا د نفوسو او نژاد او وروسته د آستراليا د خلکو له دين او ژې سره آشناکېږي.

د آستراليا لوړې نې استوګن هغه بوميان وو، چې د آسيا له سوبېل ختيغ خخه هغه ئاي ته کډوال شوي وو.

کله چې اروپايان له ۱۸۳۰ م کال خخه وروسته آستراليا ته ورغلل په دي لوې وچې کې له نيم ميليونو خخه لبرو بومي خلکو ژوند کاوه. د آستراليا بومي خلک تورېخن پوستکي لري چې په (۵۰) ټيبلو وېشل شوي وو او هره قبيله له خو طایفو خخه جوره شوي وو. د اروپايان سپین پوستکو د کشفیاتو له پیل سره چې دوه سوه کاله دمخته ترسره شول او د هغوي او د بوميانو ترمنځ د جګړي په نښتو سره د بوميانو د نفوسو شمېر کم شو. په دي وروستيو کې د آستراليا د بوميانو شمېر کابو ۶۰۰۰۰ تنو ته رسیده، خو اوس د هغوي د نفوسو وده د ژوند د بنو شرایطو په اساس یو خل بیا زیاته شوي او شمېرې پې زیات شوي دی.

د آستراليا نفوس تر ۱۹۲۰ م کاله پوري ۵ ميليونو تنو ته رسیده. غير انګلیسي مهاجرینو هم د آستراليا نفوس زیات کړ او په ۱۹۴۵ م کال کې یې وګړي (۷،۵) ميليونو تنو ته ورسپیدل، په داسې حال کې چې د هغوي یوازې نیم یې انګلیسي وو.

د آستراليا نوي مهاجرین له المان، هالنډ، ایتاليا، پولنډ او داسې نورو هېوادو خخه ورغلې دی. په آستراليا کې په ۲۰۰۸ م کال کې له ۲۰ ميليونو خخه زیاتو خلکو ژوند کاوه چې د نفوسو زیاتوالي یې په منځنې کچه په هر کيلو متر مربع کې ۳ تنو ته رسیده.

آستراليا یو له هغو هېوادو خخه دی چې ډېرى خلک یې په ښارونو کې ژوند کوي. د آستراليا په سلوکې

د ۸۵ په شاوخواکې وگړي په خو مهمو مرکزونو کې استوګنه لري، په داسې حال کې چې د استراليا په کلو او باندېو کې پراخې سیمې له او سپلونکو خخه تشي دي. د استراليا د وګرو لپو ترلې له شپړو مليونو خخه زیات په دوو لویو بشارونو سلنۍ او ملبورن کې ژوند کوي. لکه خرنګه چې د مخه مویادونه وکړه پرته له بومي خلکو خخه د استراليا د خلکو په سلوکې د ۹۰) په شاوخواکې اروپائي سپین پوستکي (په تېره انګلیسان، کابو ۷ په سلوکې اسيایان او کابو په سلوکې بوميان او نور جوروی. سرېږه پردې په دې ځای کې (دوه رګه) یاګله نژاد چې له سپین پوستکو او بومي خلکو خخه جوړشوي، د یدولو وردي.

د استراليا د بومي (خایي) ماشومانو یو تصویر

د ټولګي فعالیت

د آستراليا د نفوسو د ګنډوالی نقشې ته وګوري او دې لاندې پونښتوه خواب ورکړئ:

- ۱- په عمومي توګه د آستراليا په کومپې برخې کې د نفوسو ګنډوالی زیات دی؟
- ۲- ستاسو په نظر ولې ځینو څایونو کې د نفوسو زیاتوالی زیات دی؟

پونښتني

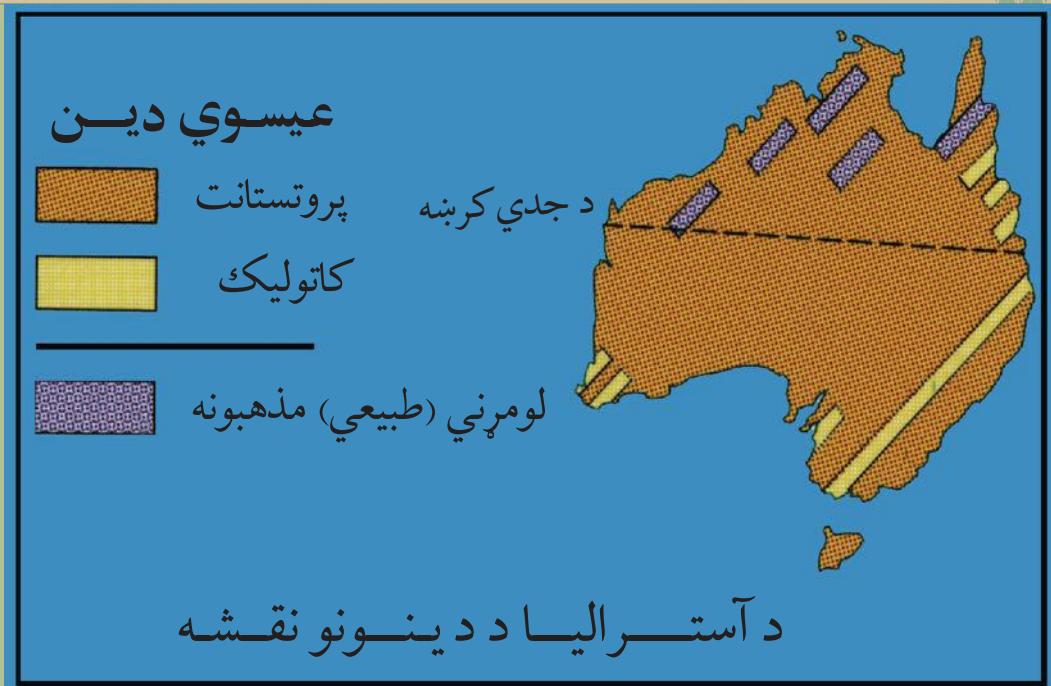
۱- د آستراليا بوميان له کوم څای خخه آستراليا ته ورغلې او اوس د هغو شمېر خو تنو ته رسپېري؟

۲- د آستراليا د اوسنيو نفوسو اکثریت کوم خلک تشکيلوی؟

۳- د آستراليا نفوس او مساحت له افغانستان سره پرته او خپل نظر د هغو په باره کې وویاست.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د آسترالیا بوميانو د نفوسو او اروپائي سپین پوستکو مهاجرینو د ځانګړنو په هکله معلومات را ټول کړئ او خپلو ټولګیوالو ته ې پووضیح کړئ.

په آسترالیا کې کوم دین ډیر پیروان لري؟

په آسترالیا کې زیاتره خلک عیسوی دی. له عیسوی دین خخه پرته د ابتدایي مذهبونو پیروان، بت نمانځونکي او نور هم د آسترالیا او اقیانوسیې په تاپوګانو کې لیدل کېږي.
د اسلام د دین پیروان هم شته چې په اقلیت کې دی، یو شمېر یهودیان هم په دې لویه وچه کې مېشت دی.

د آسترالیا رسمي ژبه انگلیسي ده. په استرالیا او د اقیانوسیې په نورو تاپوګانو کې بېلاپلي ژبه شته چې ځینې دا ژبه له یوې رښې خخه دي او ځینې پې هم یو له بله خخه ډېر توپیر لري.
باید یادونه وکړو چې د انگلیسانو او برده استوګنه ددې لوپې وچې په غوره تاپوګانو او په خانګرې توګه په آسترالیا او نوي زیلاند کې ددې سبب شوې چې انگلیسي ژبه په اقیانوسیه او په خانګرې توګه په آسترالیا او نوي زیلاند کې عمومیت ومومنی. د اقیانوسیې د ټولو بومي ژبو په منځ کې (پولی نزی) زیات ویونکي لري.

په آسترالیاکې د دینونو او د هغه د پیروانو په هکله د اضافي معلوماتو جدول

دین	پیروان یې په فيصدی
عيسويت	٦٨
بودیزم	٢,١
اسلام	١,٧
هندوایزم	٠,٤
نور مذهبونه	٢٧,٨

د تولگي فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو ووبشل شي. لومړۍ ډله دې په آسترالیاکې د دینونو په هکله او دویمه ډله دې د ژبو په باره کې بحث وکړي او د بحث پایله دې خپلو تولګیوالو ته بیان کړي.

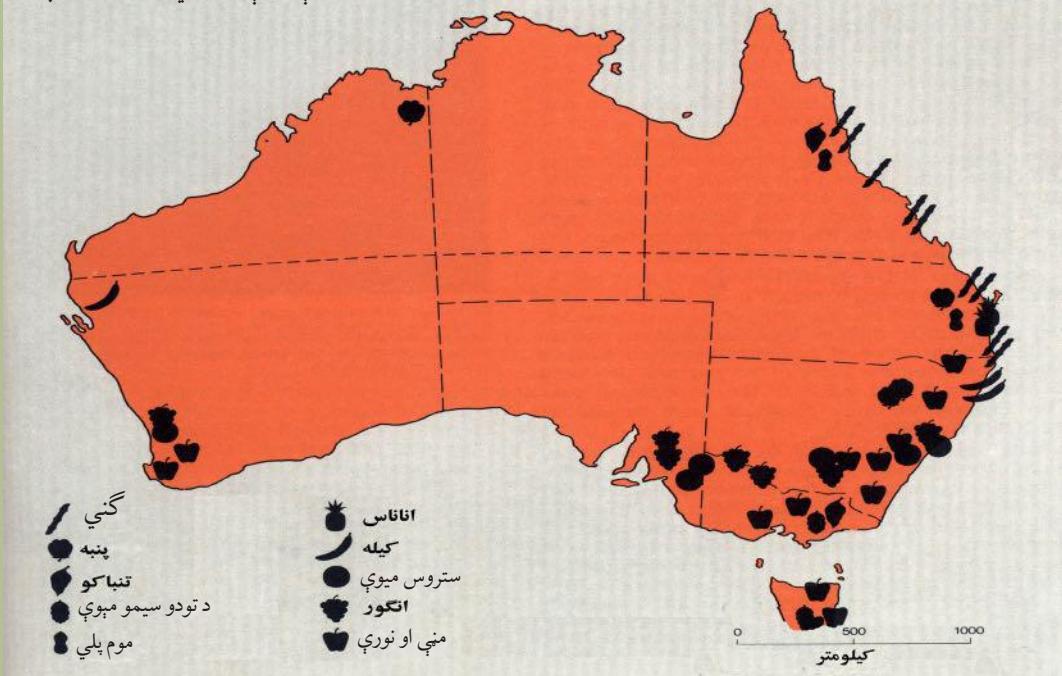
پونستني

- ۱- د آسترالیا رسمي ژبه کومه ده او ستاسو په نظر ولې دا زیه درسمی ژې په توګه تاکل شوې ده؟
- ۲- د آسترالیا د دینونو د نقشې خخه په ګټې اخیستنې سره ووایاست چې کوم دین په آسترالیاکې زیات پیروان لري او ولې؟
- ۳- ستاسو په نظر په آسترالیاکې د اسلام دین پیروان اصلًا له کومو اسلامي هپوادونو خخه هغه خای ته مهاجر شوې دې؟

له تولگي خخه بهر فعالیت

د خپلو دوستانو او خپلوانو په مرسته په آسترالیاکې د مهاجرو افغانانو په هکله معلومات ترلاسه کړي چې افغانان او نور مسلمانان د خپلو دیني فرایضو د اداکولو لپاره هلتہ خه امکانات لري؟

د استراليا د لوبې وچې صنعتي نباتات او ميوې

د استراليا د اقتصادي پرمختګ نښې نښاني په خه کې وين؟

آستراليا چې لويدیع کلتور لري، داسې هېواد دی چې د آزاد بازار د اقتصاد سیستم لري او پرمخ تللي هېواد دی. دیوه تن کلنۍ عایدې په منځني توګه له ۲۳ زرو امریکایي ډالرو خخه زیات دی. ددي هېواد د چتک اقتصادي پرمختګ نښې په دې کې دی چې له یوه کرنیز حالت خخه په چټکي سره د صنعتي کېدو په حالت کې دی. په دې معنا چې په ۱۹۷۵م کال کې په سلوکې کابو ۱۵ خلک د کرنې په برخه کې بوخت وو او په اوسيني وخت کې دا شمېره په سلوکې ۳ ته رسپېري. ددي هېواد د فعالو نفوسو د پاتې برخې په سلوکې ۷۱ د خدماتو په برخه کې بوخت دي.

د کرنې د څمکې او د اویو له کمنیت سره سره، آستراليا د کرنیزو غذايی توکوله مخې، په خان بسیا هېواد دی. لبرو ګړو او د جول چول اقلیمي لرونکو سیمو درلولد د دې هېواد په خان بسیانې سره مرسته کړې ده. د غنموم کرنې د آستراليا په سلوکې ۶۰ کروندي خانته اختصاص او بېلې کړې دي. د کښت سیمه پې په ویکتوریا او نیو ساوت ولز کې د ختیحو لبرو غردونو لویدیعې جلګي دي. همدارنګه، زیتون او انګور د مدیترانه یې اقلیم په ساحه کې له جنوب لویدیع او خینو جنوب ختیحو برخو او د معتدلو برخو کرنیز محصولات لکه: جوار، شفتالو، منې او ناك د تسمانې د تاپو له جنوب ختیحو سواحلو خخه لاس ته

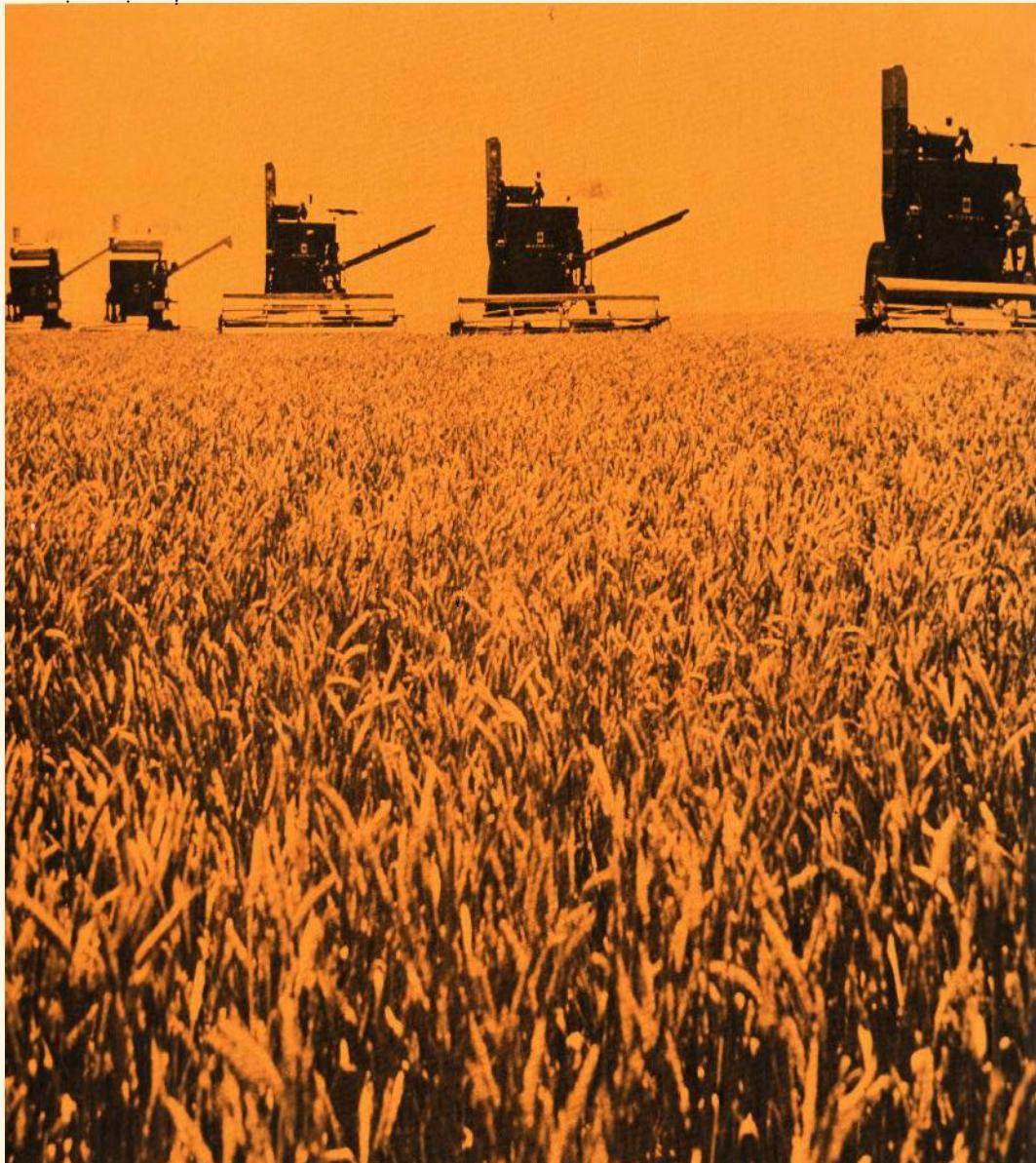
رائي. آستراليا ته مالداري له کرنې خخه غوره ده. ډېر کلونه د آستراليا اقتصادي بنسټ په مالداري تکيه درلوده. طبیعی پراخ خړ څایونو او چمنونو چې د آستراليا د ټول مساحت په سلوکې کابو ۴ ۳ سیمې پوبلي دی، په دې لوی ټاپوکې د مالداري د بشپړ رواج او پراختیا سبب شوي دي. په جنوب ختیع کې د موري او دارلينګ د سیندونو شاوخوا سیمې، د خارویو د ساتلو لپاره د خړ څایونو غوره سیمې دي. دې سیمو وروسته د پسونو د روزني د مرکز په توګه پراختیا وموند او اوس په نیو ساوت ولز کې د ۱۷۵ میلیونو پسونو په شاوخوا کې پیداکړي. وروسته د خارویو د ساتلو مرکزونه ، د کوینزلند سیمو ته لپرديدلې دي. د اویو د کمبست له امله، د پسونو روزنه د لوپدیع لور ته لبر ه شوې او په مقابل کې یې د غوايانو ساتل زیاتیرې.

مالداري د آستراليا له اقتصادي غوره فعالیتونو خخه ده

آسترالیا په نړۍ کې د وړیو د تولیدوونکو او صادروونکو د لویو هېوادونو له ډلې خخه ده چې محصولات یې جاپان، المان او فرانسې ته صادرېږي. همدارنګه آسترالیا د غوښې مهم صادرونکی هېواد هم دي چې د غوښې صادرات یې د امریکا متحده ایالاتو، انگلستان، جاپان او کانادا ته ترسره کېږي.

په آسترالیا کې د ډیوپ کروندې تصویر

قند هم د دی هپواد له سترو صادراتي توکو خخه گنل کېري، همدا راز دغه هپواد د نړۍ د غنمو د صادرونکو هپوادونو خخه دی چې د غنمو محصولات یې د روسيې، چين او منځني ختيح هپوادو ته صادربرې.

په آستراليا کې د انګورو د محصولاً تو تصویر

د ټولګي فعالیت

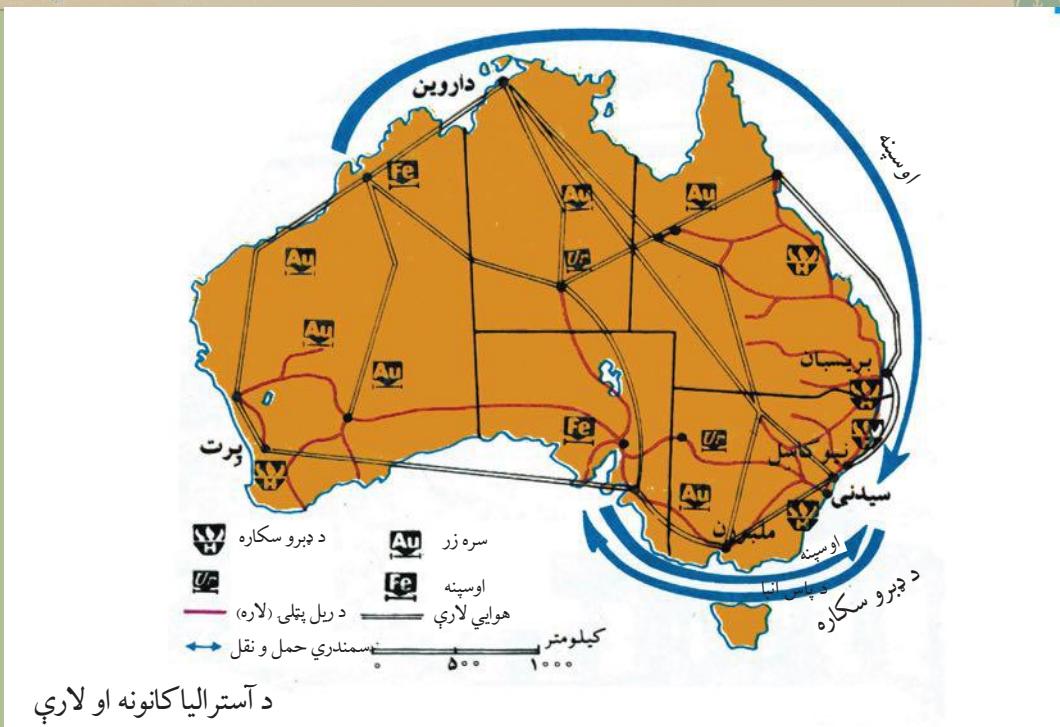
زده کوونکي دې په ډلو ووپشل شي، هره ډله دې د آستراليا د نقشې خخه په کار اخيستلو سره د خړه خایونو او د ګرنيزو برخو نومونه واخلي او هغه دې د نقشې پرمخ وښي.

پونستې

- ۱- ولی مالدرای په آستراليا کې زیاته وده کړي ده؟
- ۲- کوم ډول کرنيز محصولات په معتدلو سيمو کې موندل کېري؟ نومورې سيمې د نقشې پرمخ هم وښي.
- ۳- د آستراليا د ډپرو مهمو کرنيزو او د مالداري محصولاً تو نومونه واخلي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د آستراليا د اقتصادي پرمختګ دعواملو په هکله معلومات راټول او وړاندې کړئ.

په آسترالیا کې د کانونو او صنایعو حالت خرنګه دی؟

آسترالیا د کاني توکو یو غوره تولیدونکي او صادرونکي هېواد گنبل کېږي. په ۱۸۵۱ م کال کې په استرالیا کې د سرو زرو شتون د انگلیسانو او نورو اروپايانو پاملننه ځانته راواړوله او د هغو زیات شمېر استرالیا ته مهاجر شول. دا هېواد په نړۍ کې د اوسيپني د تولید دویم هېواد او همدا ډول د بوکسیت چې د المونیم د تولید لپاره ورڅه ګټه اخیستل کېږي، ډېر لوی تولیدونکي دی. نور کاني توکي چې په آسترالیا کې ایستل (استخراج) کېږي عبارت دي له: سرو زرو، نکل، مس، سرب او یورانیم خڅه. آسترالیا د امریکې د متحده ایالاتو خڅه وروسته په نړۍ کې د یورانیمو دویمه لویه زیرمه په واک کې لري. د آسترالیا د نفتو ډېره مهمه سیمه د باس په آبنا (Bass Strait) کې د چې د تسمانی په د ټابو او ویکتوریا په منځ کې پرته ده. دا هېواد کولای شي

خپلې يو خه نفتی اړتیاوې پوره کړي. په همدي سيمې کې د طبیعي ګازو تولیدات هم ترسره کېږي. آستراليا د ډبرو سکرو د صادرونکو هېوادونو له ډلي خخه هم دي.

له دويمې نړيوالي جګړې خخه وروسته (د ۱۹۵۰ م کال خخه وروسته) د آستراليا صنایعو زیبات پرمختګ کړي دي. په ۱۹۹۹ م کال کې ددې هېواد به کورنیو تولیداتو کې د صنایعو برخه په سلوکې شپږ ويشهو ته رسیدلې وو. د دې هېواد لرغونې صنایع د حیوانی محصولاتو پرنسټ جور شوي وو، خو په اوښي حالت کې د آستراليا د استهلاکي مالونو په صنایعو او درنو صنایعو کې چېکه وده لیدل کېږي. د بېلګې په توګه په دې وروستيو ۳۰ کلونو کې د دې هېواد د فولادو تولید شپږ برابره زیبات شوي دي. د اوښې او فولادو صنایع هم زیاتره په نیو ساوت ولز کې خای پر خای شوي دي. له فولادو، د دوانيو له صنایعو او کاغذ جوړولو پرته، نور غوره صنایعې د غذايی توکو، کيمياوي توکو او توکرانو خخه عبارت دي. د آستراليا صنایع زیاتره په هغه خایونو کې مت مرکز او خای پر خای دي چې د صنایعو د منحثه راتلو لپاره پکې لوړنې امکانات برابردي او په خانګرې توګه په هغه خایونو کې چې د خرڅلاؤ او لګښت لپاره پکې لوی بازارونه شته دي. د آستراليا په صادراتو کې پر غنemo، غوبنو او ورپو سریره چې مخکې مو ورځنی یادونه وکړه، د ډبرو سکاره، سره زر او ماشین آلات شاملېږي. چې د ۶۹ میلیارد دالرو په مجموعي ارزښت سره جاپان، د اروپا اتحادي، د امریکا متحده ايالاتو، چین، او نورو آسیا ی هېوادونو ته صادر شوي وو. د آستراليا واردات زیاتره ماشین آلات، ترانسپورتی وسایل، کمپیوټر، مخابراتي وسایل، د فترونونو سامان آلات، د خاورو تېل او پېرولی محصولات دي چې د ۷۷ میلیارد دالرو په ارزښت په ۲۰۰۰ م کال کې د اروپا له اتحادي، د امریکا له متحده ايالاتو، جاپان او نورو آسیا ی هېوادونو خخه وارد شوي وو.

د ټولګي فعالیت

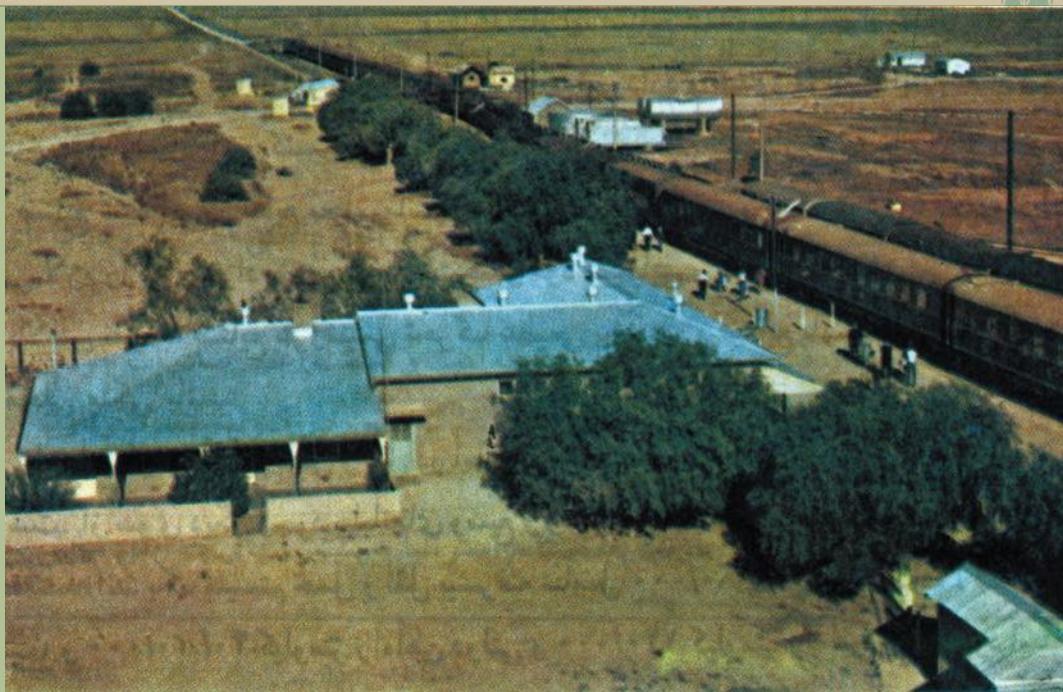
زده کوونکي دې په دوو ډلو وو شل شي، لوړۍ ډله دې د درس د متن او نقشې خخه په ګڼې اخیستوسره د کانونو په هکله او دويمه ډله دې د آستراليا د صنایعو په هکله بحث وکړي او د خبرو پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پونېتني

- ۱- یورانیم د آستراليا په کوم ایالت کې شته دي؟
- ۲- د اوښې کانونه زیاتره د آستراليا په کومه برخه کې دي؟
- ۳- د آستراليا غوره صنعتي سيمې په کوم خای کې دي؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د آستراليا د وارداتو او صادراتو په هکله معلومات راټول او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

د آستراليا په مرکزي جلگوکې د ریل یو تام خای

د آستراليا خمکنی، د اویو او هوایی ترانسپورت په کومه سطحه کې دي؟

حمل او نقل په آستراليا کې د واتن له ستونزې او د نفوسو د نابرابر گنوالي سره مخامنځ دي. له بلې خوا د پراخو دښتو او د هېواد د پراخوالي له امله نه دی توانيدلی چې په دې خمکه کې د پراخو شبکو د جورولو مخه ونيسي. د ریل لومنې کربنه په ۱۸۵۴ م کال کې د ملبورن او پورت - ملبورن ترمنځ ایستل شوي ده. په آستراليا کې د ۴۰ زرو کيلومترو په شاوخوآکې د اوسبېنې لاري (د ریل کربنې) او له ۹۰۰ زرو کيلومترو خخه زياتې لوبې لاري او د موټرو لاري شته دي. د دې لارو زیاتره د آستراليا په ختيحو، سوپلي او سوپل لوبیدیخو برخو کې جورې شوي دي. د دې هېواد د اوسبېنې دلاري ختيحه خانګه چې له شمال خخه سوپل خواته غچېدلې ده د برسیبان، سدنۍ او ملبورن بنارونه له یوبل سره نښلوی. د اوسبېنې دا لاره په سوپل کې لوبیدیخ لورته غزیدلې ده او د ادلاید خخه له تېږدو وروسته د پرت بندرته د آستراليا په سوپل لوبیدیخ کې پاي ته رسېږي.

د آستراليا له ډېرو سیندونو خخه د هغۇ د چېڭ بھير له امله د اویو د کورنیو لارو لپاره گټه نه اخيستل کېږي، خو د آستراليا په سوپل کې له جهيلونو او تريوه حده پوري له سیندونو خخه د حمل او نقل لپاره گټه اخيستل کېږي. آستراليا د بېړي چلولو ۵ بندرونې لري، چې له هغې جملې خخه سدنۍ، ملبورن،

نيوكاسل، ادلاید، بربیسان، هوبارت او نور د یادولو ور دي. د آستراليا بندرونه داوبو له لاري نه يوازي د توکو دورلو او راپرلو لپاره په نړۍ کې اهمیت لري، بلکې د آستراليا په دنه کې هم د حمل او نقل لپاره د بېلاپلوا یالاتو په منځ کې د استفادې ور دي. د آستراليا هوايی لارو د دويمې نړیوالې جګړې خخه وروسته زیاته پراختیا موندلې ده. د آستراليا هوايی ترانسپورت د هغۇښارونو تر منځ چې سره ډېر واتېن لري د دېر اهمیت ور دي او بنه پرمختګ یې کړي دي. ټول لوی بناړونه یې هوايی ډگرونې لري. په دې هېواد کې ۴۱ ۴۱ لوی او واره هوايی ډگرونې شته چې له لازمو آسانتياوو خخه برخمن دي.

د ټولګي فعالیت

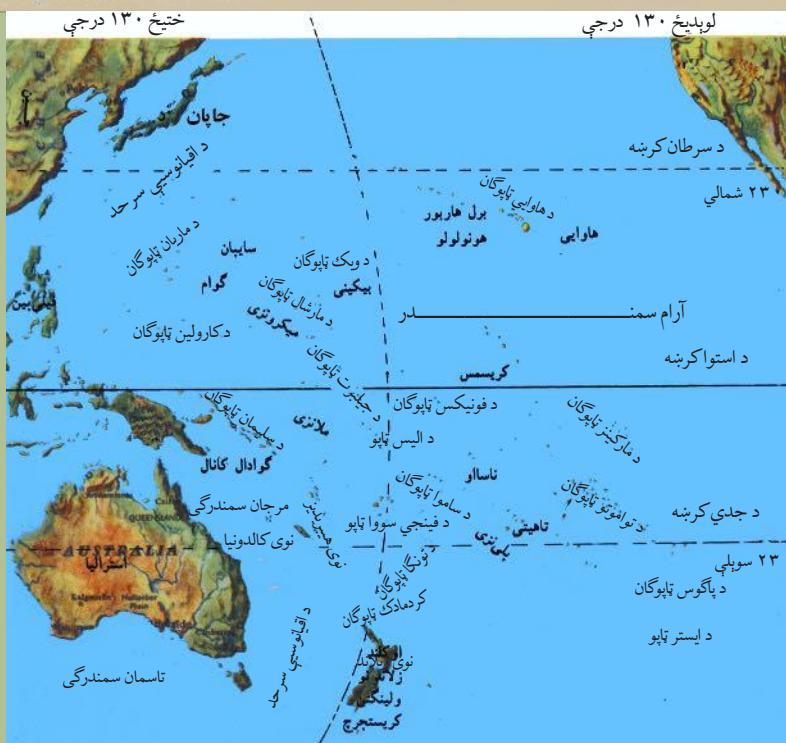
زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي، د آستراليا د څمکنيو، اوېزو او هوايی مواصلاتي لارو په هکله دي سره بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې خپل ټولګيowitzه وړاندې کړي.

پونتني:

- ۱- آستراليا خو ډوله مواصلاتي لاري لري؟ د هغۇ نومونه واخلي.
- ۲- ستاسو په نظرې آستراليا کې کوم ډول ترانسپورت بنه پرمختګ کړي دي؟
- ۳- ستاسو په نظر د توکو ورل او راپرل د کوم ډول ترانسپورت په وسیله ارزانه تماميرې او ولې؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د آستراليا د مواصلاتو په هکله له انترنټ، او د کتابتون خخه په ګټې اخیستنې سره یو مخ مقاله ولیکې.

د اقيانوسې پاپوگان په کوم سمندر کې موقعیت لري؟
د آسٹرالیا او اقيانوسې د لوپي وچي نقشه

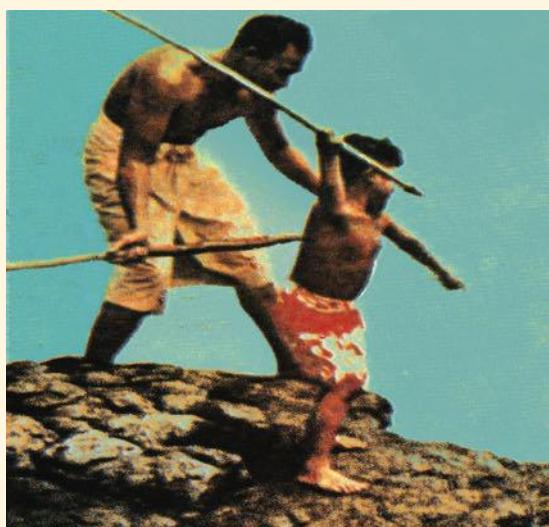
اقيانوسې د ډپرو پاپوگانو نوم دی چې په آرام سمندر کې موقعیت لري. که خه هم آرام سمندر په يوازې توګه د ځمکې د کړې د مساحت په دريو کې يوه برخه نیولې ده، حود اقيانوسې پاپوگان له (۱۳۰۰۰۰) کيلومترو مربع خخه لږ مساحت لري.

د نوي ګيني پاپو (Papua New Guinea) په سلو کې د ۶۰ په شاوخواکې او نوي زیلاند (New Zealand) په سلو کې ۲۰ د اقيانوسې مساحت په برکې نیولی دی. او پاتې په سلو کې ۲۰ نوروپاپوگانو پوري اړه لري. د اقيانوسې پاپوگان د جغرافيې له نظره په لاندې درې ډلو ویشلي دي: ملانزيا (Melanesia) چې د آسٹرالیا په شمال او ختيغ او د استوا کربنې په سوبېل کې پرته ده او د تورانو د پاپوگانو معنا ورکوي. نوي ګينه د پاپوگانو له ډېلې خخه ده.

- د استوا کربنې په شمال، د فلپین په ختيغ او د جاپان په سوبېل کې نور پاپوگان موقعیت لري چې هغونه ميكرونزيا (Micronesia) يا کوچني پاپوگان ويل کېږي.

د آرام سمندر په مرکزې برخوکې يو شمېر نور پاپوگان پراته دي چې د پلۇ نزيا (Polynesia) يا د زياتو پاپوگانو په نامه يادېږي. ددې پاپوگانو له جملې خخه هاوایي په شمال او نوي زیلاند په سوبېل کې د يادولو ور دي. اوقيانوسې د جغرافيې عرض او سمندری هوا تر اغېزې لاندې، توده او سمندری اقلیم لري. په اقيانوسې

کې د لنده بل او تودو خې کچه اکثراً زیاته وي او په ټول کال کې یو ډول ده. گومان کېږي چې د اقیانوسیپی لوړنی او سېدونکې په زرګونو کاله د مخه له آسیا خخه هغه خای ته مهاجر شوي دي. د اقیانوسیپی تاپوگانو ته د رسپدلو لپاره لوړنیو مهاجرينو له کوچنيو بېړيو خخه گته اخيستې ده او په هغو خایونو کې چې د پله جورپولو امکان درلوده پلې جور کړي دي. د خو پېړيو په اوږدو کې خلک لېږ په بېلاپللو تاپوگانو کې مېشت شول. په ۱۷۰۰ او ۱۸۰۰ ميلادي کلونو کې اروپا يې کاسفینو د اقیانوسیپی له ډېرو تاپوگانو خخه لیدنه وکړه او د ملاتزیا، پلی نزیا او میکرونزیا د خلکو ظاهري او خرګند توپیر د هغو پاملننه خانته راوګر حوله. د دې تاپوگانو او سېدونکې معمولاً بیلا بیلې ژې، دینونه او دود او دستورونه لري. وايې چې هغه خلک چې په دغو پورتنيو دریو سیموکې ژوند کوي له بېلاپللو نژادونو سره تراو لري او ان دا ویل کېږي چې د ملاتزیا ځینې او سېدونکې د افريقا او هندي تورپوستکو مهاجرو خخه دي.

د ساموا یو بومي او سېدونکې چې زوی ته د کابو د بنکار د یادولو په حال کې دي

سرپره پردي د تاپوگانو تر منځ هم مهاجرتونه ترسره شوي، اروپايان او آسيايان هم په خپلو مهاجرتونو کې له خایي خلکو سره ګډ شوي دي.

- ملاتزیان د اقیانوسیپی د پېړي تېټې ونې لرونکي خلک دي، تورپوستکي لري.

- میکرونزیان له ملاتزیانو خخه یوڅه جګه ونه او روښانه پوستکي لري.

- پلی نزیان نسبت نورو ته ډېره جګه ونه لري او د یادوشو دریو نژادونو تر منځ ډېر روښانه پوستکي لري.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکې دې په دریو ډلو ووپشل شي، لوړې ډله دې د ملاتزیا تاپوگان، دویمه ډله دې د پلی نزیا تاپوگان او دریمه ډله دې د میکرونزیا تاپوگان د نقشې پرمخ او وښي.

پوبنتې

۱- د اقیانوسیپی دریو لویو تاپوگانو نومونه واخلي.

۲- د اقیانوسیپی د تاپوگانو خلک له نژادي پلوه په خو ډلو وپشل شوي دي؟ د هغو نومونه واخلي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د اقیانوسیپی د نقشې له مخې د اقیانوسیپی غوره تاپوگان لېست کړي.

اقتصادي حالت

ناریال د اقیانوسیې د تاپوگانو کې کرنیز حالت خرنګه دی

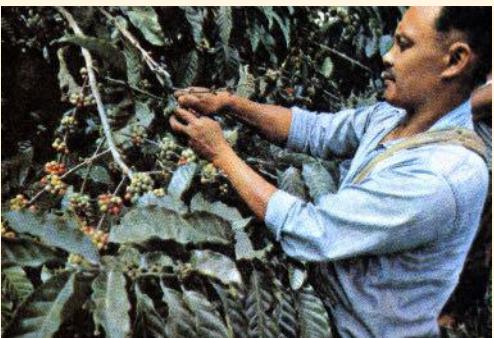
د اقیانوسیې په تاپوگانو کې کرنیز حالت خرنګه دی؟

د اقیانوسیې د تاپوگانو دېر غوره کرنیز محصول ناریال دي. کېله او د ډودۍ رنګه مېوه هم د دې تاپوگانو د ونو د غوره محصولاتو خخه دي. ککائو، مرچ او قهوه یې هم د غوره کرنیزو محصولاتو له ډلي خخه شمبېل کېږي. په ټولو ځایو کې یې د خلکو ژوند د کربنې له لارې پرمخ ورل کېږي. په اقیانوسیې کې دودیزه کرنه رواج لري او څمکې د کورنيو له خواکرل کېږي. په ډبرو تاپوگانو کې د خلکو د کښت او کب نیولو حق خوندي شوي دي. په اوسيني وخت کې د اقیانوسیې د تاپوگانو د کروندو زیاته برخه د اړوپایانو په واک کې ده.

خو څینې کروندګر د څلوا ځمکو خاوندان دي. په څینو کلو کې د کربنې ځمکې د یوه کلي په ټولو خلکو پورې اړه لري او ټول پکې ګلېون لري. د اقیانوسیې دېر پرمخ تللى هېواد نوي زیلاتند دي.

د ټولو تاپوگانو بوازني صادراتي محصول کوپرا (Copra) د دودي ونه

د ناریال مغز دي. د ناریال له غورو خخه د نباتي غوريو او صابون په جورولو کې هم ګټه اخیستل کېږي او نوره برخه یې د نړۍ بېلا بلو هېوادونو ته صادرېږي. د کيلې صادرات هم په دې تاپوگانو کې له ځانګړې اهمیت خخه برخمن دي. د میکرونزیا او ملانزیا په تاپوگانو کې د فسفاتو زیرمې مخ په تمامیدو دي. له دې کانونو خخه هر کال ۶، ۲ میلیون ټنه ګټه اخیستل شوې ده.

د کانی توکول له نظره ډېر بډای تاپو، نوي کالدونيا ده چې په سلوکې ۹۰ صادرات ېپه کانی توکی او فلزات جوروي. د اقیانوسیې د تولیدي فلزاتو له ډلي خخه نکل، کروم، اوسپنه، کوبالت، منگنیز، سره زر او مس دي.

د اقیانوسیې ډېره غوره صنایع د کرنیزو محسولاتو بنسته لري. د ناریال د غوري، صابون، بوره او کنسرو جورول له ډلي خخه دي. د سلیمان په تاپوګانو، نوي گیني او لوبدیچې د ساده او لومنیو بېړي جورولو د صنایعو یو تصویر

سامواکې د ترکانې د لرگو د ګټې اخیستې لپاره د اره کولو کارخانې جورې شوې دي. د میکرونزیا او پلي نزیا په تاپوګانو کې د صنعت وده ډېره لړه ده او خلک ېپه زیاته په لاسې کارونو لګیا دي.

پاروی کوچنی بېړي د اقیانوسیې په سیمې کې د وړلوا او راولو لپاره دودیزه وسیله ده او د کلو خلک له هغه خخه د لنډو مسافرتونو او د مالونو د وړلوا او راولو لپاره ګته اخلي. د اوږده واتن مسافرتونو لپاره د بادبانی او یا ماشین لرونکو بېړيو خخه ګټه اخیستل کېږي. په اوښني وخت کې د اقیانوسیې خلک له یو بل سره او یا د نړۍ له نورو هېوادو سره د اړیکو لپاره بېړيو او هوایي الونتو ته اړتیا لري.

له سمندری ترانسپورت خخه یو تصویر

د ټولګي فعالیت

د اقیانوسیې د تاپوګانو د کرنیزو تولیداتو په هکله دوه کسیزه بحث وکړئ او د خپلو خبرو پایله خپلو تولګیوالو ته بیان کړئ.

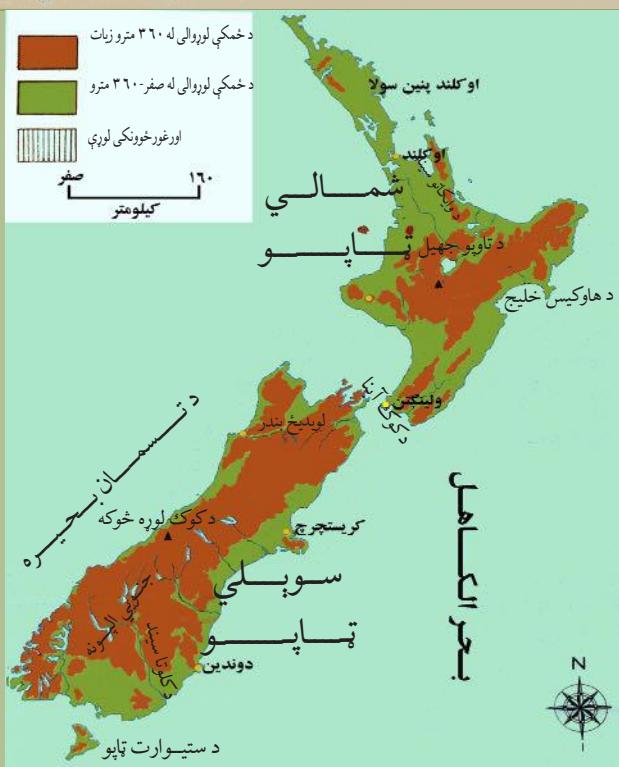
پونستې

- ۱- د اقیانوسیې د تاپوګانو ډېر غوره کرنیز تولیدات کوم دي؟
- ۲- د اقیانوسیې د تاپوګانو د دېرو غوره کانی توکونوم واخلي.
- ۳- د اقیانوسیې د تاپوګانو د صنایعو بنسته کوم توکی جوروي؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

د اقیانوسیې په تاپوګانو کې د حمل او نقل، موافقاني امکاناتو او خنډونو په هکله معلومات راټول او سبای په ټولګي کې وړاندې کړئ.

نوی زیلاند (New Zealand)

د اقیانوسې مشهور هېواد نوي زیلاند خرنګه جغرافیایي څانګړنې لري؟

د نوي زیلاند هېواد په اقیانوسې پوري اړوند دی چې د بحر الکاھل په جنوب لوپدیع کې د ۱۶۰۰ کيلومترو په واتېن د استراليا په ختيغ کې موقعیت لري. دا هېواد د شمالی تاپيو او جنوبی تاپيو په نومونو دوه اصلی تاپوگان او یو شمېر نور واره تاپوگان لري. د تسمانيا سمندرګي دا خاوره له استراليا خخه بېله کړي ده. جنوبی تاپيو ډېر وسعت لري او د کوک آبنا(Cook Strait) دا دواړه تاپوگان له یوبل خخه بېل کړي دي.

د نوي زیلاند مساحت نژدي درې پرڅلورو برخو غردونو او غونډلیو پوښلي ده چې ډېر مهم یې جنوبی الپونه (South Alps) نوميري او د شمال ختيغ - جنوب لوپدیع پر لور د سمندرګي په اوږدوکې غځبدلي دي. د جنوبی الپونو ډېره لوره خوکه د کوک خوکه ده، چې د ۳۷۰۰ مترو خخه زيات لورولالي لري.

خرنګه چې نوي زیلاند زيات وسعت یا لويوالی نه لري نو او بردہ سيندونه هم پکې نه ليدل کېږي. د وايکاتو (Clutha) او کلوتا (Waikato) سيندونه ده ټپاپاد له نامتو سيندونو خخه دي. د نوي زیلاند زياتره سيندونه لنډ دي او زياته چټکتیا لري او له همدي امله د بربنېندا د تولید او تامين لپاره ډېر مناسب دي. ده ټپاپاد له سيندونو خخه په اوپولګولوکې هم ګټه اخيستله کېږي. د استراليا په خلاف نوي زیلاند د ډېرباران لرونکۍ هېواد دي او په ټوليزه توګه معتدل او سمندرې مرطوب اقلیم لري.

د نوي زيلاند بشري او اقتصادي حالت خرنگه دی؟

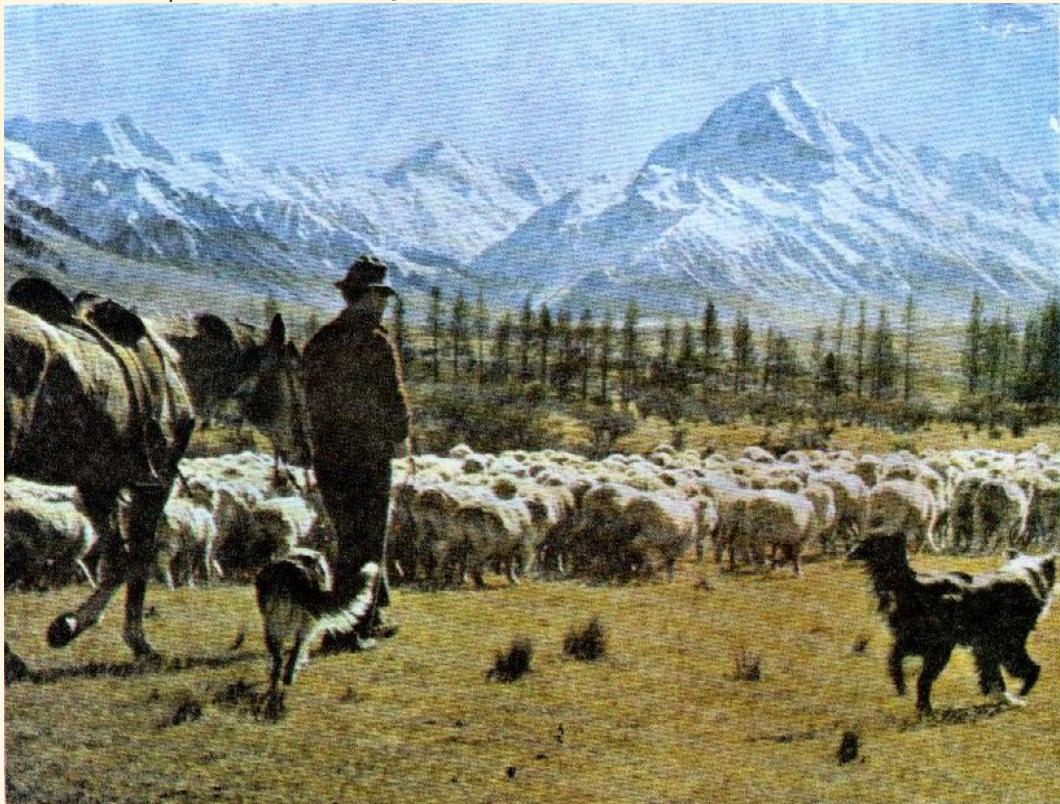
نوي زيلاند له ۲۷۰ زره کيلومتره مربع خخه زييات وسعت لري. دغه هپواد په ۲۰۰۶ م کال کې د خلور ميليونو خخه زييات وګړي درلودل. د نفوسو ګنوالي يې په هر کيلومتره مربع کې ۱۵ تنو ته رسپري. ددي هپواد په سلوکې اويا خلک اروپائي اصله دي، چې زيarterه يې د انګلستان له هپواد خخه نوي زيلاند ته کلبوال (مهاجر) شوي دي. خلک ددي هپواد په ټولو سيمو کې ژوند کوي او د درې مليونو په شاوخواکې يې په شمالی تاپو او يو مليون يې په جنوبي تاپوکې مېشته دي. د نوي زيلاند مهم بنار اوکلند (Auckland) دی چې په هغه کې د نفوسو ګنوالي زييات دی او د يوميليون په شاوخواکې وګړي لري.

د نوي زيلاند پلازمنه د ولستګن بنار

ولینگتن چې د نوي زیلاند مرکز دی له ۳۰۰ زرو خخه زیات نفووس لري. نوي زیلاند یو عصری او پرمخ تللى صنعتي هپواد دی. ددي هپواد زیاتره حمکې غرنی دی او دخاورې زیاته برخه یې په ساحلي جلګو کې کرکېلې ته برابره ده چې په عمومي توګه پکې غنم، اورېشې، جودر او د خارویو لپاره وابنه کرل کېري. د دې هپواد مناسبي آب او هوا، پراخو چمن زارونه او په کرنه کې له نوو فنوونو او وسیلو خخه ګټې اخیستنې دکرنې په پرمنتگ کې مرسته کړې ده. په دغه هپواد کې کرنه وروسته له مالداري خخه په دویمه درجه کې راخي. د خارویو روزنه، په څانګړې توګه پسه ددي هپواد په اقتصاد کې څانګړۍ اهمیت لري.

طبیعی بشه چاپیریال، په نوي زیلاند کې مالداري پراخه کړدله.

د دې هېواد غوره کاني توکي فلزات دي چې له هغې جملې خخه سره زر ددي هېواد د سپین پوستو د مهاجرت په لومړيو کلونو کې له مهمو صادراتو خخه او د ډبرو سکاره هم په دې هېواد کې موندل کېږي.
دنوي زیلاند صنعت د خوراکي توکو د تولید، د کاغذی صنایعو، لرګيو او سیمه ییزو لګښتونو پر بنست و لار دی چې په هغه کې د سیندونو د اويو له پراخو منابعو او برپښنا خخه گټه اخیستل کېږي او په سلوکې ۱۸ ملي عايد جوروی.

دا وي د برپښنا له قوي خخه گټه اخیستل

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې د نوي زیلاند له نقشې، عکسونو او د لوست له متن خخه په گټې اخیستلو سره، د لوست مهم پکي راټول کړي او یه ټولګي کې دې بیان کړي.

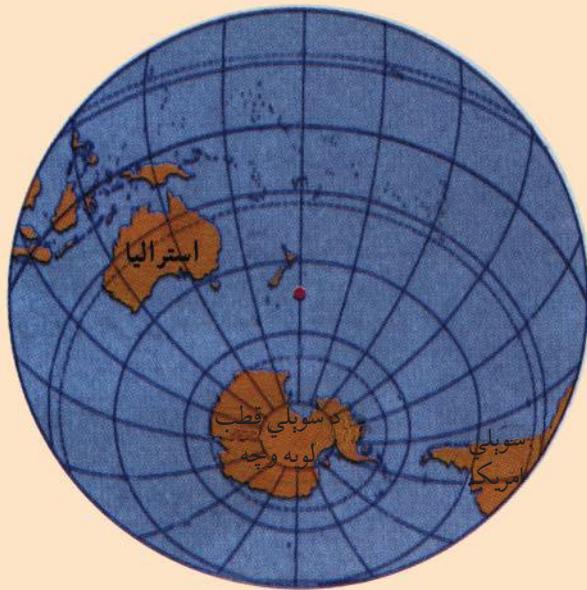
پونټني

- ۱- نوي زیلاند له خو لوبو تاپوګانو خخه جوړشوي او خه نومېږي؟
- ۲- د نوي زیلاند د نفوسو زیات شمېر په کوم تاپو کې استوګنه لري؟
- ۳- د نوي زیلاند دغوره کرنیزو، کاني او صنعتي پیداوارو نوم واخلي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

له نقشې خخه په استفادې سره د نوي زیلاند موقعیت د طول البلد او عرض البلد د کربنو په اساس ثبیت اوولیکې.

انتارکتیکا (جنوبی قطب)

په جنوبی نیمه کره کې د آسترالیا د لوېي وچې، د اقیانوسیې د تاپوگانو او د انتارکتیکا موقعیت

د انتارکتیکا نقشه

- انتارکتیکا خرنګه کشف شوه؟

انتارکتیکا هغه لوېه وچه د چې زیاته برخه یې د جنوبی قطب د دایرې په جنوب کې موقعیت لري او د درې سمندرونو، يعني آرام سمندر، اتلاتیک سمندر او د هند سمندر له خوا چاپره شوي ده. هغه اویه چې د انتارکتیکا په شاوخواکې شته دي ځینې پوهان هغه د جنوبی کنګل سمندر په نامه هم ياد وي. انتارکتیکا له آسیا، افريقا، شمالي او جنوبی امریکا خخه وروسته د نړۍ خلورمه لوېه وچه د چې د ۱۴ ميليونو کيلومترو مربع په شاوخواکې مساحت لري.

دالوېه وچه د نړۍ د ډپرو ليري پرتو او منزوی وچو خخه د چې د کنګل لويو ټویو محاصره کړي ده. له ۲۰۰ کلونو خخه د مخه تصور کېده چې انتارکتیکا د اوسيدو وړ او د بنه اقلیم لرونکې څمکه ده، خو په ۱۷۶۸ م کال کې د انگلیس د سمندری قواوو یوه افسر د جیمز کوک James Cook په نامه وروسته له هغې خخه چې وې کولای شول په ډپر زیارسره خان ددې لوېي وچې شاوخوا ته ورسوی، خبرې ورکړ چې حتی یو حیوان هم په دې کنګلونوکې د ژوند د دوام ورکولو توان نه لري. پنځوس کاله وروسته په ۱۸۱۸ م کال کې یو امریکایي سمندر ګرځدونکې د ناتانیل پالمر Nathaniel Palmer په نامه بربالی شو چې له جنوبی امریکې (ارجنتاین) خخه د جنوبی قطب (انتارکتیکا) ډپرې نزدې نقطې ته خان ورسوی.

په ۱۹۱۱ م کال کې د دوو اکتشافي ډلو ترمنځ د انتارکتیکا د کشف لپاره یوه مسابقه رامنځ ته شوه چې یو انگلیسي هیأت د انگلستان د سمندری قواوو د یوه افسر په مشری د روپرت فالکن سکات Robert Falcon

Scott (Roald Amundsen) په نامه او یو نارویژی هیأت د یونارویژی سمندر گرخبلونکي ډلې په مشری د روالد اموندسن (Amundsen) په نامه په دې سیالی کې ګډون وکړ. د دې مسابقې ورونکي نارویژي دله وه چې د ۹۹ ورڅو مسافت له تېرولو خڅه وروسته د دسمبر په خوارلسپی

ورځې په ۱۹۱۱ م کال کې د ۲۹۹۳ کیلومترو د واټن په وهلو د جنوبي قطب نقطې ته ورسپدل او ناریژوي ریانده بېغ ېې هلته په یادګار پېښو. وروسته کاپیتان سکات د ۱۹۱۲ م کال د جنوري د میاشتې په ۱۷ (یوه میاشت وروسته) هغه خای ته ورسید. نارویژي ډله په سلامتی سره بېرته راورگرخبله، خو انگلیسي ډله په بېرته راتگ کې د واوري او کنګلونو سره مخامنځ شو او ټول ېې مړه شول. په هغه خای کې چې د هغوي جسدونه موندل شوي دي د انتارکتیا د مکتشف په یاد په همدي خای کې یو څېپنیز مرکز جورشوي، چې د آن دو (اموندسن - سکات) په نوم نومول شوي دي.

د انتارکتیکا طبیعی حالت خرنګه دي؟

د انتارکتیکا په لویه وچه کې خوک نه او سپېري، لاس ېې نه دی خورلی دالویه وچه پراخه دښته او هواره نه ده، بلکې جګه سطحه ده چې په کنګل او واوري پوښل شوي ده. د دې لوې په چې په سواحلو او د قطب په مرکزي برخه کې د غرونو ډېربۍ لري شته دي. انتارکتیکا د ځمکې ډېره لوړه لویه وچه ده، چې منځنۍ لوړوالي ېې د سمندر له سطحې خڅه ۱۸۳۰ متره دي.

جنوبي قطب ډېره سره هوالري چې په ژمي کې د سانتي گراد تر منفي ۸ درجو پوري رسپېري. هیڅ بوټي په دې لوې په چې کې د لوېپدو او ودې توان نه لري، یوازې د دې لوې په چې په ځینو برخوکې ځنې بوټي لکه ګل سنګ) شنه کېږي او د جنوبي قطب په شاخوا او ټوکې د سمندری حیواناتو ځینې ډولونه هم ژوندکوي.

په یوه کوچنۍ برخه کې چې کومې څېپنې د کانونو د کشف لپاره ترسره شوي دي، خرګندوي چې په انتارکتیکا کې د او سپېني، ډېرسکارو، نفتو، ګازو او نورو کاني موادو زېرمې شته دي، خود زیات لګښت له امله ېې او س استخراج ته کومه ليوالتیا نشي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، لوړۍ ډله دې د انتارکتیکا د لوې په چې د کشف په هکله او دویمه ډله دې په دې هکله چې ولې تر او سه دا لویه وچه د استوګنې ورنه ده بحث او خبرې اترې وکړي او د خپل بحث پایله دې خپل ټولګیوالو وړاندې کړي.

پونټنې

- ۱- انتارکتیکا په کوم خای کې موقعیت لري او د کومو سمندرونو په وسیله چاپېره شوي ده؟
- ۲- د انتارکتیکا د کاشفینو نومونه واخلي.
- ۳- د جنوبي قطب اقلیم خرنګه ده؟
- ۴- د انتارکتیکا د لوې په چې د اپکلې کانونو په باره کې معلومات ورکړئ.

له ټولګي خڅه بهر فعالیت:

په یو دېشم لوست کې ورکړشوي شکلونه توضیح کړئ او د هغويه هکله خپل نظریه خوکربنو کې ولیکړئ.

د دویم خپرکی لنډیز

- د آسترالیا لویه و چه په حقیقت کې یو لوی تاپو دی چې په جنوبي نیمې کري کې د آرام سمندر او د هند سمندر په اویو کې پروت دی.
- کابو پنهوس زره کاله مخکې لومړني خلک آسترالیا ته لارل. ددې خمکې اصلی اوسبلونکي خلک د ابورجینالس (Aborigines) په نامه یادیږي.
- دا لویه و چه په شپار سمه او اووه لسمه پېړۍ کې د اروپایانو د سفرونو او زیاتو سمندری کشفياتو په لړکې کشف شوه. ددې لوې و چې مشهور غرونه گرت دیوای دینګ (Great Dividing) دی چې په ختیغ کې بې له شمال خخه تر سوبلي پورې غنچلپې دی او د اویو مهمې سرچینې هم جوړ وي.
- د آسترالیا ډېر مهم سیند موري (Murray) دی چې درې خانګې لري، نوموري سیند د دیوای دینګ د غرونو له برخو خخه سرچینه اخلي او د آسترالیا لوی خلیج ته توپېږي.
- ایر (Eyre) په آسترالیا کې ډېر لوی مالګین جهیل دي، چې د آسترالیا ډېره ژوره نقطه هم په همدي جهیل کې موقعیت لري.
- د استرالیا زیاته برخه تحت استوایي اقلیم او یوه شمالي برخه یې استوایي اقلیم لري. د استرالیا په درو برخو کې کابو دوه برخې وو چې د کرنې ورنه ده.
- آسترالیا فدرالی دولت دی چې په شپرو ایالتونو او دوو سیمو وپشنل شوی دي او مرکزې په د کانبرا بنار دي.
- د آسترالیا زیاتره وګری اروپایي سپین پوستي عیسيوي دی چې په انگلیسي ژبه خبرې کوي.
- آسترالیا یو پرمخ تللى هبود دی چې زیاتره خلک یې د خداماتو په برخه کې بوخت دي. ددې هبود غوره صادرات وری، غونبه، غنم، د ډبروسکاره، سره زر او ماشینونه او واردات یې ترانسپورتی وسائل، ماشینونه، د مخابرې وسیله او پترولی محصولات دي.

د اقیانوسیې د خینو مستقلو هبودونو جغرافیابی خانګونو جدول

کنه	هباودونه	مرکز	په کیلومتر	مساحت	په کیلومتر	د وګرو شمېر	د وګرو ګنووالی
۱	پاپانیو ګینی	پورت مورسی	۴۶۲۸۴۰	۵۹۳۱۷۶۴	۱۲/۸	کال کې	مریع کې
۲	پالانو	کورور	۴۰۹	۲۱۰۹۳	۴۶		
۳	تونکا	نوكو الوفا	۷۴۷	۱۱۹۰۰۹	۱۰۹/۳		
۴	تولوالو	واياکو	۲۴	۱۰۴۰۰	۴۰۷/۷		
۵	دیلې	ختیغ تیمور	۱۴۸۷۴	۱۱۰۸۷۷۷	۷۴/۵		
۶	نوی زیلاند	ولینگتن	۲۲۰۵۳۴	۴۱۷۳۴۶۰	۱۵/۴		
۷	ساموا	اپا	۲۸۳۱	۲۱۷۰۸۳	۷۶/۷		
۸	د سلبیان	هونیارا	۲۸۸۹۶	۵۸۱۳۱۸	۲۰/۱		
۹	سووا	فیجي	۱۸۲۷۴	۸۰۵۰۰۰	۴۶/۷۹		
۱۰	جنوبی - تاراوای	کیریباتی	۷۲۶	۱۱۰۳۵۶	۱۰۲		
۱۱	ماجورو	دمارشال تاپوکان	۱۸۱	۶۳۱۷۴	۳۴۹		
۱۲	پالیکیر	میکرونزیا	۷۰۲	۱۰۷۶۶۵	۱۵۳		
۱۳	نانورو	یارن	۲۱	۱۳۷۷۰	۶۰۵/۷		
۱۴	وانواتو	ویلا بندر	۱۲۱۸۹	۲۱۵۴۴۶	۱۷/۷		

- آسترالیا د حمل او نقل ټول ډولونه او د مواصلاتو پر مختللي وسائل لري.
- اقیانوسیه ډېر تاپوگان لري چې ډېر لوی تاپو یې د پاپوا نیو ګینی (Papua New Guinea) تاپو دی. ددې تاپو ګانو خلک بېلا بېلې ژې، دینونه، دودونه او دستورونه لري.
- د اقیانوسیې د تاپوگانو ډېر مهم کرنیز ممحصول ناریال دي
- نوی زیلاند د اقیانوسیې له مشهورو هبودونو خخه دی چې یو عصری او صنعتی پرمخ تللى هبود دي.
- د انтарکتیکا (سوبلی قطب) په لویه و چه کې خوک نه او سپېږي، لاس ېې نه دی خورلی او په کنګلونو پوشلې ۵۵. ددې لوې و چې مرکزې نقطه د یوې نارویژې ډلې له خوا په ۱۹۱۱ میلادی کال کې کشف شو.
- انтарکتیکا د هوا د سربنت او طبیعی نا مناسبو شرایطو له امله تر او سه د استوګنې ورنه ده او له طبیعی زبرمو خخه یې هم گټه نه اخیستل کېږي.

- اپارتاید: د سپینو پوستو او تورو پوستو خلکو سره بېل بېل چىلد او تر منع يې توپير چې لە ۱۹۴۸ ميلادي كال خخه يې د سوبلي افريقا په هباد کې قانوني بنه درلوده.
- استوايی اقليم: هغه اقليمي سيمه چې د استوا د كربنې په شاوخوا کې پرته ده او د استوايی باراني خنگلونو د اقليم او سوانا ساحه په کې شامله ده.
- اقتصادي جغرافيه: هغه جغرافيه چې د جول دول توکو د توليد، وېش او لګښت په هكله بحث کوي.
- اوربنت (بارنده گي): ټولې او به، واوري او بلى چې لە وربخو خخه اوري، اوربنت ورته ويل کېږي.
- استوايی خنگلونه: د استوايی سيمو خنگل چې د شمالي عرض البلد له ۷ درجونه د جنوبي عرض البلد تر ۷ درجو پوري شتون لري، د تودې او لندي هوا، او چېړو بارانونو لرونکي دي.
- بوميان: هغه خلک چې د يوې سيمې د لومنيو او سېدونکو په توګه پېژندل شوي وي.
- بشري جغرافيه: بشري فعاليونه، د نفوسو او بشري ټولنو جغرافيابي وېش د ژوندانه د چاپېرال په اړه مطالعه کوي.
- بډاس (تبخير): د مایع د فزیکي حالت بدلون په بډاس (بخار).
- تپوګرافۍ: تپوګرافۍ له دوو یوناني کلمو خخه اخیستل شوي یعنې (تپو) د خاي په معنا او (گرافۍ) د رسمولو يا تshireح په مفهوم چې د هري سيمې د طبيعي يا مصنوعي جورېښتونو رسمولو يا بنوولو ته تپوګرافۍ ويل کېږي.
- تجارتي بادونه: د شمالي او جنوبي نيمى کري، ۵ او ۳۰ درجو عرض البلدونو ترمنځ له شمال ختيئ خخه منځ په جنوب لوپلیخ باندې لګېږي، خو په جنوبي نيمې کره کې د هغو لوري له جنوب ختيئ خخه د شمال لوپلیخ خواته وي.
- توريزم: هغه خلک چې د سفر امکانات لري او د خپل فراغت وخت په يو بل سيمې کې تپروي د سيلانيانو (تورستانو) يا نړۍ ګرڅدونکو په نامه يادېږي. هغه هبادونه چې بني تورېستيکي سيمې لري او د سيلانيانو د راكښلو سبب ګرځي زياته شتمني لاسته راوري.
- تكتونيكىي ساحه: د ځمکې په مخ (قشر) کې يوه ساحه ده چې په هغه خاي کې دول ډول جورېښتونه لکه لوړې برخې، تېټې برخې، ګونځې، درزونه، چاودونه او نور جور شوي وي.
- د باراني خنگلونو د اقليم ساحه: هغه اقليم چې ټول کال ورسره اوربنت مل وي.
- د بت (Debit): د اوږدو اندازه چې له سيند خخه په يوه تاکلې وخت کې له يوې تاکلې نقطې خخه تپرېږي او د سيند د اوږدو د حجم د اندازه کولو لپاره ورڅخه استفاده کېږي.
- د سکي لوې: يو ډول ژمني لوې دې چې له واورو خخه ډکو غرونو کې تر سره کېږي.
- د ستپ اقليم: ټچ اقليم چې په دوېي کې د لندي مودي باران لري.
- د نفوسو کثرت يا ګنهوالى: په هر کيلومتر مربع کې د استوګنو وګرو او سط.

- د سیند خوله يا مصب: هغه خاي دی چې سيند، سمندرگي يا سمندر ته توپيري او ور سره يو خاي کيري؟
- د لتا (Delta): د سيند په خوله کې د رسوبي موادو يوه سيمه چې د خمکې هوارپدو او د سيند د خانګه کيدو سبب گرخي.
- ژبه: منظمه غږي زه وسile د چې انسان ېپه د خپلو خلکو سره د اړیکو لپاره کاروي.
- ستپ: نيم وچ اقلیم لرونکې برخې چې په هغو کې بوقې او ونې شيندلې او يا لري لري ليدل کيري.
- سور اقلیم: هغه اقلیمي ساحه چې د توندرا اقلیم، د واورو اقلیم او د لوړو غرونو د اقلیم لرونکې ده.
- سوداګري (تجارت): د محصولاتو او توکو پلورل او پېرودل.
- سمندری کشیيات: د بېرې په وسile سمندری سفرونه د ناپېژندل شوو سيمو د کشف لپاره.
- سیاسي جغرافیه: د جغرافي یوه برخه ده چې د هپوادونو د سرحدونو او خلور خواوو، کورنيو او بهرنیو اړیکو، ادارې او ټولنیزو تشکیلاتو او داسې نورو په باره کې بحث کوي.
- صادرات: بهرنیو هپوادونو ته د پلورلو لپاه د محصولاتو لیبرل.
- صنعت: د محصولاتو یا توکو د شکل بدلون، په خانګرې توګه د ماشین په وسile.
- طبیعی جغرافیه: د خمکې پدیدې او جورېښتونه (عوارض) تر خپرني لاندې نیسي.
- ګلتور: ټول دودونه او دستورنه چې د یوې ډلي خلکو له خوازده شوي وي او په سمبولونو، اتلانو، رواجونو او ارزښتونو باندې پېژندل کيري.
- کافال: د انسان په وسile د دوو سمندرگيو او يا سمندرونو د ارتباط او د حمل و نقل د آساتیاوو لپاره د وچې کيندل. کيدای شي چې د دوو سیندونو په منځ کې هم کانال وکيندل شي او دوو سيمې سره ونبليو.
- مدیترانه ېپه اقلیم: هغه اقلیم دی چې دوې ېپه تود او وچ اوژمى ېپه ملايم او باراني وي.
- ملي پارک (National Park): طبیعی با ارزښته تړلې سيمه، چې لبر تر لړه لس زره هکتاره وي او د دولت له خوا ېپه ساتنه کيري.
- مهاجrh: د خلکو خوختست او خاي په خاي کيدل د هپواد دنه او يا د سرحداتو خخه بهر. کورني او بهرنی مهاجرتونه د اقتصادي، سیاسي او طبیعی بپلا بپلو عواملو له امله تر سره کېږي.
- ملي نا خالص عواید: د ټولو محصولاتو ارزښت دی چې د یوه هپواد په بپلا بپلو برخو کې په یوه کال کې تولیدپوري.
- مواصلاتي جغرافیه: د جغرافي یوه خانګه ده چې د وچو، اوږو او هوایي لارو په باره کې بحث کوي.
- نژاد: یوه ډله خلک چې د طبیعی، وراثت او اصالت له نظره یو ډول خصوصیات لري، یعنې د قیافې، د ونې جګوالی او تیپوالی، د سترګو، ویستانو او پوستکي د رنګ خانګرې ېپه ورته والي ولري.
- واردات: په بهرنیو هپوادونو کې د محصولاتو او توکو پېرودل او هپواد ته دنه ېپه راول.
- وچ اقلیم: هغه اقلیمي سيمه چې د ستپ اقلیم او صحرائي اقلیم پکي شامل دي.